

European
Initiatives
Foundation

Фондация Европейски инициативи
Фондация RiskМонитор

2011

„ЗА“ И „ПРОТИВ“ ЛЕГАЛИЗАЦИЯ НА ПРОСТИТУЦИЯТА

19

**„ЗА“ И „ПРОТИВ“ ЛЕГАЛИЗАЦИЯ
НА ПРОСТИТУЦИЯТА В БЪЛГАРИЯ**

Фондация RiskМонитор

Георги Петрунов
Албена Стамболова
Юлия Георгиева
Анна Любенова
Георги Ганев
Ралица Илкова
Наташа Добрева

Настоящата публикация се осъществява с подкрепата на Тръста за гражданско общество в Централна и Източна Европа. Изложените в нея мнения и позиции принадлежат единствено на авторите на този материал. Те по никакъв начин не могат да се приемат за израз на мнения и позиции на донорската организация.

Trust for Civil Society
in Central and Eastern Europe

„За“ и „против“ легализация на проституцията в България

Автори: Георги Петрунов, Албена Стамболова, Юлия Георгиева,
Анна Любенова, Георги Ганев, Ралица Илкова, Наташа Добрева
Фондация **Европейски инициативи** ©; Фондация **РискМонитор** ©
София, 2011, ISBN 978-954-2914-08-2

Фондация **РискМонитор**
България, София 1000, бул. Цар Освободител 29
ел. поща: riskmonitorinfo@gmail.com
<http://www.riskmonitor.bg/>

Фондация **Европейски инициативи**
България, София 1000, ул. Венелин 31
тел. (02) 986 44 52

ПРЕДГОВОР	6
ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ	8
КРИМИНОЛОГИЧЕН АНАЛИЗ	12
ПСИХО-СОЦИАЛНА ТИПОЛОГИЯ.....	32
СОЦИАЛНИ И ЗДРАВНИ РИСКОВЕ	43
ИКОНОМИЧЕСКИ АНАЛИЗ	50
ОБЩЕСТВЕНИ НАГЛАСИ.....	59
БЪЛГАРСКОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО	66
ПОЛИТИКИ ПО ОТНОШЕНИЕ НА ПРОСТИТУЦИЯТА.....	78
СПРАВКА ЗА АВТОРИТЕ	100

„ЗА“ И „ПРОТИВ“
ЛЕГАЛИЗАЦИЯ
НА ПРОСТИТУЦИЯТА
В БЪЛГАРИЯ

Предговор

Стефан Попов

**Ръководител на изследователския екип
РискМонитор**

Проектът „За и против легализация на проституцията“ засяга граничен, правен и по-широко обществен проблем. Водещият въпрос на проекта е сходен с въпроси като „за“ и „против“ легализация на меката дрога, гей браковете, асистираното самоубийство и други. Архетипният въпрос в този ред, разбира се, е въпросът за смъртното наказание, който в страните в Европа е дефинитивно решен на ценностна основа. За съжаление в България тези въпроси остават в една примитивна фаза на разбиране. Те са неразчленени, неартикулирани, в някакъв смисъл изобщо неподвижни.

В това отношение „За и против легализация на проституцията“ е почти безпрецедентно начинание. Затова още в началото е необходимо да се кажат няколко думи за общата ценностна ориентация на изпълнителите на проекта, фондация Европейски инициативи и фондация РискМонитор.

Екипът ни повдига един чувствителен и радикален въпрос и се опитва да му отговори по прагматичен и рационален начин. В този опит е направено усилие да се изключат идеологически и ценностни нагласи, в които предварително се задава определен възглед за проституирането. Не е постулирано, че проституирането е „добро“ или „лошо“ нещо, нито е предопределена нагласа от такъв тип. Индивидуалните мнения на членовете на екипа в този аспект са затворени в скоби и останали извън полето на изследването. Не са засегнати и съответните идеологически парадигми, известни в света от над сто години. Обратно, към въпроса за правния режим на проституирането е погледнато в по-тясната перспектива на публичните политики.

Така централният въпрос, около който е организирано изследването, е свързан с питане в хипотетичната форма „ако се легализира проституцията“ какво ще последва, какви промени в обществената среда ще настъпят, кой, по какъв начин, в каква степен и пр., ще бъде засегнат. Задавайки въпроса по този начин, екипът стигна до общи констатации и изводи, които искам да посоча още тук:

В България проституцията е извънредно разпространена, по всяка вероятност над нивата в по-голямата част на Европа. Тя обаче не е и не може да бъде, „свободна професия“, тъй като се управлява над

90% от криминални мрежи. Предвид тези две условия, от една страна проституцията е станала социален проблем. В нея е въвлечен значителен брой лица, чийто живот остава лишен от индивидуален жизнен проект. От друга страна същите условия затрудняват директния отговор на въпроса за легализация и последваща регулация. Различните степени на легализация засягат пряко престъпните мрежи, които ще се окажат по-облагодетелствани отколко засегнатите лица.

В светлината на тази обща картина решението на основния въпрос налага да се мисли за краткосрочни и дългосрочни решения. Дългосрочните политики са препоръчани под условието, че нивата на организиран криминалитет в страната са много по-ниски от настоящите. Оттук и значително усложнената рамка на препоръките за два реда публични политики.

Отвъд конкретния въпрос за проституцията екипът изразява надеждата си тези и аналогични тежки правни въпроси да попадат в бъдеще по-често в центъра на общественото внимание, да бъдат осветени, артикулирани и по тях да се вземат просветени политически решения.

Изводи и препоръки

Ценностно-стратегическа рамка

Проектът „За“ и „против“ легализация на проституцията“ си поставя целта да очертае и препоръча оптималния за България правен режим по отношение на проституцията.

В тази си пределно обща формулировка обаче въпросът за правния режим е абстрактен и неопределен. За да бъде зададен по смислен, конкретен и прагматичен начин, трябва да се направят някои предварителни допускания. Тези допускания задават и рамката на настоящия доклад. Екипът по проекта развива отделните изследователски компоненти, както и направените тук препоръки под условието на следните основни твърдения:

- първо, проституцията е социален феномен със значителни мащаби. Това е повече или по-малко фактическо положение, независимо от различията в оценките на пазара на сексуални услуги, давани от държавни институции и граждански организации;
- второ, идеологически съображения, осъждащи проституирането като несъвместимо с представите за т. нар. „обществен морал“, не се вземат предвид. Политиките по отношение на проституцията следва да бъдат максимално прагматични;
- трето, единствената безусловна роля на държавата по отношение на проституирането е да бъде институционален гарант на основните конституционни права, тоест гарант на условията, при които индивидуалният жизнен проект на проституиращите е социално възможен.

Изводи

Изводите от отделните изследвания са дадени след всяка глава. Основните изводи от цялото изследване, които засягат пряко темата за легализацията, могат да се резюмират по следния начин:

- първо, проституцията в България в масовия случай (над 90%) е организирана в криминални мрежи, а свободното предлагане на сексуални услуги е изключение;
- второ, докато проституирането е във владение на криминални групировки, проблемът за правните регулации се разтваря в проблема за организираната престъпност;
- трето, към настоящия момент не е възможно да се развива публична политика с фокус проституцията, независимо от криминалния контекст на страната.
- четвърто, приоритетен въпрос за България в средносрочен план ще бъде въпросът за противодействието и редукцията на организирания криминалитет;

- пето, в криминалния български контекст предлагането на сексуални услуги е високо рискова практика, която предизвиква необратима маргинализация на проституиращите;
- шесто, при излизане на сексуалните услуги на „светло“, дори маскирани като легални професии, рисковете за проституиращите намаляват;
- седмо, в дългосрочен план високият риск пред хората, предлагащи сексуални услуги, е свързан с трудностите при намерение за трайно излизане от тази практика;
- осмо, българското законодателство, засягащо пряко или косвено проституцията, не е подчинено на ясно артикулирана идея за водещия публичен интерес;
- девето, публичната сфера в България няма готовност за информирана подкрепа на някои от наложените в други страни модели на правен режим.

Стратегически препоръки за публична политика

Водещата идея, която ориентира и съгласува помежду им държавните политики към проституцията в средносрочен план, трябва да включва:

- откъсването на проституцията от властта и управлението ѝ в схемите на организирани криминални мрежи;
- разработването на система от превантивни политики спрямо определени рискови групи с оглед противодействие на сексуалната експлоатация;
- осигуряването на условия за възможен „изход от професията“ на проституиращите и защита на тяхното право на собствен жизнен проект.

Тази идея дава общ ориентир при дефиниране на специфичните препоръки към властите.

Препоръки към законодателя

Предвид формулираните по-горе изводи, контекстът за препоръчвана политика по отношение на проституцията, включително и по основния въпрос, засягащ правния режим, се усложнява. Екипът прави две групи от препоръки към законодателя.

Едните са безусловни и могат да бъдат изпълнени без отлагане. Другата група препоръки се прави под условието, че нивата на организирана престъпност в страната са значително по-ниски и дават възможност влизането и излизането в практики по предлагане на платени сексуални услуги да не бъде затруднявано от организирани престъпни мрежи. Подобно развитие следва да се разположи във времеви хоризонт от поряк на десет години.

Препоръки към законодателя в краткосрочен план

Първо, определени видове платени сексуални услуги не трябва да бъдат легализирани по никакъв начин и под никаква форма. Те следва да останат забранени под страх от наказание за техните организатори или посредници. Тези услуги са:

- предлагането на платени сексуални услуги и свързаните с тях дейности по отношение на или с участието на малолетни или непълнолетни лица (проституирач и клиент);
- предлагането на платени сексуални услуги и свързаните с тях дейности по отношение на или с участието на лица, които не могат да разбират свойството или значението на извършеното или не могат да ръководят постъпките си;
- предлагането на платени сексуални услуги и свързаните с тях дейности по отношение на или с участието на сродници на потребителя и евентуалния организатор или посредник при предлагане на тези услуги;
- предлагането на платени сексуални услуги и свързаните с тях дейности по отношение на или с участието на лица, склонени да участват (като проституирач или като клиент) с насилие, измама, чрез използване на зависимост или чрез употреба на забранени вещества или медикаменти.

Второ, в системата на престъпните състави, инкриминиращи тези форми на общественонеопасно посегателство, да се предвидят квалифицирани състави, предвиждащи по-тежки наказания в случаите, в които деянието е извършено с користна цел или е придружено с предлагане или даване на облага.

Трето, в българското наказателно право да се предвиди изрично, че не се наказва доброволното предоставяне на сексуални услуги и ползването на такива от пълнолетни лица срещу заплащане.

Четвърто, от системата на престъпления по *Глава X от Особената част на НК* трябва да отпадне наказателноправната норма за *безделничество* (по чл. 329 НК), под която често се подвеждат и санкционират проституиращите лица, като недопустим за съвременното българско санкционно законодателство анахронизъм.

Препоръки към законодателя в дългосрочен план

Ако в резултат на действията на държавата настъпи значително освобождаване на проституцията от криминалните мрежи, екипът отправя следните препоръки към законодателя:

- въвеждане на регистрационен режим по отношение на някои от свързаните с проституцията дейности, например лицензионна система за публични домове и заведения за сексуално развлечение;
- криминализация или административни санкции за дейности, които не се включват в установения регистрационен режим или се осъществяват в нарушение на регистрационния режим;
- ненамеса във вътрешната организация на лицата, проституиращи в едно помещение, независимо от броя им (по подобие на режима, установен с Наказателния закон от 1896 година);

- криминализиране на потреблението на сексуални услуги срещу заплащане с непълнолетни лица, лица на 14–18 години и експлоатирани лица;
- при осъществяване на такава политика да се търси консенсус на базата на проведена широка дискусия и значително по-висока информираност и образованост на българската общественост за характера на проституцията в страната.

Препоръки към изпълнителната власт

Необходимо е, извън осъществяваните политики към организирания криминалитет, изпълнителната власт да предефинира преобладаващото към момента отношение и нагласи конкретно към проституиращите чрез:

- преустановяване на наказателното преследване на проституиращите лица за безделничество;
- обучение на полицейските служители към промяна на сегашното им отношение към проституиращите като към престъпници;
- дефиниране на противодействието на сводничеството и експлоатацията на проституиращите като основен приоритет;
- поставяне на защитата на самостоятелно заетите в сексуалната индустрия от рекет като приоритет в работата на полицейските служители;
- мерки за разбиване на симбиозата на полиция и престъпни мрежи в осъществяването на експлоатация на проституиращите.

Към местната власт

- предвиждане от страна на общините на административна забрана за „търсене“ и „купуване“ на сексуални услуги на публични места с налагане на глоби и публично обявяване на нарушителите;
- подкрепа за специализирани социални и здравни програми за проституиращи, които работят директно в общността;
 - създаване на група за превенция на проституцията сред малолетни, включваща учители, социални работници, психолози, представители на НПО и пр.

Към медиите, НПО и групи обществени посредници

- информиране на обществото, в частност лицата, ползващи платени сексуални услуги, за естеството и вредните последици от сексуалната експлоатация, която е различна от свободното практикуване на проституция;
- насочване към кампании, дебати и съответно застъпничество, свързани с перспективата сексуалната експлоатация в проституцията да изчезне;
- мерки за насърчаване на излизането от практикуването на проституция и предотвратяване на влизането (курсове за квалификация, семейно планиране, работа с рискови групи и др.);
- поощряване на създаването на професионални организации на проституиращите за защита на техните основни права.

Криминологичен анализ

Георги Петрунов

Увод

Гледните точки към проституцията в различните литературни източници и дискусии варират значително. Някои разглеждат проституцията като престъпна дейност, други като морален проблем, а трети като професия, подобна на всички останали. Независимо какви са гледните точки към проституцията, тя съществува от хилядолетия в различни общества.

Настоящият текст има за цел да представи криминологичен поглед към проституцията в постсоциалистическа България и прогнози за възможни ефекти от различните промени в нейната регулация. За тази цел ще представим слоевете в света на проституцията и типичните ѝ проявления, ролята на организираната престъпност в този свят, реакциите на държавните институции към тези феномени, както и очакванията за ефекта от легализацията или криминализацията на проституцията в България.

1. Източници на информация

Настоящият текст използва емпирична информация, набрана при изследване на организираната проституция в България, проведено в периода 2009–2010 година. В това изследване са използвани различни методи и няколко източника на информация. Проведени са над 100 дълбочинни интервюта с проституиращи, сводници, социални работници, полицейски служители, следователи и прокурори. Проучени са над 50 документа – следствени постановления, обвинителни актове и съдебни решения. В допълнение са направени наблюдения на специализирани полицейски операции срещу сводничеството и проституцията. Комбинацията на различни методи и източници на информация е предпочетена, тъй като с нея е възможно навлизане в по-голяма дълбочина и достигане до по-пълна и достоверна информация за изследвания феномен.

При провеждане на интервюта са използвани полуструктурирани въпросници. Разпределението на различните типове респонденти при проведените дълбочинни интервюта не е равномерно. Получените резултати се отнасят до проучените единици. Възможно е изследването да разкрива само част от общата картина на изследвания феномен, затова то не трябва да се приема като единствената и обща гледна точка по темата.

2. Картина на проституцията в България

2.1. Слоевете на проституцията

В настоящата част ще представим основните слоеве и типове проституция, които се откриват в постсоциалистическа България. Проституцията в страната може да се раздели на четири основни слоя: много нисък; нисък; среден и висок. Те се различават по степеня и начина на организиране, както и по основните си характеристики. Различията са много очевидни и в цената на услугите, които се предлагат от проституиращите в отделните слоеве.

2.1.1. Много нисък слой

В него попадат откритите обекти като улици, паркове и площади в градовете, пътища и магистрали. Проституиращите от този слой са най-видимите за обществото, често дори твърде натрапчиво видими. За тази натрапчива видимост допринасят и честите конфликти както между проституиращи и клиенти, така и между самите проституиращи. В много случаи те употребяват наркотици (най-вече летливи вещества). Проституиращите в този слой са както жени, така и мъже. Често това са младежи и дори деца. Ключова характеристика на много ниския слой, която предопределя неговото отделяне от ниския слой, е липсата на интерес и контрол от страна на престъпните организации към него. Това е единственият слой, който организираната престъпност не се стреми да монополизира. Причина са незначителните средства, които се генерират.

Друга основна характеристика на този слой е, че заетите в него продават секс, за да оцеляват, а не за да си осигурят възможност за високи доходи, както е в по-горните слоеве. Проституиращите имат малък брой клиенти, които обслужват срещу минимални суми. Те не плащат на държавата данъци и здравни осигуровки. Тази група е поглована на най-голям риск от насилие от страна на сводници или клиенти, които в повечето случаи са лица с много нисък социален статус. Отказването от този вид дейност е много трудно, защото практикуващите нямат друга алтернатива за печелене на пари.

2.1.2. Нисък слой

Ниският слой, подобно на първия, който описахме, е сред най-видимите за обществото и включва работа на улици, площади, паркове в градовете, пограничните райони и летните курорти в страната, както и по пътища, магистрали и крайпътни заведения. Но за разлика от много ниския слой организираната престъпност проявява сериозен интерес и се стреми към монопол в ниския слой. Проституиращите от този слой са принудени от престъпните организации да плащат рекет или такса, напр. от 20 лв. на ден за това, че работят на контролираната от тях територия и да спазват определени от тях минимални тарифи и правила за работа. Възрастовата граница, на която проституиращите момичета (а не са редки и случаите на момчета) се включват в секс-пазара, е ниска – има дори деца. Поради ранната възраст, на която са започнали да проституират, поради липсата на възможности за други източници на доход, а и поради силната обвързаност на проституиращите от това ниво със сводници, напускането става трудно. Това

обяснява и широките възрастови граници на субектите от този слой (при проведените интервюта има респонденти дори на възраст над 45 години). Много често те са продавани от един на друг сводник, който продължава тяхната експлоатация. В други случаи проституиращите и сводниците са като семейства, които живеят заедно и харчат за работните средства. Употребата на наркотици (основно хероин) от проституиращите от този слой е често срещано явление. Това допълнително засилва тяхната зависимост от сводниците и затруднява излизането им от бизнеса с платени сексуални услуги. Сводниците в този слой използват различни форми на наказание, често финансови глоби, но прибегват и до употреба на физическо насилие и различни форми на лишения от храна, сън и т.н. Подобно на много ниския слой и при ниския слой проституиращите не плащат данъци и здравни осигуровки. За здравни услуги разчитат на неправителствени социални центрове, а в неизбежни случаи и на платени медицински заведения.

2.1.3. Среден слой

В средния слой попадат проституиращите, които предлагат платени сексуални услуги в закрити обекти и ескорт до клиента в градовете, курортите и пограничните райони на България. Това предопределя по-малката им видимост за обществото, както и по-малката им уязвимост от насилие и други рискови фактори. Това не означава, че са напълно предпазени. Но степенята, в която стават обект на насилие от страна на клиенти и сводници, е многократно по-ниска отколкото при ниския слой. Проституиращите в средния слой работят в масажни салони, клубове, ВИП-къщи, еротични барове и т.н. Те предлагат и ескорт до адрес на клиента. Често се рекламират във вестници и все повече в интернет със собствени страници или с обяви в други сайтове, с което тяхната видимост за обществото непрекъснато нараства. Много от клубовете в средния слой избират обекти, които са на първия етаж. За да компенсират доколкото е възможно своите съседи, някои от тях се договарят със съседите, че ще покриват изцяло режийните разходи и поддръжката на общите части в сградата. Други изграждат самостоятелни входи директно към обекта, а трети застилат мокети във входа, за да не смущава съседите постоянното движение на проституиращи и клиенти. Разбира се, и корупцията е основно средство за гарантиране на сигурността на обектите и защита им от гържавата, което ще разгледаме в следваща точка.

Включването в този сегмент от секспазара става в повечето случаи доброволно – чрез отговаряне на обява във вестници и интернет или чрез въвеждане от познат/-а. Това не означава, че проституиращите не са принудени от социалната среда и фактори като бедност и безработица да се включат в подобна дейност, както и че върху тях не се упражнява насилие. Но възможностите за материални облаги и големи печалби се очертава като основен фактор при включване в секс-индустрията. Нарастват случаите на проституиращи, които сами предлагат услугите си с обяви или сайтове в интернет. Възрастовата група на проституиращите от този слой варира в широки граници, но малолетни почти не се откриват. Например анализ на информацията за възрастта на установените при няколко полицейски операции почти 200 проституиращи от средния слой в София показва, че тяхната възраст варира от 19 до 37 години, като средната възраст на установе-

ните проституиращи е 26,82 години. В средния слой има ясни правила за работа, които са конкретни за отделните обекти.

Голяма част от обектите са прикрити под официално регистрирана дейност на масажни салони, клубове за забавления, барове и т.н. Поради това и много от проституиращите имат сключени трудови договори със съответните фирми, които в повечето случаи са за минимални суми, върху които плащат данъци и здравни осигуровки. Повечето обекти работят с доверени лекари, които правят периодични медицински прегледи на момичетата в тях.

В обектите има охрана, която гарантира сигурността на проституиращите и отговаря за безпроблемното им транспортиране до клиентите. Подялбата на парите между проституиращите и клуба е 50 на 50. Заплащането обикновено е почасово, като проституиращите имат повече време за контакти с клиентите, които понякога търсят разговори и може да се породи и емоционална обвързаност. Проституиращите от този слой печелят средно на месец между 2000 и 5000 лева, като голяма част от дохода им е от бакшиши, които получават от клиентите. Момичетата могат да напуснат работа, когато поискат, но рядко го правят, примамвани от възможността за високи доходи.

2.1.4. Висок слой

Високият слой в света на проституцията е невидим за обществото. В него попадат луксозни имения, барове, агенции, основно в големите градове и скъпите курорти на страната. Проституиращите в много случаи са от средите на модни агенции, балетни състави и т.н. Много често те имат сключен трудов договор за тези дейности, които съвместяват с проституцията и върху тях плащат данъци и здравни осигуровки, в повечето случаи върху много по-малки суми от заработваните като проститутки, тъй като месечният им доход от проституция надхвърля няколко хиляди лева и в някои случаи достига десетки хиляди. Включването обикновено става чрез въвеждане или целенасочено вербуване от момичета, които вече работят или са работили, като в някои случаи те получават парична сума за всяко доведено момиче. Някои от обектите, попадащи във високия слой, провеждат кастинги за наемане на момичета и имат изискване към тях, освен да са с хубава външност, да владеят поне един чужд език, защото значителна част от клиентите са чужденци. Контактът между проституиращата и клиентите е опосредстван от брокер, който е известен в средите на платежоспособните клиенти като човек, който може да достави луксозни момичета. В повечето случаи при високия слой, момичетата не присъстват лично при поръчката на клиента, а на него му се представят техни снимки например в каталог или на интернет сайт, които той разглежда, прави своя избор и тогава брокерът го свързва с момичето. Брокерите във високия слой работят само с познати клиенти, а въвеждането на нов клиент става чрез препоръки от доверен човек или утвърден клиент.

Поради високите изисквания на клиентите, а и поради техния ограничен брой, във високия слой на проституцията строго се следи те да са доволни и да няма конфликти с тях. Затова и се обръща специално внимание както на външния вид на момичетата и поведението им с клиентите, така също и на здравословното им състояние. Някои от учас-

тниците в този слой имат сключени договори със здравни клиники за редовни и пълни изследвания на проституиращите. Например в един от обектите управителите раздават на момичетата ежемесечно талони, срещу които те се преглеждат в определена клиника, без да заплащат. Резултатите от изследванията се получават при управителя, който се запознава със здравословното състояние на момичето и удържа разходите за направения преглед. С тези периодични медицински прегледи обектите във високия слой гарантират в максимална степен, че проституиращите при тях нямат здравословни проблеми.

Представените в тази част основни слоеве на проституцията показват съществуващото многообразие на феномена. В следващата точка ще представим мащаба на проституиращите в България и опит за оценка на годишния оборот в секспазара.

2.2. Мащаб на проституцията

Определянето на мащаба на проституцията не е лесна задача, поради скрития характер на феномена. Освен това феноменът е динамичен и се променя във времето. Така например събраната емпирична информация показва, че през 90-те години на XX век проституцията в страната е била особено силно развита, докато износът на проституция не е бил развит. От началото на новото хилядолетие тази ситуация започва да се променя значително, като след получаването на възможност български граждани да пътуват безвизово в Европейския съюз броят на проституиращите извън страната нараства взривообразно. В последните две години се наблюдават индикации за сериозен спад в пазара на проституция в България, който се дължи в значителна степен на финансовата криза, която оказва силно влияние за намаляване на потреблението на платени сексуални услуги.

Информация за броя на проституиращите може да се открие в статистиките на някои държавни институции и неправителствени организации. Например данните на Министерството на вътрешните работи за установените от тях проституиращи в страната през първите десет месеца от 2010 година са 1326 души, които са няколко пъти по-малки от установените от тях 4611 проституиращи през 2003 година. Със сигурност МВР не успява да установи всички проституиращи от различните слоеве в страната. В доклади на неправителствени организации¹ се представят обобщени данни на експертни оценки и официални данни за броя на проституиращите в България, според които те са между 5000 и 8000. Посочените данни се основават на информация от здравни работници, работещи на терен с проституиращите, които покриват много ниския и ниския слой, в по-малка степен средния слой, но не успяват да покрият високия слой. Тези оценки на мащаба на проституцията бяха потвърдени при голяма част от проведените интервюта с експерти от държавни институции и неправителствени организации. Въпреки че според някои експерти действителният брой на проституиращите в България надвишава тези оценки, поне в периода преди кризата.

Ако приемем данните за 5000 до 8000 проституиращи в страната и ако използваме информация от проведените интервюта за средните

¹ TAMPEP 2007. Bulgaria National Report on HIV and Sex Work. Amsterdam. Page 7.

тарифи и средния брой клиенти, бихме могли да пресметнем приблизителните обороти в пазара на проституция. Най-голям брой проституиращи, вероятно около 70–80%, са съсредоточени в ниския и средния слой. Поради това ще използваме информация за средните обороти в тези два слоя от света на проституцията при оценката на пазара. Освен това разполагаме с най-подробна и достоверна информация за тях.

Тарифите на проституиращите в ниския слой варират в зависимост от предлаганата услуга, като се установяват различия и в зависимост от региона на страната, в които работят (10/20 или 15/30 лева). Като средна тарифа за ниския слой ще приемем 20 лева от клиент. Информацията показва, че броят на клиентите варира в широки граници, но средно е възможно да се приемат 6 клиента на ден. Така средният оборот на проституиращ от ниския слой може да се определи на около 120 лева на ден.

Тарифите в средния слой варират според обекта, в който се предлагат сексуалните услуги, като например цената на един час в клуб или масажен салон е в границите 40–60 лева, във ВИП-къща или клуб е 100 лева на час, а в еротичните барове един час обикновено е 150 лева. Посочените тарифи в средния слой преминават от левове в евро, ако клиентът е чуждестранен гражданин, т.е. стават два пъти по-високи. Ако приемем за целите на настоящата оценка, че средната цена в средния слой е 80 лева на час и средният брой на клиентите е трима на ден, то може да се изчисли, че средният дневен оборот на проституиращ от този слой е 240 лева.

Ако осредним среднодневните обороти за проституиращите от ниския (120 лв.) и средния (240 лв.) слой може да се определи, че средният оборот на проституираща в България е 180 лева на ден. Ако той се умножи по данните за броя на проституиращите между 5000 и 8000 човека, дневният оборот в секспазара в България може да се определи в границите между 900 000 и 1 440 000 лева. За да пресметнем годишния оборот, ще приемем, че проституиращите работят по 300 дни средно на година, което показва, че приблизителният оборот в пазара на проституция в България е между 270 милиона и 430 милиона лева годишно.

Разбира се, трябва да се има предвид, че опитите за подобни изчисления не могат да претендират за абсолютна достоверност. Въпреки това направеният опит за оценка на мащаба на проституцията илюстрира значителните средства, които се генерират в секспазара. Това привлича вниманието и на организираната престъпност, на което ще се спрем в следващата точка.

2.3. Организираната престъпност в полето на проституцията

Само по себе си проституирането не е организирана дейност. Но то привлича вниманието на престъпните организации, които се опитват да го поставят под контрол, да експлоатират тези, които го практикуват, и да извличат значителни печалби от тази дейност. През последните две десетилетия проституцията е един от основните пазари на организираната престъпност в България. Босовете на почти всички основни групировки през годините имат траен интерес към пазара на проституция, който е съпоставим с паралелния им интерес към нар-

коразпространението. От началото на 90-те години на XX век проституиращите попадат под контрола на експлоататори, които взимат значителна част от заработените средства. Тази тенденция може да се илюстрира с данни от две изследвания: Люгмил Георгиев² представя данни от анкета, според които през 1987 г. под 3% от проституиращите са посочили, че имат сводник, а данни само за едно десетилетие по-късно, представени от Арсова³, показват, че вече над 95% работят със сводник.

Поставянето на пазара на проституция под контрола на организираната престъпност в началото на 90-те години на XX век започва със завладяване на проституиращите по улици и магистрали, в някои хотели, както и създаване на първите клубове от престъпните организации. Така например един от респондентите, който е започнал да се занимава със сводничество през 1988 г. първоначално на пътища около Пазарджик, впоследствие на Лъвов мост и след това в хотел Родина в София, разказва, че в началото на 1992 г. в хотела се появяват представители на зараждащите се силови групировки, които казват на всички сводници и проститутки, че отсега, който иска да работи в хотела, ще им плаща фиксирана такса на момиче, ще се работи по определени правила, включващи минимални тарифи, места, на които ще могат да стоят проституиращите, и т.н. Подобни примери се откриват и в интервюта от други градове, като информацията се потвърждава и в съдебни дела. От там става ясно, че във Варна в първата половина на 90-те години на XX век интерес към проституцията проявяват две основни групировки от бивши служители на силови държавни институции. За една от групировките организираната проституция е основна дейност, а за другата тя е дейност, която са предоставили на силовите си бригади, за да се самоиздържа, като самата групировка има по-широки икономически интереси. Първата групировка успява да развие значително престъпния си бизнес, като паралелно с организираната проституция, която управлява, през последните две десетилетия успешно се включва в разпространение на наркотици, трафик на хора и други престъпни дейности.

Така от началото на 90-те години до днес организираната престъпност в България контролира основната част от различните слоеве в пазара на сексуални услуги. Почти не е възможно проституиращите да работят, без да плащат на престъпни организации с мултикриминална дейност, които заемат значителни части от секспазара. Например пазарът на проституция в София е разпределен между четири основни вериги, които се стремят да наложат монопол в него и да не допускат безконтролни играчи. Те са успели да постигнат контрол над значителна част от него. Повечето от тях поддържат силови бригади, които издирват самостоятелно проституиращите и ги поставят под контрол, като ги принуждават да им плащат рекет. Три от веригите контролират части и в трите слоя – нисък, среден и висок, а четвъртата е специализирана само във високия слой на луксозни клубове, имения и

² Георгиев, Л. 2004. Проституцията и финансирането на организираната престъпност. *Общество и право*, 9:20–21

³ Arsova, T. 2000. *Prostitution and Sex Workers in Bulgaria: Analysis of the Situation and the Risk with Regards to HIV/AIDS/STDs*. Sofia: Health and Social Development Foundation.

модни агенции. Нито една от веригите не проявява интерес и няма позиции в много ниския слой. Освен това в последните 20 години е имало и групи вериги и играчи, които са се оттеглили или са били извадени от този престъпен бизнес. Първите три вериги са свързани с т.нар. силови групировки, които възникват в началото на 90-те години в България. Четвъртата верига е свързана със структури, които са по-скоро икономически, с добри политически контакти. Около тези четири вериги в различни региони на страната има по един или няколко отговорника на местно ниво, като общо за пазара в София такива са десетина души.

Представителите на различните вериги в повечето случаи предпочитат диалога, а не насилието за уреждане на споровете. Така по основни въпроси като минимални цени за различните услуги, обмяна на момичета и т.н. са постигнали консенсус. В резултат цените на сексуалните услуги в отделните слоеве на секспазара са едни и същи при различните вериги. Например тарифите от 15/30 лв. в зависимост от услугата в ниския слой, 60 лв. на час за клубовете от средно ниво, 100 лв. на час за ВИП-къщите от средния слой и т.н. Според интервюираните експерти в София съществуват между 80 и 150 обекта, които предлагат платени сексуални услуги в рамките на четирите вериги, като в предишните години техният брой е бил значително по-голям.

Въз основа на информацията, събрана от различните източници при проведеното изследване, може да се представят два модела на организации в пазара на проституция. И двата са част от по-големи престъпни организации с мултикриминална дейност. Първият е йерархичен, със здрави кланови връзки между актьорите в него и с ясно разделение на ролите, включващи охранители, шофьори от малка таксиметрова фирма, франчайзери, управители на обекти от средния слой, брокери от модна агенция във високия слой, силови бригади и събирачи на рекета в ниския слой, големи отговорници, подпомагащи боса в цялостното управление на бизнеса. На върха е самият бос на клетката от организацията в пазара на проституция.

Вторият модел на организация е хоризонтално ориентиран и обектите в него са много по-свободни. В центъра на организацията са босове, които контролират множество легални и нелегални дейности в различни области на България. Основната част от престъпните дейности се управлява от няколко доверени лица – довереници от първо ниво, които заемат най-близките позиции до националните босове. Доверениците от първо ниво контролират различни сегменти от разнообразни престъпни дейности на организацията в различни региони на страната. Те имат възможност да предоставят на приближени до тях довереници от второ ниво да се включат в пазара на проституция или да заемат освободена ниша от името на веригата. Те от своя страна, за да изпълняват възложените им задачи, също подбират приближени лица, на които прехвърлят части от получените отговорности. Други поемат директно контрола и управлението на престъпните дейности (в частност управлението на обектите от секспазара), като си подбират необходимия персонал. В повечето случаи обектите в пазара на проституция на тази верига се притежават точно от такива довереници от трето ниво, които са получили възможност да контролират и управляват сегменти от секспазара в столицата. Всеки довереник, който е получил правото да създаде клубове, ги управлява независимо

от другите от веригата. Ангажиментът му към организацията е да предава в началото на всеки месец фиксирана такса. Подобно на първата разгледана организация и втората верига разполага с модна агенция и участва в ниския слой от секспазара.

Значителният контрол в пазара на проституция, който има организираната престъпност в България през последните две десетилетия, е резултат и от отговора (или липсата на такъв) на държавата към феномена.

2.4. Отговорът на държавата

2.4.1. Архаична законова рамка и неадекватно приложение

Законодателството, отнасящо се до проституцията в България, което е прието през 1968 година, е архаично и неадекватно за съвременните условия. Въпреки тази неадекватност законодателството все още се прилага. Това се забелязва и от преглед на данните за внесените прокурорски актове в съда през последните години, които са представени в Таблица 1.

Таблица 1: Прокурорски актове внесени в съда⁴

Член от НК \ Година	2002	03	04	05	06	07	08	09	Общо
Чл. 155	12	52	34	49	35	20	20	22	244
Чл. 159а	1	5	22	21	44	27	28	29	177
Чл. 159б	0	0	12	11	24	26	24	31	128
Чл. 329	21	10	11	31	67	44	30	38	252

Източник: Върховна касационна прокуратура и изчисления на автора

В таблицата са представени данни за внесените прокурорски актове за сводничество (чл. 155 НК), вътрешен трафик на хора (чл. 159а НК), международен трафик на хора (159б НК) и нетрудови доходи по непозволен или неморален начин (чл. 329 НК). Най-много прокурорски актове (252) в периода 2002–2009 година са внесени в съда по член 329 от Наказателния кодекс, следван от прокурорските актове за сводничество по чл. 155 НК. Внасянето на прокурорски актове по член 329 НК нараства особено рязко след 2005 година и в периода 2006–2009 година значително превишава внесените актове по другите разглеждани състави от Наказателния кодекс. По-честото използване в прокурорските актове на този архаичен член спрямо сводничеството и трафика на хора е абсолютно неадекватно на описаната в предишните части картина на

⁴ Трябва да се има предвид, че често се внасят прокурорски актове с кумулативно обвинение по чл.155 и чл. 159а и/или чл. 159б. Както и че по чл.159а и чл. 159б може да са внесени в съда прокурорски актове за трафик на хора с цел различна от сексуална експлоатация. Също така по чл. 329, освен за проституиращи лица, е възможно да са внесени в съда прокурорски актове и за просяци. Независимо от това основната част от случаите се отнасят до интересувашите ни престъпления, свързани с проституцията.

проституцията и на ролята на организираната престъпност в секс-пазара. Неадекватното приложение на нормативната уредба позволява на държавни институции да избягват реалните проблеми, отнасящи се до сводничеството, трафика на хора и организираната престъпност, които би трябвало да се разследват, и да ги подменят с повдигане на обвинения на проституиращите по чл. 329 НК. Така не само се заобикалят истинските проблеми, но много често се осъществява и двойна виктимизация на проституиращите – веднъж от сводниците и организираната престъпност, които ги експлоатират, и втори път от държавата, която, вместо да ги защити и подпомогне, ги осъжда.

2.4.2. Неэффективна организация

В допълнение към архаичното законодателство и неадекватното му приложение държавните институции не са организирани по подходящ начин, за да отговорят на съществуващите феномени. Например организацията за неговото противодействие, която съществува през последните две десетилетия в Министерството на вътрешните работи, е приоритет на криминалната полиция, която акцентира върху съответния контингент от проституиращи и превенцията, а не на престъпните организации. Например в Столичната дирекция на вътрешните работи е обособена група от трима служители, които трябва да покрият целия пазар на проституция в града, включващ хиляди проституиращи. Заедно с това във всяко от деветте районни полицейски управления е определен по един отговорен за проституцията служител, който най-често работи и по разкриване на други тежки престъпления като убийства, грабежи и т.н. При толкова малък брой полицаи, които са ангажирани с противодействието на феномена, не е възможна ефективна борба със сводничеството и организираната престъпност в полето на проституцията. В продължение на десетилетия проституцията се разглежда като девиантно поведение на отделни индивиди, без да се оценява значението на стоящата отзад организирана престъпност, която контролира почти изцяло този криминален пазар.

2.4.3. Системна корупция

Характерна особеност за проституцията в България през последните две десетилетия е мащабната корупция на държавни служители. Сводниците и престъпните организации в полето на проституцията са особено диалогични и съществен компонент, гарантиращ сигурността и стабилността им, са връзките с корумпирани представители на различни институции. Корупцията, която използват в повечето случаи, е много по-мощна от „традиционната“ корупция, свързана с еднократно плащане на подкупния служител, и е системна. Те използват добре разработено, ползващо се с огромно взаимно доверие, дълготрайно във времето отношение, обикновено съпроводено с редовно плащане. Често корумпираните служители практически са съучастници в престъпните организации. Същевременно не се прилагат ефективни механизми за тяхното санкциониране. Оскъдната практика показва, че дори да бъде разкрит случай на такъв тип корупция, служителят се отстранява от съответната позиция (понякога само временно) и до осъдителна присъда не се достига, а често не се повдига дори и обвинение.

Установяват се няколко основни начина, по които се постигат връзки между престъпниците и представителите на публичната власт. Единият е свързан с даване на пари, като тук се отличават две форми – едната е свързана с даване на пари за конкретно свършена работа, а другата – с изплащане на фиксирана месечна сума. Разпространена форма е включване на съответните държавни служители в бизнес, като това може да бъде легален или нелегален бизнес. Установяват се примери, в които роднини на представители на публичната власт получават подкрепа за развитие на частен бизнес, както и на такива, в които на държавни служители се разрешава да определят човек, който да се включи в престъпния бизнес. В някои случаи самите полицаи се включват като партньори във веригите от сексклубове. Друга форма е свързана с предоставяне на безплатни услуги от страна на проституиращите, в някои случаи и непълнолетни на представители на публичната власт. В много случаи престъпниците ги заснемат, докато използват услугите на момичетата, след което ги изнудват, ако не получат исканата подкрепа.

Услугите, които получават сводниците и престъпните организации от корумпираните служители, са преди всичко спокойствие и защита от разследвания. В интервютата се откриват редица примери, от които става ясно, че много често престъпниците са предупреждавани за готвени срещу тях операции. Примери за такова изтичане на информация се откриват не само в проведените интервюта, но и от преките наблюдения⁵. Освен това корумпирани служители от различни нива успяват да създадат условия, при които голяма част от клубовете на съответните вериги остават с неизвестни адреси и не се проверяват при полицейски операции. Например, според официални данни на МВР, в София са регистрирани 29 клуба, но при проведените интервюта няколко различни един от друг източници посочват, че на територията само на едно от деветте районни полицейски управления в София има над 30 клуба. Това показва, че реалният брой на клубовете е десетки пъти по-голям от официално регистрираните, но много от тях остават извън ползването на полицията.

Друга услуга, която предоставят корумпираните служители на престъпните организации, е притискане на конкуренцията или самостоятелни играчи, върху които се съсредоточава голяма част от проверките. Съсредоточаването на полицейските проверки върху

⁵ Преди една от полицейските операции, на която ръководството на МВР ни позволи да присъстваме, бе подготвен списък на клубове, които ще се проверяват и часовете, в които тя ще протече. При проверката на няколко клуба от списъка във времето, определено за проверка, в тях имаше само по едно момче, което казваше, че е наемател или управител и барман. При обаждане по телефона в други клубове от списъка там отговаряха, че в момента може да се изпратят момичета само на адрес. Поради това беше проверен клуб, който не е посочен в списъка за операцията. Този клуб работеше и очевидно момичетата в него не бяха предупреждени и не очакваха проверка. След като приключи тази проверка, бяха изтекли около два часа над времето, което беше определено за осъществяване на операцията и се върнахме в един от вече проверените клубове. Там установихме над петнайсет момичета, някои от които в момента обслужваха клиенти. Момичетата разказаха, че за времето на проверката са били предупреждени, че ще има полицейска операция и затова трябвало да отидат в близко заведение, където да изчакаат, а при поръчки за обслужване на клиенти по адреси да ги посещават.

определен обект плаши клиентите и има пагубни последици за бизнеса. В някои случаи при разрешаване на конфликти с конкуренти и разширяване на позиции в престъпните пазари се използва подкрепа от представители на държавните институции. Полицаи и магистрати, поддържащи партньорски отношения с престъпните организации, започват разследвания срещу техните конкуренти, с което целят освобождаване на територии. Така, използвайки легитимно насилие, те успяват да разширят престъпния си бизнес и да отстранят конкуренцията.

В резултат от комбинацията между архаично законодателство, което се прилага по неадекватен начин, недобра организация на работата в основни институции и системна корупция отговорът на държавата към феномена е неефективен. Представената картина на проституцията в България ясно илюстрира изключителната необходимост от промяна в регулацията на феномена. Но остава въпросът каква да бъде тази промяна? Какви ефекти ще имат различните модели на регулация в контекста на описаната действителност? На някои аспекти от тези въпроси ще се спрем в следващата точка.

3. Очаквания за възможни ефекти при промяна в модела на регулация

При обсъждане на възможностите за промяна в законовата рамка и регулация на проституцията в България няколко проблема се очертават като особено актуални. Основни сред тях са: намаляване на експлоатацията и насилието над проституиращите и повишаване на тяхната сигурност; намаляване на натрапчивата видимост на проституиращите за обществото; гарантиране на медицински контрол и техния здравен статус; използване на възможности проституцията да стане източник на доходи за държавата чрез данъците, които може да плаща; ограничаване на корупцията; отстраняване на организираната престъпност от полето на проституцията. В настоящата част ще разгледаме от криминалогична гледна точка възможните ефекти при легализация и криминализация на проституцията по посочените теми.

Преди всичко, разглеждайки моделите на регулация на проституцията и възможните ефекти от тях, следва да се отчита фактът, че проституцията е многообразна. Както показахме в предишните части, проституцията не е една, а съществуват различни слоеве и типове. Затова и различните модели на регулация на проституцията ще имат различни ефекти при различните слоеве и типове проституция. В Таблица 2 са представени основни теми, свързани с проституцията, състоянието им сега и очакваните ефекти при легализация и криминализация в четирите слоя – много нисък, нисък, среден и висок.

Таблица 2: Очаквания за възможни ефекти при легализация и криминализация върху различните слоеве от света на проституцията

Слой	Видимост за обществото			Сигурност за проституиращите			Здравни услуги и осигуровки		
	Сега	Легал.	Крим.	Сега	Легал.	Крим.	Сега	Легал.	Крим.
Много нисък	Да	Да	Да	Не	Слаба	Не	Не	Не	Не
Нисък	Да	Да	Слаба	Не	Да	Не	Не	Да	Не
Среден	Слаба	Да	Слаба	Да	Да	Слаба	Понякога	Да	Понякога
Висок	Не	Не	Не	Да	Да	Да	Да	Да	Да

Слой	Приходи за държавата			Участие на организирана престъпност			Корупция		
	Сега	Легал.	Крим.	Сега	Легал.	Крим.	Сега	Легал.	Крим.
Много нисък	Не	Не	Не	Не	Не	Не	Да	Не	Да
Нисък	Не	Малки	Не	Да	В отделни случаи	Да	Да	Не	Да
Среден	Много малки	Малки	Много малки	Да	В отделни случаи	В отделни случаи	Да	Не	Да
Висок	Не	Много малки	Не	Да	Да	Да	Да	Не	Да

В следващите точки ще представим по-подробно всяка от шестте теми в таблицата, свързани с различните слоеве от света на проституцията.

3.1. Видимост за обществото

Най-видими за обществото, както показва картината на проституцията, в момента са много ниският и ниският слой, където проституиращите работят основно на открито. При промяна на регулацията е малко вероятно при много ниския слой видимостта за обществото да се промени, защото проституиращите от този слой го правят за оцеляване. Повечето от тях не виждат друга алтернатива за себе си освен проституцията, поради това, независимо дали тя ще бъде криминализирана, ще продължат да предлагат платени сексуални услуги на открито. Ако бъде легализирана проституцията, то едва ли проституиращите от много ниския слой ще могат да се възползват от това и да променят условията, при които работят, с което да не бъдат толкова видими за обществото.

Криминализацията вероятно ще принуди проституиращите от ниския слой да бъдат по-малко видими, ще ги накара да се крият от полицията, но за техния бизнес е важно клиентите да знаят къде да ги открият

и да имат лесен достъп, поради което е малко вероятно видимостта на проституиращите от този слой да се промени драстично. Ако проституцията бъде легализирана и в модела на регулация се предвиди регламентация на местата, където могат да бъдат предлагани сексуални услуги, това би могло да доведе до преминаване на откритата проституция към места, които са законово определени и с това да бъде намалена тяхната напращаваща видимост за обществото.

В момента закритите обекти от средния слой работят под прикритието на легални икономически обекти, известно е на клиентите, полицията и в по-малка степен на обществото къде се намират клубовете, които от години не променят своите адреси. Повечето клубове и ВИП-къщи са дискретно обозначени, например с червен звънец, и дори да се намират на централни булеварди, малка част от хората успяват да забележат, че там се предлагат платени сексуални услуги. Същевременно в борбата за повече клиенти обектите от средния слой се рекламират във вестници, интернет и т.н. При курортната проституция, за да е ясно за чужденците, които са основни клиенти, какви услуги се предлагат, повечето обекти са с огромни транспаранти с еротично съдържание. А и поради факта, че се намират на централни места в курортите, са видими за всички туристи. Вероятно при легализация обектите от средния слой ще станат още по-видими за обществото, което ще бъде в разрез с обществения морал. Те ще развият по-мощни рекламни кампании, ще обозначат по-ясно местата, на които се предлагат платени сексуални услуги, подобно на сексмагазините с плакати, транспаранти, светлинни реклами и т.н. и с още по-ясно описание на предлаганите услуги. Това би могло да се избегне, ако бъде предвидена регламентация на местата, където могат да бъдат локализираны подобни обекти, и сексуалните услуги да се предлагат само в определен район на града. Вероятно криминализация на проституцията ще направи по-малко видима част от обектите в средния слой, но други ще останат видими в същата степен като в момента.

Високият слой в момента е невидим за обществото. Той е обгърнат в секретност, контактите с проституиращите се осъществяват през точно определени брокери, които имат директни контакти с повечето заможни клиенти. Поради това че високият слой е затворен в една ограничена мрежа от връзки, която е невидима за останалия свят, каквато и промяна в регулация на проституцията да се направи, е малко вероятно тя да повлияе на проституиращите от този слой. Въпреки това е възможно при легализация на проституцията някои елитни обекти по-ясно да обозначат своята дейност и предлаганите платени сексуални услуги.

3.2. Сигурност на проституиращите

Сигурността на проституиращите от много ниския и ниския слой е най-малка. Конфликтите и с клиенти, и със сводници са много често срещани. Проституиращите от много ниския слой често нямат никаква защита при работа с клиентите и стават жертви на насилие и експлоатация. Малко вероятно е при легализация или криминализация сигурността на проституиращите от много ниския слой да се промени съществено. Работещите в ниския слой също не са защитени от насилие от актьорите в слоя, но сигурността и защитата им от клиентите в момента се предоставя от организираната престъпност, която

управлява съответната територия. При криминализация са малко вероятни промени спрямо сегашното положение. Вероятно при легализация сигурността на проституиращите от ниския слой ще се повиши значително и те ще имат възможност да разчитат и на легитимна защита.

В средния слой сигурността на проституиращите в момента се гарантира от охраната във веригите, която следи да няма проблеми с клиенти и при възникване на такива веднага се намесва. Това се улеснява и от факта, че проституиращите в много случаи обслужват клиентите в самия обект. Но дори момичето да отиде на адрес, те го придружават и изчакват, за да са сигурни, че то няма да е в опасност. От интервютата става ясно, че в случаи, при които клиентът е бил агресивен спрямо проституиращите, охраната незабавно се е намесвала и е успявала да предпази момичето. Най-вероятно при легализация сигурността на проституиращите от средния слой ще се повиши, а при криминализация ще намалее.

Повечето от веригите избягват да приемат в своите обекти проституиращи, за които имат съмнения, че са принуждавани да работят насилно. Основна причина за това е гарантиране на сигурността на самата верига. Ако приемат такива проституиращи, те могат да подадат жалба в полицията и да застрашат бизнеса. Възможно е легализацията да затрудни разкриването на случаи на недоброволна проституция. Това ще бъде най-сериозен проблем при курортната проституция, където и в момента има индикации, че се осъществява сериозен трафик на хора от вътрешността на страната.

Сигурността във високия слой в момента е най-голяма. За това допринасят и по-малкият брой клиенти, които имат проституиращите от това ниво, а и самите отношения между брокера и проституиращите, които могат да бъдат определени по-скоро като партньорски. Малко вероятно е при промяна на регулацията да бъде застрашена сигурността на работещите във високия слой в света на проституцията.

3.3. Здравни услуги и осигуровки

Проституиращите от много ниския и ниския слой в повечето случаи нямат здравни осигуровки. Рядко преминават през медицински прегледи, като използват най-често услугите, предлагани от неправителствени здравни центрове. А при необходимост от лечение използват платени медицински услуги. Малко вероятно е при криминализация ситуацията със здравните осигуровки на проституиращите от тези два слоя да се промени. При легализация е вероятно част от проституиращите в ниския слой да започнат да плащат здравни осигуровки и да преминават през периодични медицински прегледи, ако те са задължителни. Докато при проституиращите от много ниския слой това е малко вероятно да се постигне.

Обектите в средния слой в света на проституцията прикриват своята дейност с легални икономически дейности като например масажни салони, еротични барове и т.н. Голяма част от проституиращите в тях имат сключени трудови договори като масажистки, танцьорки, сервитьорки и други според официалния предмет на дейност на съответната фирма. Тези договори в повечето случаи са за минимални осигурителни суми, но въпреки това проституиращите имат здравни осигуровки. В допълнение към това някои от веригите поддържат контак-

ти с лекари, които поемат периодични прегледи на проституиращите, за да гарантират пред клиентите високо реноме на съответната верига. При криминализация това положение едва ли ще се промени. А ако проституцията се легализира, е много вероятно проституиращите от средния слой да започнат още по-масово да плащат здравни осигуровки.

Във високия слой проституиращите плащат здравни осигуровки най-често по договори за дейности, които съвместяват с проституцията. Заедно с това, както посочихме по-напред, брокерите и самите обекти имат изисквания към момичетата за редовни медицински прегледи, като някои имат сключени договори със здравни клиники за редовни и пълни изследвания, с което гарантират, че проституиращите при тях нямат здравословни проблеми. Малко вероятно е промяна на регулацията на проституцията да доведе до промяна в здравното осигуряване на проституиращите от високия слой. Ако проституцията бъде криминализирана, те ще продължат да плащат здравни осигуровки и да използват частни медицински клиники. При легализация е много малко вероятно да се очаква, че работещите във високия слой ще предпочетат да плащат здравни осигуровки като проституиращи, а не да останат както досега с платени здравни осигуровки по договори за други дейности.

3.4. Приходи за държавата

Предполага се, че проституцията може да бъде сериозен източник на приходи за държавата и да се плащат милиони левове данъци годишно, ако тази дейност бъде легализирана. Важно условие, за да се постигне това и да бъдат събрани тези приходи от държавата, е проституиращите да плащат коректно дължимите данъци. Така например е малко вероятно проституиращите от много ниския слой да започнат да плащат данъци на държавата, дори проституцията да бъде легализирана.

Проституиращите от ниския слой в момента не плащат под никаква форма данъци на държавата, но е вероятно при легализация поне част от тях да започнат да плащат данъци върху минимални суми. Не така стоят нещата при средния слой, където, както посочихме, много от проституиращите имат сключени трудови договори с обектите за масажистки, танцорки, сервитьорки, по които плащат макар и минимални данъци. Трудовите договори на много от проституиращите са за половин работен ден и са за суми от порядъка на 120–180 лева, което е около половината от минималната заплата, като в същото време печелят от проституция по няколко хиляди лева на месец. Работещите във високия слой обикновено съчетават няколко битиета – на проституиращ и напр. на модел, манекен, певица и т.н., и имат трудов договор за някоя от дейностите, които реално извършват и съвместяват със сексработата, но не плащат данъци върху парите, които получават от проституция. Малко вероятно е при легализация това да се промени и проституиращите от високия слой да се разкрият. При легализация може да се очаква, че ще нарасне броят на проституиращите най-вече от средния слой, които ще започнат да плащат данъци, макар и върху минимална осигурителна основа. Въпреки че опитите на държавата с патентния данък за компаньонки показва, че случаите на регистрирани се и платили данък компаньонки са единични. Малко вероятно е при криминализация на проституцията да се стигне до промяна на сегашното положение по въпроса за данъците.

Освен проституиращите при легализация се очаква, че и обектите ще плащат данъци. Всъщност те и в момента имат възможност да плащат данъци, защото са регистрирани под прикритието на легални икономически обекти като масажни салони, барове и т.н. Тъй като в момента получаването на доходи от проституция е престъпление, печалбите, които получават тези обекти, представляват мръсни пари. Тези средства следва да бъдат изпрани, преди да бъдат използвани в легалната икономика. Съществуващите легални икономически обекти, които прикриват дейността в секспазара, предоставят идеални възможности за изпирание на парите и то за автоматично изпирание още при получаване на парите. Например веднага щом клиентът плати за съответната сексуална услуга, тя може да бъде осчетоводена като платен масаж в масажния салон. Това е напълно законна дейност и могат да бъдат платени дължимите данъци за нея, а останалата част от парите да се използват съвсем спокойно в легалната икономика. Въпреки това емпиричната информация показва, че престъпните организации не използват тези възможности за изпирание на парите и декларират минимални обороти, за да не плащат данъци. Нещо повече – информацията показва, че те укриват обороти от легалните дейности и стоки, които предлагат, например питиетата в баровете. Информацията от няколко ревизии на обекти за проституция показва, че декларираните от тях обороти са минимални, като много често те декларират пред държавата, че работят на загуба. В допълнение може да се посочи констатираното от органите по приходите през 2010 година масово деклариране на десетократно по-ниски от реалните обороти в нощни заведения и дискотеки, някои от които са свързани с веригите в пазара на проституция. Поради всичко това е много малко вероятно да се очаква, че при легализация обектите ще плащат коректно на държавата всички данъци от проституция.

Като цяло проституиращите и веригите нямат желание да плащат на държавата под никаква форма. Това се вижда и от факта, че повечето проституиращи и сводници не плащат и здравни осигуровки. Затова не съществува голяма вероятност при легализация проституиращите да започнат да внасят по-големи данъци в държавата.

3.5. Участие на организирана престъпност

Участието на организираната престъпност в полето на проституцията в момента в България е силно застъпено. Организираната престъпност няма интерес единствено към много ниския слой, защото каквато и промяна в модела на регулация да се направи, това едва ли ще се промени. Интересът на организираната престъпност към останалите слоеве от света на проституцията е ясно изразен, като освен експлоатацията на проституиращите тя им доставя и услуги, които държавата в момента не осигурява – сигурност, правила и т.н. По отношение на ниския слой в момента интересът на организираната престъпност е свързан с контрол на територии и събиране на рекет от проституиращите. В средния слой тя се стреми към монопол, като контролира собствени обекти и налага рекет на самостоятелни играчи. Позициите на организираната престъпност са особено силни и във високия слой от света на проституцията.

Ефектите от различните модели на регулация по отношение на участието на организираната престъпност в полето на проституцията не е лесно да бъдат определени. От една страна съществува примерът със *Сухия режим* в САЩ, при който, криминализирайки една дейност, държавата предоставя възможност на престъпните организации да я завладеят, а с нейната легализация успява да освободи пазара от участието на организираната престъпност. Поради това може да се предполага, че ако проституцията бъде легализирана, участието на организираната престъпност ще намалее. От друга страна легализацията крие рискове заедно с проституцията да бъдат легализирани и престъпните организации, организираната престъпност да остане зад веригите и да продължи да контролира секспазара, както е с други бизнеси като зложни къщи, хазарт и т.н. Дори експлоатацията на проституцията да бъде инкриминирана, е много вероятно организираната престъпност да намери форма, с която да запази позиции в пазара.

В ниския слой може да се очаква, че при легализация на проституцията участието на организираната престъпност ще намалее. Ако проституцията е легална, сексработниците ще могат да потърсят помощ от държавата, в случай че ги принуждават да плащат рекет. Практиката организираната престъпност да събира рекет от легални търговци съществува, особено в курортите, където и проституцията е разпространена. Пример за това се открива в дела⁶, от които става ясно, че уличните търговци в един от летните курорти са принуждавани всеки ден да плащат рекет за това, че работят в комплекса, но след жалба на един от потърпевшите рекетъорите са задържани. Може да се очаква, че ако бъдат рекетирани, проституиращите ще имат възможност да потърсят съдействие от държавата. Вероятно е при легализация в средния слой от секспазара също да се стигне до отслабване позициите на организираната престъпност и увеличаване на възможностите самостоятелни актьори да развиват бизнес без престъпните организации.

При криминализация на проституцията може да се очаква, че участието на организираната престъпност и в средния слой, и в ниския слой ще нарасне. Вероятно самостоятелните актьори ще бъдат още по-затруднени да работят без протекции от организираната престъпност.

Участието на организираната престъпност във високния слой от пазара на проституция вероятно няма да бъде съществено засегнато, както при легализация, така и при криминализация. Причини за това са както секретността, в която е обгърнат този слой, което при криминализация ще гарантира сигурност на организациите в него, така и ключовата роля на брокера, който притежава достъпа до платежоспособни клиенти и при легализация няма да е възможна работа без него.

⁶ ОП – Бургас №1786/2005. М.К. е обвинен, че е събирал рекет от търговци в комплекса Слънчев бряг. Например търговец бил принуден със заплахи да дава по 20 лв. всеки ден за това, че продава варена царевица в курортния комплекс. След няколко месеца същият търговец започнал да продава и светещи играчки, за което му казали, че трябва да плаща по още 25 лв. на ден, общо 45 лв. всеки ден, които да носи в определен ресторант в комплекса около 23 ч. Всяка вечер. Там чакали всички търговци в комплекса, за да си платят ежедневи рекет.

3.6. Корупция

В момента корупция се използва от всички слоеве в света на проституцията. В много ниския и ниския проституиращите често са принуждавани от полицаи да им плащат такса, за да ги оставят да работят, подобно на рекета от организираната престъпност, а в някои случаи искат безплатни сексуални услуги от тях. В допълнение организираната престъпност в полето на проституцията от ниския слой плаща на корумпирани служители. В средния и високния слой веригите и собственици на обекти използват корупция, за да гарантират спокойствието си. При действащото в момента законодателство корупцията е средството, което гарантира невидимост и сигурност на обектите, защото съществува противоречие между две базисни потребности. Едната е необходимостта от намиране на клиенти, затова е важно да са видими и лесно откриваеми. От друга страна е необходимо веригите да останат скрити, защото дейността е незаконна. Изходът от това противоречие е корупцията. Корумпирането на полицаи и магистрати позволява на участващите в пазара на проституция да набират достатъчно клиенти с различни форми на реклама и постоянни адреси, като същевременно им гарантира защита от арести.

При криминализация на проституцията вероятно е проблемът с корупцията да се задълбочи. Ще стане още по-ценно за проституиращите и веригите да не бъдат преследвани от полицията и прокуратурата. Това ще повиши възможностите за корупция.

При легализация е много вероятно мащабната корупция, която съпътства проституцията, да намалее значително. Когато проституцията е легална дейност, би било много трудно за корумпирани гържавни служители да получават подкупи от проституиращите. Така с легализиране на проституцията е много вероятно да бъде отрязан този сериозен източник на корупция, който съществува в момента.

В последната точка ще представим основни изводи от очакванията за моделите на регулация в различните слоеве в света на проституцията в България.

Заклучение

За проституиращите от много ниския слой въвеждането на регулативен режим на проституцията едва ли ще има сериозни отражения. Те представляват изключително маргинализирани групи, които имат много ограничен достъп до клиенти, като проституцията за тях е средство за оцеляване тук и сега. Дори да бъде легализирана проституцията е малко вероятно проституиращите от много ниския слой да успеят да се възползват от положителните ѝ страни. Криминализацията на проституцията ще позволи те да бъдат преследвани от гържавните институции, с което ще се намали натрапчивата им видимост за обществото.

Промяна в регулацията на проституцията ще окаже най-значителни ефекти върху ниския слой в света на проституцията, който е сред най-лесно видимите. Какъвто и режим на регулация да бъде избран, е много вероятно той да доведе до сериозна промяна в това ниво от света на

проституцията. Легализацията на проституцията би намалила участието на организираната престъпност и корупцията при ниския слой и би повишила сигурността на проституиращите. Криминализацията на проституцията ще намали видимостта на откритата проституция и ще има благоприятно влияние относно обществения морал.

Значителни ефекти би имала промяната в регулацията на проституцията върху средния слой. Легализацията на проституцията ще позволи на някои актьори в този слой да се освободят от контрола на организираната престъпност, ще допринесе за ограничаване на системната корупция, която използват веригите в момента. Но легализацията крие рискове от легализиране и на престъпните организации, които стоят зад веригите от обекти в средния слой, което е недопустимо. Криминализацията има вероятност да засили още повече позициите на организираната престъпност в средния слой от пазара на проституция.

Проституцията във високия слой ще бъде най-слабо повлияна от промените в модела на регулация. Дори да бъде легализирана проституцията, ефектите в този слой ще са минимални. Той е обгърнат в секретност, като и двете страни – проституиращи и клиенти – имат интерес от пазене на тайна. Момичето не иска да се разбира, че то проституира. Клиентът не би желал да се афишира фактът, че ползва платени сексуални услуги. При криминализация на проституцията доказване на престъпление във високия слой ще бъде много трудно за разследващите, защото дори да бъде преодоляна секретността, често плащането става на едно място, а ползването на услугите на друго.

Така при промяна на регулацията на проституцията в България най-силно ще бъде повлияна откритата проституция, ниският слой, както и средният слой, които вероятно обхващат около 70–80% от пазара на проституция. Високият слой почти няма да бъде повлиян.

Въпреки че промените няма да повлияят съществено върху всички слоеве от света на проституцията, процентът от проституиращите, които ще усетят промени в някаква степен, не е малък. Това означава, че промяната на законовото положение на проституиращите е стъпка, която трябва да бъде предприета.

Психо-социална типология

Албена Стамболова

Настоящият доклад се основава на антропологическо изследване, извършено върху 47 интервюта, проведени с представителна извадка от проституиращи българи (проституиращи и сутеньори). 7 от интервюираните са попълнили писмено въпросник, останалите са интервюирани на живо в продължение на 1 до 2 часа.

Отделно са направени интервюта с трима прокурори, с четирима социални работници, с двама следователи и с двама психиатри.

Извадката е съставена според следните признаци: пол, възраст, етническа принадлежност, населено място, продължителност на проституирането, наркозависимост.

Проституирането е разгледано като упражняване на дейност, която улеснява/затруднява пълноценна интеграция в обществото.

Проблемната картина на интеграцията е изследвана през хипотези за кризата в идентичността (самооценка, мотивация за реализация, адаптация, постигане на сигурност, способност да се помага, капацитет за развитие).

Увод

Категоризирането по типове според всички признаци на изследването на проституиращите в България представлява класификация в няколко групи, които ще бъдат описани по-долу.

Групите са обозначени с индекси А1, А2 и т.н.

Целта на типологизацията е да създаде представа първо за това кои са проституиращите и възможно ли е да бъдат посочени като обособени от останалата част от населението, което не се занимава с проституиране. Отговорът на този въпрос трудно може да бъде категоричен, тъй като множество от посочените психо-социални характеристики се срещат и у хора, които не практикуват проституиране. Това, което прави възможно с тях да се обозначат именно проституиращите, е повторемостта им сред интервюираните. На второ място, типологизацията е уедрена картина с цел превенция, създаване на политики за взаимодействие с тази среда, както и за проясняване на нуждата от регулация на тази дейност.

Забележка: Обичайната класификация на проституиращите според статуса им в йерархията – улични, магистрални, клубни, ВИП и т.н., тук не е следвана. Групите са обособени на възрастов принцип, поради което във всяка група влизат лица, които принадлежат към всички изброени категории.

Възрастовият принцип е възприет, тъй като е най-представителен. Освен това целта е била да се създаде макротипологическа картина, което не би било възможно, ако се представят по отделно дълбинните психологически и обществени нагласи на отделните нища. Това, разбира се, би представило изследването в още един ракурс, но той не е във фокуса на настоящия доклад.

Типология

Група А1

В тази група влизат проституиращите под 20 години. В нея не са включени непълнолетни, тъй като те са обект на други изследвания от виктимоложки и криминологичен тип – тоест, те са включени в законодателно-регулационна рамка.

Това е група, в която влизат сираци от домове за сираци, ученици, сред които във висока степен са представени лица с родители в чужбина, както и лица, за които се грижат по-възрастни членове на семейството – баби, дядовци, по-големи сестри или братя, както и, в по-малка степен, деца от „нормални“ семейства.

При тях се наблюдава относителна незаинтересованост от учебния процес, стремеж към самостоятелност, ниска степен на идентификация с родното семейство, ако е налице такава.

Въпреки привидното желание за отличаване от масата, тези лица са силно повлияеми от средата. Би могло да се каже, че приятелските отношения са на преден план и изместват други възможни модели: родители, учители, широка роднинска група. При повечето от тях първият досег с проституцията става чрез приятели или приятели на приятели, понякога чрез любовна връзка.

Тази група е предмет на активен интерес от представителите на проституиращи среди като сутеньори или техни посредници, които имат за задача да „захранват“ с нови попълнения.

В тази група е налице също така някакъв вид унифициране на стремежите и нежелание за по-нататъшно учене. Общо споделено е желанието за определен тип външен вид, разполагането със собствени пари, желанието да „се вземат в ръце“ и да се еманципират от всякакви опеки (което, парадоксално, води до попадане под тежка опека). Тук е налице също и илюзията за временност или спорадичност на заниманието. На него често се гледа като на нещо относително невинно, което „самостоятелният“ човек може да си позволи, за да си осигури по-добър старт в живота.

Ако трябва да се направи обобщение в психологически план на това описание, би следвало да се каже, че ролевата доминанта е общуването с хора и личната изява в това общуване. Преобладава интересът към отношения, а не към предмети като учене или упражняване на определена професия. Този психотип оценностява справедливостта и равнопоставеността с вече по-възрастните. Желанието да бъде прекратена зависимостта от институция (дом) или семейство, към които се изпитват негативни чувства, е особено важно. Тук вече е създаден негативен модел, от който лицата в групата се оттласкват.

Този специфичен тип конструктивен негативизъм (позитивно отношение към живота, изграден чрез отрицание) създава именно и тяхната уязвимост и податливост. Налице е моделът „не знам точно какво искам, но искам това“. На проституирането се гледа като на възможна печалба от лотарията, като начин нещо „да падне от небето“ и да задоволи потребностите, нещо, което на „никаква“ цена произвежда благо. Тук отсъства осъзнаване на рискове от бъдещи зависимости и необратимост: йерархични мрежи, насилие, наркотици, деградация на здравето, социално маргинализиране.

Това е и групата, която би следвало да подлежи на превенция от страна на публичните политики. И пак тя следва да е във фокуса на съображенията за регулация на проституцията, тъй като отсъствието на забрана от страна на закона, в тази група оказва особено силно влияние.

Във фигурата на младия човек от тази група все още не се проектира картината на състоянието на обществото, така както го възприемат по принцип всичките групи. Става дума за начина, по който проституиращите възприемат обществото, в което живеят. Тя е свързана с тотално недоверие и отхвърляне на начина, по който то функционира, и с приемането и навлизането в друг паралелен свят с твърди и разбираеми правила. Но за това ще стане дума в края на настоящия доклад.

Засега е важно да се отбележи, че група А1 се намира все още отсам проектането на това отношение. Факторите, предопределящи избора и/или податливостта към практиката на проституирането, не са разочарование, страх от липса на личен ресурс, отчуждаване от личната социална сфера. Тук все още основна роля играе семейството, неговият заместител или институцията, поела грижата от невръстна възраст. Би могло да се каже, че за тази група е характерна психологическа псевдозрялост и социална незрялост. Така че на тази група са „спестени“ чувствата и възприятията за срам, вина, неудобство и възмущение, споделяни от останалите групи. С други думи, лицата от групата смятат, че могат да си позволят всичко, включително и да проституират. Налице е убеждението, че могат да престанат по всяко време и да извлекат единствено благоприятни неща за себе си.

Въпреки че в мнозинството лица от тази група са ползватели на интернет, за тях не е характерно контактите със сутеньори или клиенти да става чрез обяви или сайтове, а предимно чрез лични познанства.

Доколкото сред тях има и такива, които учат във висши учебни заведения, налице е корелацията, че ако ученето не се прекъсва, случаите на проституиране остават спорадични, и обратното – прекъсването на учебния процес води до по-трайно практикуване на проституция.

Трябва да се отбележи, че лицата от домовете за сираци са в мнозинството си от малцинствата и при тях проституирането се вижда като средство за спасение от самата институция на първо време. На второ място идва отпадане на задължението да се интегрират в публичния професионален свят, на което се гледа като на непосилна задача. Изобщо за проституиращите от малцинствата от група А1 следва да се каже, че преминават по-често директно от една изключеност, към друга, привиждайки я като „включеност“ от особен тип (а именно в свят с прости и разбираеми правила, в който имат шанс да оцелеят).

Група А2

Тук се обособява една подгрупа, в която лицата са по-скоро от цигански и турски произход, но от нея не могат да се изключат напълно и представители на българското население. В нея българите обикновено са от силно патриархална селска среда с начално или средно незавършено образование, от семейства с повече от две деца с ниски доходи, често с ранни криминални прояви (ако не техни, поне на някого другичко от семейството). По тези признаци българите се доближават по характеристики до тези от етническите малцинства, въпреки че етническият момент преобладава. Но само за да покаже, че етническото в този случай не участва като диференциал.

Подгрупата се характеризира, на първо място, с отчетливо изразен патриархален манталитет: светът априорно се възприема като силно йерархизиран, стратифициран на поколенчески принцип и всяко негово нарушаване предизвиква засилващи се зависимости, вина и самообвинение. Преходът от този тип свят в мрежите на проституцията се извършва директно и сякаш незабележимо. Така както гъщерята или синът дължат подчинение на по-голям брат, чичо или баща, така го дължат и на друг, който им осигурява прехрана. Сутенъорско-проституиращите единици в тази група често са от семействен тип, създават деца и се грижат за по-възрастните, близки до едната или до другата страна. Този психо-социален тип не променя нищо във възгледите си, преминавайки към проституиращи практики. Подобно на живота в патриархална среда, на първо място се осигуряват нуждите на по-възрастните, после тези на мъжете, следват жените и децата. Обикновено пари в брой не достигат до самите проституиращи, които осъществяват връзки с клиенти, те само се препредават. Възрастните членове на подобни общности имат основно битови нужди, това се отнася и до жените и децата. Парите в брой се харчат най-вече от мъжете (след като прехраната и покривът на останалите е осигурен) за хазарт, наркотици, рекет (осигуряване на бизнеса), заведения, грехи, телефони, понякога коли. Пътуванията от ваканционен тип не се практикуват, свързани са само с „бизнеса“. Решават се също така и здравословни проблеми, когато възникнат.

Би могло да се каже, че в тази група ендогенни (вътре в самата общност) проблеми няма. Те възникват главно като екзогенни (с другите типове проституиращи групи) – борба за дялове от пазара, където те трудно и неустойчиво завземат позиции. Възприемат себе си като почтени хора, на които „съдбата“ е отредила тежката участ да бъдат бедни. Осъзнават себе си като изначално изключени от макрообществото и това следва да бъде релевантно към факта, че са български граждани. Често практикуват и в балкански и европейски гържави, без това да води до промяна в статуса им. За заключение при тях би могло да се каже следното: те нито се стремят, нито имат ресурс да променят социалния си статус, те го възпроизвеждат, защото това е изначално зададената им парадигма на произхода (не на етнически принцип). Логиката на функционирането им, независимо дали са калайджии, музиканти, обушари или сутенъори и проститутки, е да продължат това, което са били и преди да се родят, и след като са се заели с проституция. Би могло да се каже, че тяхното попадане в света и мре-

жите на проституиращите е частен случай, който по никакъв начин не накърнява изначалната им принадлежност.

Има и още една характеристика, която се среща единствено при тази група, и тя вече е обвързана етнически. Проституиращите жени в група А2 избягват (ако е възможно) контакти с клиенти, които са от тяхната етно-социална група. Причината е..., че се срамуват. Кое то още веднъж сочи, че тяхното „пребиваване“ в проституирането е подобно на пребиваването в обичайния им свят. (Така както в патриархалния свят жените изпитват срам при полов контакт).

Група Б1

Тази група се състои от лица между 20 и 30–35 години. Тази група е, така да се каже, групата на зрелите професионалисти. (За сравнение в света на „нормалното“ професионално осъществяване най-силната възраст в съвременния свят е между 30 и 45 години). Характерни са решителност, силна аргументация за направения избор, загържане и дори амбиция в „професията“. Силно впечатление прави детерминацията да се защити избора, проявява се съпернически момент, желание за преуспяване. Както и съпътстващата характеристика за излизане от проституиращите кръгове. Говори се за „голямото натрупване“, „големия удар“, „голямата среща“, които ще преобърнат живота в полза на лицето. Амбициозното поведение се отнася към потенциалните партньори, независимо дали те са сутеньори, босове от мрежата, клиенти, към външния вид и съпътстващия го финансов ресурс, към уменията и изкуствеността в професията, към опита в чужди държави (познаването на света) и, не на последно място, към конкуренцията.

Всичко това са признаци за осъзнаване, или частичното осъзнаване на бързо протичащото време, в което все още е възможно да се направи избор. Характерно за лицата е, че те използват думата „късмет“ като еквивалент на думата „избор“.

Тази характеристика е специфична за психологическа незрялост и за социална псевдозрялост – което е противоположно на група А1. Приемаме, че лица от група А1 са преминали в група Б1. Психологическата незрялост се изразява в хипертрофирането на собствените възможности (не способности). Това, което се прикрива от екрана на самозаблудата, е, че не „аз владея себе си“ (както е при група А1), а „аз владея този свят“.

Същевременно в тази група се наблюдава и най-голяма активност за излизане от проституирането – тя се изразява в опити да се създаде собствен бизнес (най-често магазин). Редки са случаите, в които лицето отгава труда си под наем – тоест отива да работи някъде. Това се дължи на обстоятелството, че липсва професионален опит или квалификация, както и на това, че представата за същинско излизане от професията е да работиш за себе си, а не за някого друг. Друг опит за „връщане“ е бракът или трайното съжителство. В огромната част от случаите тази активност или проява на мобилност са неуспешни. Причините следва да се търсят както в настъпилото социално и професионално маргинализиране (често съпровождано и от здравословни проблеми), така и във факта, че е развита нетърпимост към всякакъв вид зависимост – както в семейство, така и на професионална позиция.

Тук е добре да се развенчае един мит – този, че лицата проституират от мързел. Вярно е, че това, което се наблюдава отвън, би могло да се вземе за нежелание за работа, лоши навици и прочее стигматизиращи названия. По-близко до истината е, че тези хора вече са платили цената от практикуването на проституция, а излизането от него изисква специални усилия и грижи както от личен, така и от публичен порядък.

Но въпреки това мобилността в тази група е налице. Тук най-често се среща самообвиняване и осъзнаване за пропилян ресурс. Поради това тази група е и най-податлива за всякакви политики за реинтеграция – професионална и социална. Негативна страна на този тип е, че „успешността“ за тях е мисловно достъпна и те по аналогия възприемат всичко като достъпно.

По принцип всички проституиращи са лица с целева ориентация, реагират според наличието/отсъствието на личен интерес. Друг въпрос е, че тази „насоченост към цел“ не може да се оползотвори нито в личен, нито в обществен план, тъй като принудително или съзнателно те са абдикирали от търсенето и отстояването на човешките си права.

По отношение на регулацията на проституцията в страната тази група е в най-противоречиво (сложно) положение. Гневът и разочарованието към държава, управление и институции са най-силно изразени. Това обаче са активни нагласи на поведение, които идентифицират законовите регулативни мерки (независимо дали за или против легализацията на проституцията) като репер, ориентир, точка на отпласкване. Преобладаващо е мнението, че ако проституцията е разрешена, това нищо няма да промени. И обратното. С други думи лицата от групата подхождат към въпроса като към нерелевантен поради затвърденото недоверие към каквито и да било държавни мерки. Което е негативен начин да се изрази необходимостта от регулация, ред, правила и закони, които се прилагат.

Подгрупа Б2

Това отново е групата Б1, (както и лица от А1 и Б1), но с фактора наркозависимост. Той „омекотява“ решението за задържане/излизане в/от „професията“, но увеличава зависимостта от нея, от обкръжението, както и от необходимостта от институционална помощ. Нещо повече, тук най-силно видим става порочният кръг, в който са проституиращите.

В преобладаващата си част проституиращите са изключени или се самоизключват от здравната система. Повечето от страничните ефекти от наркозависимостта дълго се пренебрегват, а метадоновите програми обикновено са препълнени и трудно достъпни. Положението се утежнява и от факта, че те прибегват към тях едва когато положението стане спешно. (Разговаряла съм с проституиращи наркозависими жени, които са ми казвали, че ще забременеят, за да влязат веднага в програмата). Друг въпрос е, че метадоновите програми не са панацея, в случая с проституиращите те се превръщат просто в средство за набавяне на безплатен наркотик.

Тук няма да се спирам на характеристиките на наркозависимите, тъй като те се отнасят и до непроституиращите наркомани. Ще спомена

само, че поради пренебрегване или невъзможност за лечение лицата от тази група са изложени на висок риск от деградация – психологическо и социално.

Голяма част от тях правят безуспешни опити да се самолекуват, тъй като осъзнават рисковете. Поради това би следвало да се подчертае, че те представляват специален социален случай, за който трябва да се създадат съответни програми и грижи.

Рискът тук е по-скоро от страна на обществото, у което има тенденция да гледа на тях като хора, които „сами са си виновни“. Подобно е отношението и към пушачите, алкохолиците, заразените с HIV. Необходима е само още една крачка това отношение да се пренесе и към нездравословно хранещите се, недоспиващите си, алергичните и т.н.

За тази група трябва да се допълни още, че тя постепенно отпада дори и от практикуващите проституция. Ако едно момиче на 25 години проституира в престижен клуб и стане наркозависимо, на 30 години рискува да се окаже на магистралата със съмнителна печалба за дневната си доза. Би трябвало и да се замислим, че на двайсет и втората година от по-свободното практикуване на проституция в България, центробежната сила на проституционните мрежи ще започне да изпраща обратно към обществото 40-50 годишни хора, с които то не е подготвено да се справи.

По отношение на политиките за регулация на проституцията тази група наклонява везните в полза на политики за легализация. Близка е също до така наречения аболционистки режим, който гледа на проституиращите като на жертви (роби).

Група В

В тази група се включват лица над 35 до 45 години. Характерно за нея е, че само в редки/единични случаи там попадат „новаци“ – тоест хора, които до този момент не са проституирали. В нея се попада по възрастови причини и се излиза поради същите. Тук случаите би трябвало да се нарекат по-скоро „хронифицирани“ – това са лица, които от една страна познават средата и естеството на живот/работа в нея, а от друга са проигрвали възможностите за излизане от нея. След 40-годишна възраст тази група отбелязва тенденция към редуциране.

Тук случаите са два: такива, които са подготвили изхода си, и такива, които, ако използваме клиширания образ – „пътуват в трюма на Титаник“.

Първият случай на лицата с перспектива за „нормализиран“ живот, се отнася за хора, които са имали или са си създали достатъчно контакти, благодарение на които получават „служби“ или в системата, или извън нея, в някои от легалните бизнеси. Те се превръщат в помощни лица за активно действащите на средно и ниско равнище в проституиращите среди. Често те минават за „експерти“ по „гресура“ или по „превъзпитание“ и оказване на натиск. Висока е вероятността също така да участват в наркопазара или в трафика на хора. Това е подгрупа с висок криминогенен риск.

Вторият случай е подобен на социалния случай, описан в група Б2, но без изявена наркозависимост. Голяма част от тези хора, предимно жени, имат деца, които до този момент са били отглеждани от роднини и към които те се опитват да се върнат. Много от тях заживяват със социални помощи или нископлатена сезонна работа.

Може би тук е добре да се каже какво е мястото на представите за деца и семейство в средите на проституиращите.

Само около 10% от тях заявяват, че не желаят да имат или отглеждат деца в страна като България.

Останалите твърдят, че децата, независимо дали имат или нямат, са най-хубавото и ценно нещо в живота. Мисля, че тук не става дума за общоклиширано място. Ролята на децата, реално съществуващи или като перспектива, символизира реда и свободата едновременно. Повечето интервюирани твърдят, че живеят само заради тях или ги посочват като животоосмислящ фактор. От тях, утопично или не, се очаква да внесат онзи ред, който така липсва в личния и социален контекст. От друга страна почти без изключение твърдят, че биха ги оставили свободно да избират пътя си. Това е парадоксално твърдение, което проективно изразява собственото им отношение към себе си в света, в който живеят – две неслучили се неща – свободна личност в погреден свят.

Подобно на отношението към децата е и отношението към семейството. Както идеята за децата изразява несполучливото детство, така идеята за семейство изразява несполучливата зрялост. (Изключение в това отношение е подгрупа Б2).

По отношение на политиките за регулация тази група е най-близка до забранителния (прохибиционен) режим.

Група Г

В нея се включват предимно жени сводници, свободно проституиращи, елитни проституиращи. Това е много малка, но относително обособена група, която обаче е представителна за средата. Тенденцията все пак е в България тя постепенно да се разширява, особено при бъдеща регулация (и най-вече легализация) на проституцията.

В подгрупата на жените сводници (или както ги наричат все още в Европа – Мадам) се включват жени на около 35 до 50 годишна възраст (възможно е и повече). Всички имат опит в проституирането и са успели да придобият достатъчно авторитет в средите на тези, които я регулират, така че са си осигурили относителна свобода на действие. Те се отнасят към работата си като мениджъри на бизнес организация, която се бори за дялове от пазара. Полагат се усилия за качеството на „продукта“ и за нивото и квалификацията на „персонала“. Това са може би най-свободните хора в средата на проституиращите, тъй като те осигуряват не само собственото си благополучие, но и, в относителна степен, това на работещите за тях. Това са жени на средна възраст, често с професионална квалификация, с дипломатически капацитет, организационни способности и с висока степен на адаптивност.

В подгрупата на свободно проституиращите и елитните проституиращи се включват жени между 18 до 30 годишна възраст, за които проституцията е или високорисково и спорадично занимание, или организирано във висшите обществени ешелони. По правило го последните почти няма достъп, тъй като трудно биха останали анонимни, а това е условие за активността им в кръговете. По косвени свидетелства е известно, че прекратяването на проституирането от тяхна страна е възможно в много по-голяма степен, отколкото в другите, по-ниски ниша на йерархията. Обикновено те се омъжват или успяват да извоюват финансова независимост.

Свободно проституиращите могат да бъдат съвсем млади момичета и момчета или до 30-годишни лица с професионална кариера. В тази група има и най-много хомосексуални. Обикновено контактите стават чрез интернет.

Относно политиките за регулация, тази група е най-близка до либералния (легализиращ практикуването и гарантиращ правата) режим.

Заклучение

И в края на този доклад ще завърша с един инвариантен аспект от типологията на мъжете и жените, които упражняват и организират дейността проституция. Общата картина е твърде разнообразна и може да се шрихира чрез контрастни опозиции като: постоянно и непостоянно заети с дейността, зависими от наркотици и неупотребяващи, направили избор или жертви на трафик и насилие, такива, които се посочват като проституиращи, и такива, които се разграничават, бедни и богати, гледащи на това като на бизнес или като на форма на битово оцеляване и т.н.

Но в която и от изброените категории да попадат изследваните случаи, има една характеристика, която ги обединява. И тя е, че клановото, колективното, съсловното, родственическото надделяват като модел за житейски избор.

Какво липсващо набавя работата в организирана група в психологически план? Сигурност, колкото и парадоксално да звучи това от друга страна – защото проституиращите все пак са една от най-рисковите социални групи. Нека наречем тази сигурност, набавяна от организирани мрежи, *алеаторна сигурност*, тоест „несигурна, временна сигурност“, която обаче очевидно е толкова необходима, че заради нея се рискува име, здраве, образование, семейство, родителство и в крайна сметка – цял един живот.

Кое може да е по-страшно от загубата (или отказа) от всичко изброено? Липсата на чувство за сигурност. Това, че можеш да имаш доверие на някого, че има пътища, които, ако се следват от средностатистическия човек, ще ни преведат през възпитание, образование, умение да си намерим работа, да имаме дом и семейство, да се забавляваме и лекуваме. Чувството за сигурност е не само основно право, но и основна необходимост. Когато поради едни или други обстоятелства то не съществува или е силно накърнено, се търсят алтернативни пътища. И ако го кажем с други думи: гнес в българската действителност по

алтернативен път се набавя непосредствена сигурност за сметка на тази, която се опосредява от функциониращи обществени институции.

Позволявам си да твърдя, че проституирането – и по-точно навлизането в свят с прости и ясни правила, в който се набавя необходимата за осигуряването на съществуването яснота – е подобен алтернативен път.

Мнозинството интервюирани проститутки или сутеньори посочват направения избор като единствения, който е бил възможен за тях. Обърнали са гръб на нормалните, законни обществени механизми, чрез които се осигурява хляба (живота). В долния и среден клас проституиращи (улични, магистрални, клубни), голямата част от които имат и деца, и роднини, за които се грижат (или на които осигуряват сигурност), го заявяват по един или друг начин. Повечето от тях очакват обществото (а не те самите) да им предоставя възможност да се преборят в условията на конкуренция. Защо? Защото обществото им се привижда като предварително погредено и разпределено, така че не си струва усилието да се опитват да извоюват мястото си в него.

Компенсаторното „пагане“ в по-патриархалната, йерархизирана, директивна и поради това ясна среда, е винаги на крачка от нас. И тази крачка се прави лесно, особено когато си млад, без родителска подкрепа, социално слаб, с обременено семейство или от малцинствата⁷.

Основни психологически нужди като усещане за значимост, себеуважение, чувство за сигурност и т.н. могат да се превърнат във фактори, чрез които личността или се утвърждава (печели пари, функционира в общност с ясни правила и извлича полза за себе си, помага на други), или се самоотрича (приема, че всичко свързано с оцеляването и благогенствието ѝ се поема от други). И в двата случая е налице принадлежност към затворени, йерархизирани общности, които функционират със собствени правила, „грижат“ се и „закрилят“ своите членове, които им алиенират свободната си воля и същинския си избор, който така и не се е състоял. Това изоставяне на избора отсам организирани групи (в които предимно функционират проституиращите) е за сметка, както вече бе споменато, на отчуждаването на собствената личност в полза на групата или клана.

Следва това, че животът в клана или организираната група предлага алтернатива на „нормалното“ общество. Тъй като в него е трудно да се образоваш, да се конкурираш с другите, ако „нямаш връзки, познати, контакти и т.н.“ (повсеместно споделено мнение), за предпочитане е средата, чиято тъкан е изцяло от „връзки, познати, контакти“, йерархизирани според ролята и възможността за печалба, тъкмо както е в патриархалния род. Комуналният дух надделява над либералната несигурност.

Каква е цената на този илюзорен, но предпочетен психологически „лукс“. Първо да припомним факта, че влизането в организираната мрежа се

⁷ Трябва да се направи уговорката, че тук се разсъждава за тези които, макар и принудени от социалния си статус, сами правят избор да се занимават с проституиране. Друг е случаят на жертвите на трафик, затваряни в къщи за „превъзпитание“ и насилствено наркоманизиранни. Но дори и сред тях, когато по-късно се предостави възможност за излизане от средата, повече са онези, които предпочитат да останат в нея – поради споменатите по-горе причини.

преживява (и привижда) като намиране на изход за тези, които гледат на себе си като „нямащи изход“. Според тях обществото им е обърнало гръб, затворило е врати или, ако имат малък опит с мизерни заплати, той потвърждава, че така не може да се живее. За сметка на това мрежата им дава работа, понякога обучение, възможности за печалба и живот, които те преценяват, че не могат да постигнат по друг път.

Но отново на въпроса: каква е цената? Онова, което е изглеждало достъпно и даващо хляб на бедните, е машина, която бързо взема своето и пак така бързо се освобождава от баласта. С други думи това е машина за илюзии, машина, която се охранява от илюзии за по-добър или единствено възможен живот. Подобна машина е наркотичната зависимост. Привлича с достъпността на паралелен и по-добър свят, който бързо се стопява.

Интересното е, че работещите в индустрията на проституцията са наясно с това. Както по-високите и облагодетелствани нива, така и най-ниските. И въпреки това участват в играта на живот поради психологическата липса на сигурност, набавяна от машината за илюзии, каквато представляват затворените организирани групи.

На този етап и в заключение би могло да се добави, че докато във все по-разслояващото се общество не се появят механизми за интеграция – толкова разнообразни, достъпни и съобразени с различните обществени пластове – организирани мрежи ще продължават да се охраняват с подходящите за тях индивиди, както и да ги изхвърлят обратно с многократно намалени шансове за физическо, психологическо и социално оцеляване.

Социални и здравни рискове

Юлия Георгиева, Анна Любенова

1. Социални и здравни теми, свързани с проституцията.

Връзки с общественото здраве

Като цяло предлагането на сексуални услуги е стигматизирано и доста често неразбрано от масовата култура. Независимо от това, според изследвания на общественото мнение 5,9% от мъжете в България признават, че са ползвали подобни услугиⁱ. Важно е да се има предвид, че поради социално неприемливия характер на сексуалните услуги може да се очаква, че голяма част от мъжете, участвали в изследването, не биха си признали подобно деяние, тоест реалният процент вероятно е по-висок.

Самите проституиращи, поради неприемливия етичен характер на дейността им, са подложени на постоянна обществена маргинализация и демонизация. Друго популярно становище е, че те задължително са обект на насилие и работят за мафиотските структури, което ги превръща в жертви в масовата мисъл. За една част от проституиращите (жени) това е истина, но е важно да се отбележи, че по-голямата част от пълнолетните проституиращи в страната са избрали този начин за препитание доброволно. Тези два типа нагласи към хората, предлагащи сексуални услуги, не само не отговарят на реалността, но водят до тяхното трайно стигматизиране, което е подкрепено и от неясните юридически тълкувания, според които проституцията в страната не е забранена, но не е и разрешена.

Традиционно проституиращите се разглеждат като „рискова“ или „уязвима“ „група“ по отношение на общественото здраве, по-специално на проблеми като полово предавани болести (ППБ), в това число ХИВ и СПИН. Трудно е обаче да говорим за предлагащите сексуални услуги като за „група“ хора, защото те са от най-различни среди и култури и могат да се различават много по начина на живот, който водят. Точно затова нивата на риск по отношение на ХИВ и ППБ могат да бъдат много различни: в зависимост от града, в който живеят, дали работят в дома си, на улицата, в закрита среда или са елитни компаньонки. Важни фактори по отношение на здравето са общата социална ситуация и начин на живот, но също и достъпът до презервативи, нископлатежни медицински услуги и превантивни програми.

Независимо от тези разлики с проституцията обикновено се свързват някои общи здравни рисковеⁱⁱ:

- множество сексуални партньори (висок риск, който се редуцира с ползването на кондоми);
- социално-икономически и др. фактори (стигмата повишава риска от разпространение на сексуално предавани инфекции);
- уязвимост към насилие (невъзможност за получаване на помощ при оказано насилие);
- затруднен достъп на проституиращите до програми, които предоставят специализирани здравни грижи и превенция (поради страх от разкриване на занятието им);
- затруднен общ достъп до здравна помощ, поради стигмата, дискриминацията и срама, както и липсата на здравни осигуровки (води до допълнително понижаване на здравната култура);
- употреба на наркотици, често инжекционна (много висок риск от заразяване с кръвнопреносими инфекции).

Поради горепосочените, а и поради други причини, политиката на една държава по отношение на проституцията неминуемо трябва да отчита рисковете по отношение на общественото здраве.

2. Типове политики в Европаⁱⁱⁱ

В Европа се наблюдават четири основни типа проституция: проституция през „витрина“, клубна проституция, улична проституция и т.нар. компаньонки. Най-често типовете проституция са в пряка зависимост от законовата уредба. В Европа съществуват четири основни вида законова регулация на проституцията, които са стъпили на стабилни конфигурации от вярвания, разбираня, политически инструменти, знания и мрежи от участници. Те са следните:

- криминализация – проституцията е нелегална. И проституиращите, и клиентите им подлежат на наказание, ако предлагат/ползват сексуални услуги. Освен това те се квалифицират като неморални (Албания, Ангора, Хърватска, Молдова, Македония);
- криминализация на търсенето – предлагащите сексуални услуги не се наказват, те се възприемат като жертви на насилие. Клиентите и сводниците подлежат на наказание (Швеция, Норвегия, Исландия);
- липса на регулация – тоест ситуацията, в която проституцията не е забранена, но не е и легализирана. Такава е законовата уредба в България, като тук за криминално деяние се приемат сводничеството и склоняването към проституция (България, Белгия, Италия, Дания, Франция, Полша);
- легализация и регулация – проституцията може да се приеме за легитимен бизнес. Но трябва да се изпълнят определени изисквания, които са коренно различни в различните страни. В Холандия например предлагащите сексуални услуги не са задължени да се подлагат на задължителен регулярен медицински преглед, докато в други страни това е основно условие да могат да практикуват бизнеса си (Холандия, Германия, Австрия, Швейцария, Гърция, Турция, Унгария, Латвия);

Поради описаните различия проституцията се развива по различни начини в отделните страни. Едно е сигурно обаче – проституцията съществува навсякъде под всички форми. На местата, където тя е крими-

нализирана, независимо дали става въпрос за предлагащите сексуални услуги или техните клиенти, тя все още съществува, но е на ъндърграунд ниво. Основните проблеми, специално по отношение на здравето, винаги са свързани с тези групи, които остават извън закона.

При нерегламентация на проституцията (както е в България) се отварят множество пролуки за нарушаване на конституционни, граждански и човешки права на хората, предлагащи сексуални услуги. Характерна е липсата на всякакви възможности за социална, здравна и правна подкрепа. Тъй като самите проституиращи са на ръба на закона, те не могат да потърсят помощ от отговорните органи за спазването на правата им. Ако една жена, предлагаща сексуални услуги, бъде нападната, малтретирана физически или психически, бъде трафикирана или сексуално експлоатирана, тя рядко би се обадила в полицията и би потърсила защита, защото самата тя обикновено е била обект на полицията и живее с уверението, че се занимава с нещо незаконно, неприемливо и социално отречено. Затова не е никак странно, че изключително рядко се стига до присъди за сводничество и трафик – основната причина е в отказа за съдействие и свидетелстване от страна на самите жертви. На практика ситуацията на нерегулация е най-благоприятната за развиване на трафик и сексуална и икономическа експлоатация на проституиращи жени.

3. Ефекти върху общественото здраве при различните типове политики

Общественото здраве обикновено е по-силно засегнато в страните, където се наблюдава рестриктивна политика. Според изследване на *Централноевропейската мрежа по намаляване на щетите от 2005^{iv}* декриминализирането на проституцията е решаваща стъпка за повишаване на достъпа до здравни услуги и ХИВ-превенция и за намаляване на насилието и злоупотребите, на които са подложени сексуалните работници. Криминализацията на проституцията предполага социална маргинализация, икономическо изключване и насилие. Когато се наслагват фактори, характерни за много от държавите в Източна Европа, като икономическа нестабилност, бедност, високи нива на безработица, репресивни политики и закони, социално неравенство, неспазване на човешките права, насилие над жени, дискриминация на имигрантите, липса на адекватни обществено-здравни услуги, възниква комплексна ситуация на висок риск от разпространение на ХИВ/СПИН и ППБ.

Допълнителен утежняващ фактор по отношение на общественото здраве са рестриктивните политики по отношение на наркотиците. Най-засегнати са предлагащите сексуални услуги, които са и употребяващи наркотици. Политиките спрямо тях ги поставят в условия на пълна липса на достъп до здравни услуги, което от своя страна подпомага разпространението на ХИВ и ППБ. Изследванията доказват, че основен начин за разпространение на ХИВ в Централна и Източна Европа остава заразяването при инжекционен прием на наркотици.

В държавите, в които проституцията е регулирана, също съществуват рискове за здравето и човешките права на сексуалните работници. Същият доклад например изтъква, че мерки като задължителни

тестове или медицински прегледи могат да имат обратен ефект върху здравния статус на групата, тъй като предизвикват страх и отбягване на контакт със здравните власти.

В страните, където проституцията не е инкриминирана, но не е и легализирана – както е в България – съществуват предпоставки за нарушаване на правата, дискриминация и полицейски произвол, тъй като когато не съществуват правила, такива се измислят и прилагат според обстоятелствата. Националните и местните власти трябва да се стремят да гарантират, че политиките и процедурите не се нарушават – правата на сексработниците се спазват и не се допускат произволно задържане, тормоз, отказ на лечение и т.н.

4. Здравен и социален статус на проституиращите в България

Малкото проучвания, които са правени по отношение на проституцията в България, са съсредоточени повече около криминалните и икономически аспекти. Много малко данни могат да се намерят за здравния и социален статус на предлагащите сексуални услуги. Доклад на европейската мрежа TAMPER^v дава известна картина за демографския профил на групата:

- по етнически признак най-голямата популация от проституиращи са българи, те осигуряват сериозен миграционен поток в и извън пределите на страната;
- разпределението по пол е следното: 90% жени, 5% мъже, 5% транс-сексуални жени (тоест родени с биологичните белези на мъже);
- брой на проституиращите: според информация на Програма превенция и контрол на ХИВ/СПИН към Министерство на здравеопазването, цитирана в доклада, има около 5000 до 8000 проституиращи на месец в страната;
- процент на проституиращите имигранти – 10%. Произход – 85% Източна Европа, 15% балкански страни. Основни страни на произход: Русия, Украйна и Молдова.

Необходимо е обаче да се има предвид, че тези характеристики силно варират според секторите в сексиндустрията. Уличната и магистрална проституция са секторът, където работят проституиращи, принадлежащи към най-ниските обществени слоеве. Те обикновено са с най-ниско ниво на образование, най-ниска здравна култура и при тях съществува най-висок риск от насилие, предизвикано от клиенти, сводници и рекетъори. Голямата част от транссексуалните и мъжете, предлагащи сексуални услуги, също предпочитат работата на открито.

Проституиращите, работещи на закрито, като цяло имат по-голяма свобода: те живеят и работят в сравнително добри условия, разполагат с по-добри здравни познания и имат достъп до информация, до социални и здравни услуги. В повечето случаи те принадлежат към българския етнос.

Фондация „Инициатива за здраве“ има осемгодишен опит от предоставяне на здравни услуги^v именно на тази група в София. Според нейните данни процентът роми сред обслужваната група е 70, българите са 30%, процентът на жените е 82,7, а на мъжете и транссексуалните

17,3%, тоест значително повече роми и значително повече мъже от осреднените данни за страната. Тези пропорции са изчислени на базата на общия брой клиенти за осем години, които са 3732.

Ето някои наблюдения, основани на опита на Фондация „Инициатива за здраве“:

Непостоянно и неустойчиво сред тази група е използването на презервативи. В някои случаи това е така, защото сексработниците нямат достъп до тях или не са наясно с важноста им поради ниския си образователен статус. В други случаи проституиращите са просто безсилни да договорят безопасен секс, дори когато се опитват да го направят. Много са случаите, когато клиентите отказват да платят за услугата, ако трябва да използват презерватив. Понякога се случва и да заплашват проституиращите или направо да използват насилие, за да получат своето. Не е рядкост клиентите да предлагат повече пари за секс без кондом.

Тъй като, както беше споменато, проституцията не е престъпление в страната ни, учудваща е изобретателността от страна на полицията за поводи за задържане на момичетата – един такъв пример е съставянето на акт за създаване на предпоставка за ПТП поради пребиваване на пътно платно. Най-малкото, което се прави, са регулярните проверки на лични документи. Много са и случаите, в които проституиращите споделят, че плащат дневен рекет на полицаите, за да ги оставят да работят на дадено място. Тоест, макар и да не вършат нищо противозаконно, те са „тормозени“ от полицията постоянно, с повод или без. Всяка подобна полицейска активност води до скриване на проституиращите от улицата и невъзможност за здравните екипи да работят с тях, както и до страх и мнителност за ползване на услуги от непознати лица.

Данните от провежданите кръвни тестове от Фондация „Инициатива за здраве“ сред проституиращи на улицата в София за периода август 2003 – ноември 2008 показват следното: изследвани са общо 134 лица за ХИВ, хепатит В, хепатит С и сифилис. Позитивни за ХИВ няма открити, позитивни за хепатит В са 10,5%, за хепатит С – 15%, за сифилис – 21% (в случаите на хепатит В и сифилис е възможно да се касае за стара, лекувана инфекция). 59% от изследваните не са имали никаква инфекция. Две от данните дават основание за оптимизъм, а именно – неналичието на ХИВ и високият процент неинфектирани лица. Тоест, проституиращите като цяло са по-здрави, отколкото обикновено се очаква, особено като се има предвид, че тестваните от фондацията принадлежат към най-уязвимата група проституиращи на улицата.

Фондацията е регистрирала също така, че 10% от популацията проституиращи, с които е работила, са били инжекционно употребяващи наркотици.

На фона на описаните проблеми обаче трябва да се спомене едно много съществено наблюдение – за по-голямата част от проституиращите **здравето е ценност** и те с готовност сътрудничат на здравните екипи. Това не е трудно да се обясни, като се имат предвид два фактора:

1. повечето проституиращи са жени (което предполага повече обща загриженост за здравето, по-малка склонност към поемане на рискове и повече готовност за обгрижване и на другите в общността);
2. здравето за тях е инвестиция – те ще са по-търсени и предпочитани, ако се грижат за здравето и външния си вид.

Тези предпоставки могат да се използват много успешно за прилагането на здравно превантивните дейности. Най-добрите подходи в работата с тях включват взаимно уважение и възприемането им като партньори. Съвместното разработване на стратегии за превенция постигна неочаквано добри резултати в периода 2003–2007 година, когато фондацията привлече и обучи 10 постоянни сътрудници от общността на предлагащите сексуални услуги. През този период нивото на здравни познания на проституиращите нарасна. Чрез т. нар. *гейт-кипъри* (сътрудници от общността) достъпът до повече проституиращи се подобри и здравните послания, които предоставяха ключовите сътрудници се възприемаха много по-лесно и често се интернализираха. Проституиращите заявяваха, че ползват кондоми, като много малка част от стоящите на най-ниските нива в йерархията са признавали за единични компромиси с това.

Заключение

Един основен извод може да бъде направен по отношение на изложението – проблемите от здравен характер, свързани с проституцията, произтичат не толкова от естеството на занятието, колкото от общата маргинализация и социална изолация на проституиращите, която в повечето случаи е следствие от неефективна политика. Въз основа на нашия опит, отправяме следните препоръки:

- прекратяване на полицейското преследване спрямо проституиращите, тъй като то е неоснователно съгласно сегашното законодателство, задълбочава стигмата и маргинализацията и пречи за достигането на групата със здравни и социални услуги;
- при бъдещо изработване и на проектозакон за проституцията, трябва да се привлекат представители на НПО-сектора, както и самите проституиращи;
- независимо от множеството доказателства в световен мащаб, че превантивните мерки сред предлагащите сексуални услуги са ефективни и понякога животоспасяващи, все още подобни услуги са недостатъчно разпространени. Необходима е устойчива общинска/гържавна подкрепа (създаване на фонд) за програми, работещи с проституиращи (социални и здравни услуги). Най-добрият тип подобни програми са тези, които работят специализирано и директно в общността;

* Услуги за превенция на ХИВ – разпространение на презервативи и лубриканти, здравно образование, информационни материали, контрацептивни средства и тестове за бременност, кръвно тестване за ХИВ, хепатит В и С и сифилис, разпространение на материали за безопасно инжектиране (игли, спринцовки и други).

- поощряване на създаването на професионални организации на проституиращите, които да защитават човешки и социални права – доказана европейска практика, която подпомага решаването на множеството проблеми на проституиращите и обществото.

ИЗТОЧНИЦИ:

- i Петрунов, Г., Организираната проституция в България. В: Проституция и сексуална експлоатация, София: РискМонитор, 2010. www.riskmonitor.bg/js/tiny_mce/plugins/ajaxfilemanager/upload/Reports/RM-13-ProstitutionSexualExploitation_BG.pdf
- ii Sex workers and HIV prevention, official web-site of AVERT, www.avert.org/sex-workers.htm
- iii Prostitution in Europe, Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Prostitution_in_Europe
- iv Sex work, HIV/AIDS, and human rights in Central and Eastern Europe and Central Asia, Central European Harm Reduction Network, 2005, www.soros.org/initiatives/health/focus/sharp/articles_publications/publications/sexwork_20051018
- v National report on HIV and sex work – Bulgaria, TAMPEP, 2007, <http://tamperp.eu/documents/Bulgaria%20National%20Report.pdf>

Икономически анализ

Георги Ганев

Увод

Целта на тази разработка е да очертае контури на обстановката и на евентуалните следствия от промяна в режима на регулиране на предоставянето на сексуални услуги (проституция) в България. Доколкото организиран пазар в тази ниша в страната е законово забранен, подобен бизнес в момента оперира изцяло извън закона, което поставя определени сериозни предизвикателства пред достъпната конкретност на анализа и на този етап са възможни само груби очертания и догадки. Причината за това е, че участниците в тази стопанска ниша нямат какъвто и да било интерес да разкриват точна информация за практики, количества, качество, обороти, взаимоотношения и връзки. Като следствие наличната емпирична информация е бедна и основана повече на оценки отколкото на измервания. Оттам оценките за евентуалните следствия ще са всъщност оценки, основани на други оценки, и нивото на несигурност в изводите ще е по необходимост високо.

Въпреки предварително известното наличие на широк диапазон на грешка в изводите, едно основано на теоретични постановки и, доколкото е налична, емпирична информация за този бизнес в България очертаване на контурите на възможното във връзка с евентуална промяна в регулативния режим може да бъде информативно и полезно. То може да помогне на вземащите решения по тези въпроси, както и на заемащите различни позиции във връзка с тези решения, да се аргументират въз основа на поне някаква степен на разбиране на мащабите на пазара, за който става дума, и оттам на значимостта на евентуалните последици.

За да бъде постигнат този резултат, настоящата разработка извършва три неща. Първо се дава приблизителна оценка на сегашния размер на пазара на сексуални услуги в България. Второ – представя теоретичните аспекти на следствията от евентуално легализиране на тази дейност и, стъпвайки на приблизителната оценка на сегашния размер, се опитва да даде идея за възможните стопански последици от легализацията. Трето – излиза извън чисто стопанските сметки и очертава значението на преходния период след евентуалната легализация и на евентуалните политико-икономически последици от подобен акт като важна част от средата, в която трябва да се вземе решението.

Приблизителна оценка на мащаба на пазара

Като изходна точка на анализа служат наличните данни за предлагането на сексуални услуги в България в момента. Те са по обясними причини силно несъвършени и непълни, но дават основа за относително информирани заключения. Основната цел на тази част е да се постигне

приблизителна оценка на мащаба на пазара за тези услуги в страната, която по-нататък ще послужи при идентифицирането и оразмеряването на потенциалните следствия от промяна в режима.

На първо място е необходимо да се отбележи специфичната структура на този пазар. Могат да се идентифицират поне три типа сегменти според начина на предоставяне на услугата и на набиране на клиенти. Един подобен сегмент са публичните домове, при които клиентът посещава място, където са създадени условия за ползване на услугата. Друг сегмент е нишата „на повикване“, при която чрез някакви комуникационни средства клиентите си поръчват посещение или придружаване за определено време на избрано от тях място. Трети сегмент може да бъде сравнен със сергии: стоката бива изложена на места с много минувачи, измежду които се очаква да се появят клиенти. Разбира се, в действителността тази сегментация не е рязка и множество практики носят едновременно елементи от тези различни форми като например концентрацията на „сергии“ в определени квартали, които постепенно развиват репутация на места с концентрирано предоставяне на сексуални услуги и съответно по-лесно привличат и координират съответното търсене.

Значението на отбелязването на тази сегментация е в това, че различните сегменти предполагат различни типове клиенти, различни нива на количество и качество на предлагането и оттам различно равнище на цените на услугата. От значение за цените е и местоположението на предлагане поради географската неравномерност както на количеството търсене, така и на платежоспособността на клиентите. Вероятно в условията на България най-многоброен, но същевременно и с най-ниски цени на услугата, е сегментът на разносния тип предлагане по улици и пътища или в определени квартали. Същевременно именно в този сегмент качеството на услугата е най-ниско и съответно цената на единица, която условно може да бъде сведена до час сексуална услуга, е най-ниска. В другата крайност най-вероятно е сегментът „на повикване“ и особено една негова част, която условно може да се нарече „компаньонство“, при която подборът на проститутките, качеството на услугата и времетраенето могат да бъдат особено високи, като съответно и цената на час услуга може да достигне неколкостотин лева.

Именно поради наличието на тази сегментация и трудностите при определянето на относителното количество и оборот на различните сегменти, съчетани с липсата на конкретна статистическа информация, по разбираеми причини се вкарва трудно преодолима доза неизвестност в оценката и се налага работа с различни диапозони на допусканията. Основните измерения, в които подобни допускания са необходими, за да се калибрира оценката, са по отношение на броя на проститутките, на тяхната действителна заетост средно в часове на ден и на средната цена на час услуга. Умножаването на стойностите на тези три индикатора дава идея за приблизителния оборот на този пазар за някакъв период от време. За да се направи приблизителна оценка на диапозона, в който най-вероятно попада действителния оборот на сексуалните услуги в България в момента, ще се позовем на изчисленията в криминологичния текст⁸, включен в настоящия сбор-

⁸ Петрунов, Г. „За и против легализация на проституцията: криминологичен по-

ник. Там въз основа на обработката на наличния емпиричен материал е приета за най-реалистична оценката за среден оборот на проституиращ от 180 лв. на ден, както и за средна заетост от около 300 дни на година. Така основната неизвестна остава броя на проституиращите, оценките за които варират между 5000–8000.

При тези изходни допускания простите изчисления показват, че вероятно оборотът на тази индустрия в момента в България варира между 270 и 430 милиона лева на година. Важно е да се подчертае, че тази оценка се основава на опростени изчисления, но в условията на несигурност на изходната информация и емпирични данни едва ли усложняването на сметките би довело до по-голяма прецизност. Също така е важно да се подчертае, че този диапазон, макар да дава някаква идея за мащаба на този пазар, е с висока степен на несигурност.

Следствията от евентуална легализация

На теория организираното предоставяне на сексуални услуги е забранено от закона. Спрямо това юридическо положение евентуалното легализиране би имало ефект на поява на нов пазар за досега отсъстваща услуга. Но това е идеален случай, който допуска, че в момента подобни практики не съществуват, а целта на преценката за евентуални следствия от промяната в режима е да сравни днешната действителност с някаква представа за евентуалната утрешна действителност. Това налага сравнение основано на наличната информация за фактическото положение в областта на предлагането на сексуални услуги в страната днес.

В действителност сексуални услуги се предоставят в България и в момента, при това по организиран начин. Фактът, че този бизнес съществува нелегално, има влияние върху начина на организация. Съответно евентуалната легализация ще се отрази не в появата на нов пазар, а в преорганизацията на бизнеса по линия на икономии от мащаба, възможности за реклама и конкуренция, както и по отношение на качеството, съответно цените. Отражение ще има и върху разходната и приходната част на тези бизнеси.

Важно е да се отбележи, че действителното съществуване на юридически забранен пазар означава и наличие на определени политически връзки и форми на организация, които една евентуална легализация също ще засегне. Тези въпроси, заедно с групи политико-икономически аспекти на легализацията, ще бъдат засегнати в следващата част.

Бизнеспогледът към ефектите от евентуална легализация на пазара на сексуални услуги, хвърлен в светлината на вече очертаната сегментация на този пазар и на направените допускания за основни негови параметри, дава възможност да се направят определени изводи и информирани догадки. Този бизнес в момента съществува нелегално и тази форма на съществуване се отразява на неговата структура. Причината е, че фирмите доставчици на сексуални услуги в момента трябва да се организират по начин, който не само отразява изискванията на пазара и на клиентите, но и необходимостта да продължава съществуването на бизнеса в условия на нелегалност. Това включва

наличие на съответни политически канали за протекция в изпълнителната и правораздавателната власт. Това също включва структуриране на бизнеса като размер на фирмите, мащаб на операциите и маркетингови практики, които не застрашават с привличане на твърде голямо внимание сред обществото, медиите и правоохранителните органи.

Този допълнителен елемент в стратегическата бизнессреда на фирмите доставчици на сексуални услуги означава, че средният размер на фирмите би трябвало да е относително малък, но от друга страна фирмите би трябвало да се стремят към монополизиране на определени ниши и зони, стъпвайки на връзките и протекциите си във властта. Тези монополи би трябвало да ги компенсират, чрез извличане на монополна рента, за понасяните рискове от нелегалността, за разходите по протекциите и за относително малкия ефективен размер на фирмата, който не разрешава реализиране на значителни икономии от мащаба.

Теоретично нелегалният статус на доставката на сексуални услуги би трябвало да има определени следствия и за количеството и качеството на предлагания продукт. По отношение на количеството вероятно нелегалният статус означава относително по-малко предлагане, отколкото би имало при легален статус на професията. Причината е във вече споменатия относително по-малък ефективен размер на фирмите и в относителната сериозност на разходите по протекции, които пречат на фирмите да заделят тези ресурси в посока по-голямо предлагане на пазара.

По отношение на качеството е очевидно, че нелегалният статус води до относително ниско качество на услугите. Както в много други бизнеси, повишаването на качеството изисква дългосрочни инвестиции във физически и човешки капитал, както и разработването на дългосрочни бизнесстратегии. Нелегалният статус силно снижава времевия хоризонт на вземането на решения и разработването на стратегии в тази ниша, което е препятствие пред капитализирането и оттам качеството на предлагания продукт.

Също теоретично нелегалният статус на доставката на сексуални услуги се отразява и на определени характеристики на търсенето. Най-вероятно определено количество търсене, което би съществувало при законност на този бизнес, е обезкуражено от законовата забрана. Също така вероятно нелегалният статус се отразява и на това продукт от какво качество и в какви форми на организация се търси, давайки определено предимство на търсенето на нискокачествен продукт от типа „разносна търговия“.

Тази констатация означава, че евентуална легализация на този вид бизнес ще доведе до промени в бизнес структурата, в количеството и качеството на търсенето и предлагането на сексуални услуги. Вероятните ефекти ще бъдат в различни измерения.

Вероятно средният размер на фирмата на пазара ще се увеличи, доколкото няма да има пречки пред достигане на подходящ от гледна точка на икономите от мащаба размер, който вероятно ще се увеличи поради намалението на разходите по протекции и прикриване на бизнеса. Това ще означава, че при равни други условия фирмите доставчици на сексуални услуги ще могат да ги предлагат на по-ниски цени и в по-големи количества за всяко едно ниво на търсене. Разбира се, необхо-

димо е да се отчете, че при евентуална легализация разходите за протекции и прикритие няма просто да изчезнат, а ще бъдат заменени с вероятно по-ниските, но все пак значими разходи за данъци и покриване на регулативни изисквания, които неминуемо ще съпровождат легализацията. Реалистично е да се очаква, че ще възникнат и по-сериозни разходи за реклама на бизнеса, колкото и силно да бъде ограничавана и регулирана тя в закона. В този смисъл ефектът върху общото предлагане на този тип услуги ще е видим, но няма да е особено голям.

Вероятно ефектът от легализацията на бизнеса със сексуални услуги ще е значително по-голям по отношение на предлаганото качество на услугите. Това ще е следствие от увеличената конкуренция между фирмите след легализацията. Едно от следствията на нелегалността е разбиването на пазарната ниша по места и тяхното монополизиране от една фирма, която може да разчита на съответно протекции в района на своето действие. След евентуална легализация подобни протекции няма да са необходими и фирмите ще могат да влязат в конкуренция една с друга в едни и същи местоположения. Част от тази конкуренция може да се отрази в снижаване на цени, но по-вероятно е да се отрази в предлагане на подобро качество и условия за ползване на услугата, доколкото то води до реализирането на по-големи маржове на печалба, а необходимите за него инвестиции вече ще могат да влязат в стратегическите времеви хоризонти на фирмите.

Възможният ефект на евентуална легализация върху търсенето е също вероятно да бъде по-значителен по отношение на качеството, отколкото на количеството. Търсеното количество сексуални услуги вероятно ще продължи да бъде ограничавано от обществените норми на поведение и порядки, включително морални и религиозни убеждения. Едва ли самият акт на легализиране на този тип бизнес ще накара много хора, които изобщо не са излизали на този пазар или са го правили относително рядко, да формират ново търсене в лицето на чисто нови клиенти, или на стари клиенти с по-чести посещения. Единствената възможност за по-сериозно увеличение на търсеното количество сексуални услуги при евентуална легализация е свързана с вноса на търсене отвън. Ако легализацията създаде специфичен поток от чуждестранни туристи, мотивирани да гойдат в България специално поради легалната възможност да ползват подобен тип услуги, това може да доведе да увеличено търсено количество в дългосрочен план. Каква е вероятността подобна промяна да се случи и какъв би могъл да бъде нейният размер е невъзможно да се прецени, но за момента и този ефект не може да се счита за потенциално твърде голям.

Но ефектът от евентуална легализация върху претенциите на търсенето на сексуални услуги по отношение на качеството вероятно ще бъде много осезаем. Както вече беше обосновано, вероятно е качеството да се превърне в основната линия на конкуренция между различните доставчици на тези услуги и съответно ще стане основен критерий от страна на търсещите при избора на доставчик. Това ще се дължи както на предлаганите условия, така и на ефектите от неизбежното активизиране на рекламата на този тип бизнес в резултат на легализацията. Важният нюанс в случая не е, че при нелегален бизнес реклама съвсем няма – такава съществува, но тя предимно информира, че такъв бизнес все пак е наличен и може да бъде намерен някъде. При лега-

лизиран бизнес информацията, че такъв бизнес има на някое определено място става тривиална и състезанието се премества в сферата на характеристиките на самия предлаган продукт, което неизбежно води до акцент върху качеството.

С времето акцентът върху повишаване на качеството както от страна на предлагането, така и от страна на търсенето ще доведе до значително по-бързо развитие на по-високите сегменти на този пазар, в сравнение с нискокачествените. Много вероятно е това, парадоксално, да доведе до по-нисък равновесен брой проститутки след евентуална легализация на бизнеса, отколкото има в условия на негова законова забрана. Причината е, че при легален бизнес възможностите да се извличат печалби от всяка отделна проститутка нарастват значително, но за да бъдат реализирани ще са необходими съответни капиталовложения. От гледна точка на максимизацията на печалбата това ще намали оптималния брой проститутки, за които тези капиталовложения да се направят. Грубо казано, вероятно легализацията ще увеличи значително стимулите за капитализиране на тези фирми и за по-плътно запълване на работното време на всяка една проститутка, което от своя страна ефективно ще намали нуждата от работна ръка.

По-високите капиталовложения и по-бързото развитие на високите сегменти от пазара ще означава значително покачване на тарифите на час или на единица услуга. Напълно реалистично е да се мисли за удвояване на този оборот и достигане до цифри от мащаба на милиард лева годишно (в днешни цени).

Част от този оборот ще бъде насочен към бюджета, доколкото едно от следствията на легализацията на гаген бизнес е възможността той да бъде облаган. Отчитайки данъци, осигуровки и някаква средна за България норма на събираемост, реалистично е да се допусне, че оборот от около милиард лева ще донесе допълнителни приходи в държавния бюджет (включая преки, косвени данъци и осигуровки) от над 200 милиона лева годишно. Ако законодателят реши да обложи този бизнес с акциз, приходите могат да се окажат и по-големи, въпреки оставането на част от фирмите в сивия сектор.

В обобщение на тази част на анализа като цяло теоретичното очакване е легализираният бизнес да има позитивни ефекти по линия на разходите на съответните фирми и по линия на задоволяване на обществените предпочитания с наличните ресурси. Едновременно с това вероятно е оборотите да се увеличат значително, предимно за сметка на повишено качество на услугите и значително по-малко поради увеличено количество, като е напълно възможно тези обороти да достигнат и милиард лева годишно. Легализацията по този начин може да доведе, в зависимост от данъчното третиране на този бизнес, до неколкостотин милиона лева годишно допълнителни приходи в бюджета. Същевременно е напълно възможно легализацията, чрез стимула за капитализация на този бизнес, да доведе до реално намаляване на броя проститутки.

Преходни и политико-икономически аспекти на проблема

В преходната част беше направено сравнение между две състояния на регулативния режим по отношение на предлагането на сексуални услуги – забрана или законово разрешение с определен регламент. Резул-

татът от сравнението е в посока на определена обществена полза от легализация на този тип бизнес – тя би довела до по-висококачествени, съответно безопасни услуги и до определено нарастване на бюджетните приходи.

При вземането на решение за евентуална промяна на режима обаче от значение е не само статичното сравнение между две различни състояния на режима, а и характеристиките на прехода от едното към другото. В това отношение е особено важно да се подчертае, че става въпрос за преход от състояние на юридическа забрана на действително съществуване на организирано предлагане на сексуални услуги, към състояние на легалност на този тип бизнес. Това наблюдение има определено значение при характеризиране на динамиката на прехода. По-конкретно фактът на нелегалното съществуване на този бизнес в момента ще има определени следствия както за разходите и характеристиките на преходния период, така и за определени характеристики на крайното състояние на бизнеса вече като легализиран, когато евентуално то бъде достигнато. В този смисъл чисто статичното сравнение трябва да бъде допълнено от акцент върху временните и постоянните разходи за обществото, които легализацията на този бизнес вероятно ще причини.

Временните разходи са свързани с преходния период, който включва както прокарването на регулативната промяна, така и нейното осъществяване и прилагане. Основният разход ще бъде свързан с преодоляване на съпротивата против промяната.

Съпротива против легализацията на организираното предоставяне на сексуални услуги ще има поради поне три причини. Първите са морални, доколкото за много хора в обществото размяната на секс срещу заплащане е морално неприемлив акт и те биха се противопоставили на евентуално легализиране с аргумента, че то му дава морална санкция. Вторите причини са религиозни, доколкото платеният секс за повечето практикувани в България религии е грях и вярващите чувстват дълг активно да се противопоставят на разпространението на подобно греховно поведение, за което гържавна легализация би спомогнала. Тези причини за съпротива са напълно валидни и естествени, но в случая са без особено значение по отношение на разглеждания тук предмет, а именно разхода на ресурси по приемането на евентуална промяна. Преодоляването или не на този тип съпротива е въпрос на вземане на решение по принцип от страна на обществото и не може да бъде сведен до въпрос на „откупуване“ на свалянето на съпротивата чрез някакви финансови средства.

Третата причина за съпротива срещу легализацията, която е интересна именно в този смисъл, е съществуването на вкопани интереси, които могат да загубят от промяната в режима. Вече нееднократно беше споменато, че гържането на проституцията в качеството ѝ на нелегална означава, че участниците в този бизнес имат нужда от протекции откъм изпълнителната и правораздавателната власт. Това дава възможност на техните покровители да използват този бизнес за свои цели, по-специално за компромати с политическа или друга ефективност. Една легализация би създавала условия за силно намаляване на този компроматен дивидент, доколкото силно ще свали цената на „затварянето на очите“ и съответните фирми в този бизнес ще са

много по-малко склонни да плащат в компромати, а от другата страна поне някои от фирмите ще възприемат и маркетират стратегия на дискретност и ще се опитат да развият съответна репутация, като наистина се грижат за запазването на идентичността и практиките на клиентите, срещу което ще могат да извлечат съответна надценка в предлаганата услуга. Много е възможно определени влиятелни в момента хора да загубят влиянието си поради легализацията. Поради което те ще ѝ се съпротивляват и тази съпротива е напълно възможно да блокира промяната и това ще изисква разход на политически и вероятно финансови ресурси, за да бъде преодолена. Най-вероятно това ще се изрази в предоставяне на тези влиятелни хора на други възможности за правене на пари, което обикновено става за сметка на обществото като цяло. Този тип разходи на „компенсация на губещите“ имат временен характер, но могат да продължат много дълго време.

Същевременно преминаването от един режим към друг ще изисква и съответни инвестиции в надзорен и регулаторен капацитет. Естеството на бизнеса, за който става въпрос, предполага легализацията да върви ръка за ръка със значителна степен на регулиране като например лицензи и особено спазване на здравни и хигиенични стандарти. Ако тези дейности се окажат специфични за професията и не могат да бъдат поети от сега съществуващи държавни органи, ще се наложи тяхното изграждане, което също представлява временен разход по смяната на режима.

Извън чисто временните разходи, самото прилагане на регулативния режим на предоставянето на сексуални услуги след неговото установяване ще е свързано с постоянни разходи, някои от които могат да се окажат сериозни. Това също се дължи на определени специфики на „културата“ на този тип бизнес.

Легализацията на организираното предоставяне на сексуални услуги означава, че нелегалният бизнес ще почне да бъде изместван от легитимен регулиран бизнес с някакви правила на конкуренция, обслужване и качество. Прилагането на тази регулация ще изисква постоянен надзор и усилия, като може да усложни и оттам оскъпи дейността на определени правоохранителни органи.

Първо, легализацията ще отвори възможност хора, които явно са показали склонност да нарушават законите и да действат нелегално, да се заемат със законен бизнес. Те вероятно ще вкарат бизнеспрактики, които противоречат на правилата на нормалната лоялна конкуренция и с това могат да увредят пазарните ниши на заварени законни бизнеси в други области на стопанска дейност и пазари. Тази цена на легализацията не може да бъде измерена, тя се отнася до тъканта на бизнес-средата, но трябва да се има пред вид при вземането на решения.

Освен този ефект легализацията на сексуалните услуги ще даде удобна възможност на криминални мрежи да имат достъп до легален бизнес, чрез който да се опитват да прикриват незаконни действия или да перат пари. Последната възможност е особено валидна в случая с бизнеса за сексуални услуги, доколкото ценообразуването там дава възможност за фиктивни обороти. Това ще налага отделянето на допълнителен капацитет в данъчните служби и в службите за борба с този конкретен тип престъпление. Наличието на легален параван ще

затрудни преследването на този тип престъпления и оттам ще оскъпи правоохранителните дейности на различни държавни органи постоянно.

Независимо от легализацията на този бизнес, облагането му с данъци със сигурност ще означава, че значителни части от него ще предпочетат да действат като сив сектор. С други думи през този бизнес ще се осъществи връзка между черна (забранена от закона), сива (неплащаща данъци) и светла икономика и това също ще представлява логистичен проблем за правоохранителните органи и съответно оскъпяване на тяхната дейност.

В крайна сметка особеностите на бизнеса за сексуални услуги в условия на законова забрана създават определени трудности при прехода към режим на законово регламентиране на този бизнес и прилагането на този режим ако той бъде приет. По отношение на прехода вероятно ще има нужда от институционализиране на определени държавни тела, които да поемат системата от разрешения и надзора над спазването на различните изисквания, съпътстващи този тип бизнес. Също така ще има нужда от преодоляване (срещу съответни разходи) на специфични източници на съпротива против промените. След евентуалното осъществяване на прехода ще има допълнителни разходи по надзора над бизнесмените в тази ниша поради техния произход от криминалния свят и сериозния потенциал на бизнеса за сексуални услуги да бъде използван за прикритие на незаконни дейности и за пране на пари.

Заключение

В изложената разработка е направен опит за приблизителна оценка на оборота на пазара на предлагане на сексуални услуги в България. Тази оценка е в диапазона 270–430 милиона лева на година, като нивото на несигурност в тези цифри е високо.

Оценка е използвана, за да се анализират възможните ефекти от една евентуална легализация на този тип дейност. При сравнение на статичните състояния на режима – забрана или регламентирано разрешение – се достига до извода, че най-вероятно количеството на сексуалните услуги няма да се промени драстично (освен ако няма неочаквано силен туристически ефект), но промените в качеството на услугите ще са вероятно много сериозни. По тази причина е резонно да се очаква удвояване на оборотите, което, освен по-високото качество, ще доведе и до евентуални приходи в бюджета от неколкостотин милиона лева годишно.

Тези евентуални статични ползи от промяната в режима обаче контрастират с потенциални негативни динамични ефекти, които обхващат цената на прехода от един режим към друг, както и увеличената цена за правоохранителни дейности поради увеличаване на достъпа на представители на криминални мрежи до легална дейност и до възможности за прикриване на престъпления и пране на пари. Тези опасности могат да доведат до перманентно оскъпяване на дейността на правоохранителните органи в България.

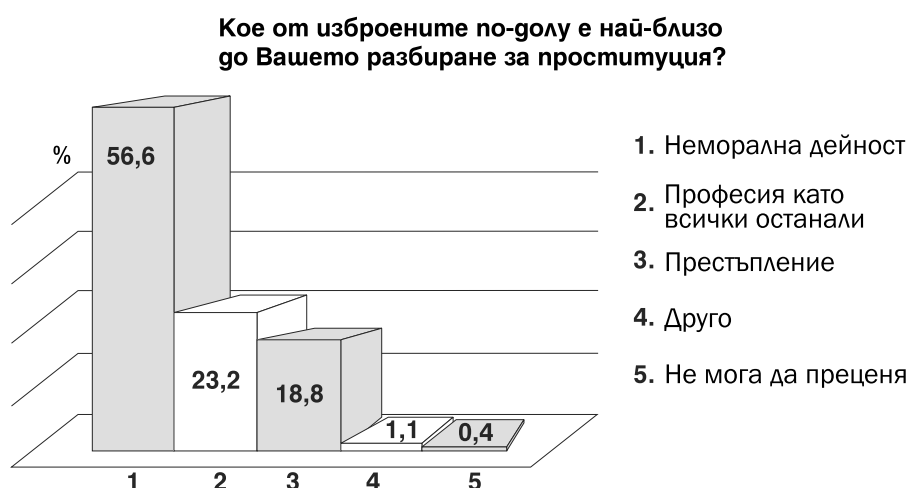
Обществени нагласи

Георги Петрунов

Проституцията е явление, отношението към което е различно в отделните общества. Какви са обществените представи за проституцията в България? Какви са нагласите към нея? Каква трябва да бъде регулацията на проституцията според общественото мнение в България? Статията е насочена към отговор на тези и подобни въпроси. За тази цел ще използваме резултати от проведено националнопредставително проучване на общественото мнение по проект „Сексуалната експлоатация в България“. Теренната работа и набирането на информацията в проучването е направена от Националния център за изследване на общественото мнение по поръчка на RiskМонитор и чрез въпроси, създадени от експерти на поръчителя. Интервюирани са 1000 пълнолетни жители на цялата страна в 125 гнезда, в 86 населени места през юли 2010 г.

Резултатите от проучването показват, че разбиранията за проституцията в българското общество могат да се сведат до три основни категории – като престъпление, като неморална дейност и професия като всички останали. Разпределението на отговорите е представено в следващата графика:

Графика 1

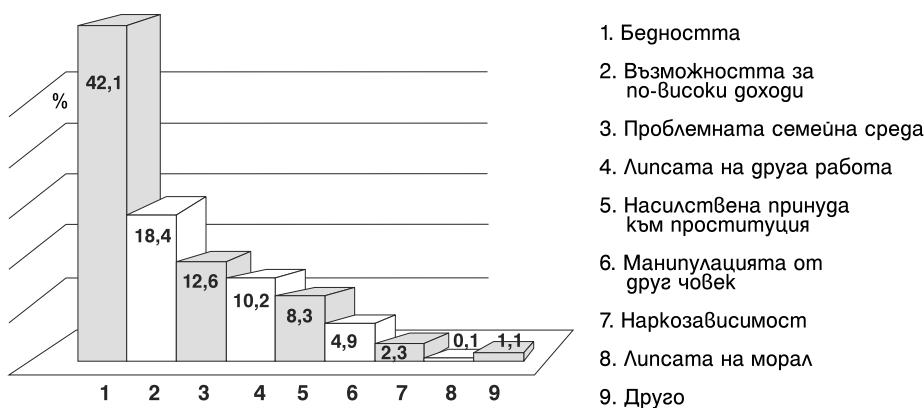
Представените в графиката данни показват, че най-голям дял от интервюираните, над половината, заявяват, че най-близо до тяхното разбиране за проституцията е оценката ѝ като неморална дейност. Тоест, проституцията е преди всичко неморална, а не законна или незаконна дейност. По такъв начин и разбирането на обществото за

това явление се измества от оста криминално – легално към морално – неморално. В този смисъл и нейната регулация би трябвало да бъде обвързана с различни форми на морално осъждане, а не със съдебни присъди, според доминиращото обществено мнение. Около една пета от интервюираните разбират проституцията като престъпление и също толкова като професия като всички останали. Всъщност това са двете полярни позиции в разбирането на проституцията и почти равен брой хора заемат всяка от тях.

В следващата графика са представени най-честите причини за проституиране, според интервюираните.

Графика 2

Според Вас каква е най-честата причина за проституиране?

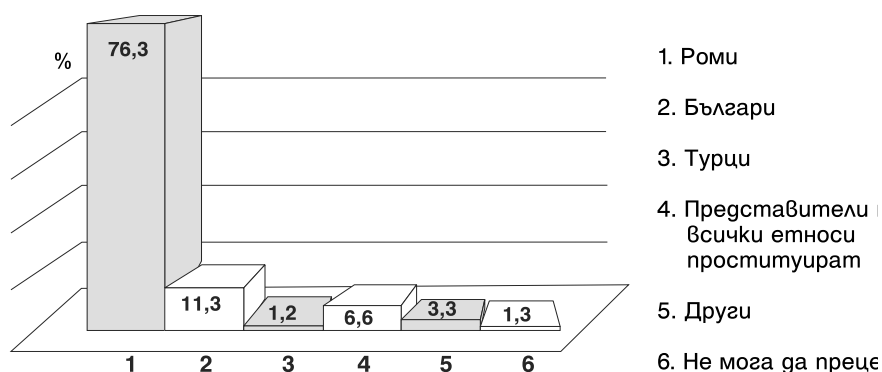

Причините, поради които хората проституират, според общественото мнение са основно социално-икономически – бедност, липса на друга работа, възможност за по-високи доходи. Прави впечатление, че според незначителна част от интервюираните проституирането се дължи на липсата на морал, макар че заявеното разбиране за проституцията от 56,6% от интервюираните (Графика 1) е като неморална дейност. Нисък е процентът и на хората, които смятат, че проституирането е следствие от принуда или манипулация от друг човек. Тези резултати показват, че обществената представа за проституирането е като за самостоятелен избор, повлиян най-силно от околната социална и икономическа среда.

Посочената представа предопределя в значителна степен и обществените представи за етноса на проституиращите, които се свързват с висока бедност, безработица, проблеми в семейната среда и т.н. В Графика 3 са резултатите от проучването на обществените представи за етноса на проституиращите.

Графика 3

Според Вас хората, които най-често проституират са:

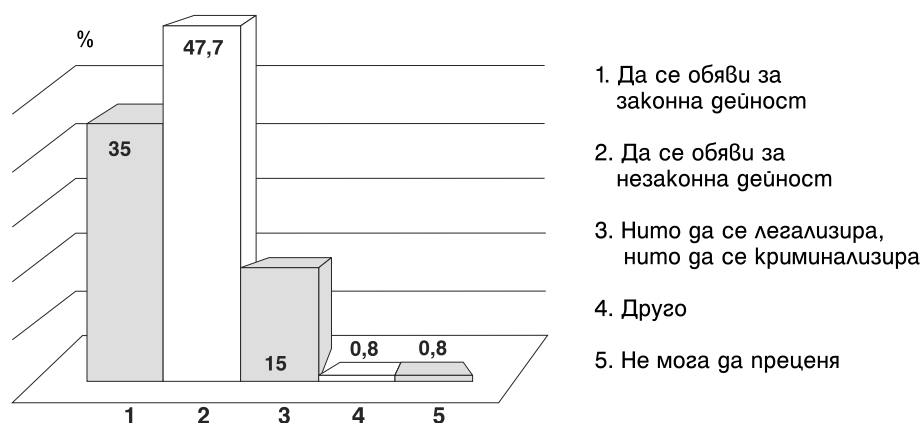

Данните в графиката показват, че според огромна част (над три четвърти) от интервюираните, проституиращите са основно роми, т.е. проституират „другите“, а не „ние“. Тази представа се разминава с данни от изследвания⁹, които показват, че основната част от проституиращите се самоопределят като българи, а ромите са под 20%. Вероятно тази преубеденост на обществото се дължи и на факта, че в най-видимата част от проституцията – ниския слой (улична и магистрална), значителен брой от проституиращите са от ромски произход. В допълнение често медиите оказват значително влияние за формиране на такова мнение в обществото, представяйки материали по темата за проституцията, към които в много случаи добавят кадри на улични и магистрални проститутки от ромски произход. Предлагането на подобни кадри създава усещане, че проституиращите са основно от тази етническа група. Установената в проучването представа за огромно присъствие на роми, крие рискове от прекалено тясно схващане на въпроса за проституцията като отнасящ се само до този етнос, което може да повлияе и на общественото мнение за законовата регламентация на явлениято.

Отговорите от проучването на общественото мнение на въпроса за легализация или криминализация на проституцията в България са представени в следващата графика.

Графика 4

Според Вас в България проституцията трябва:

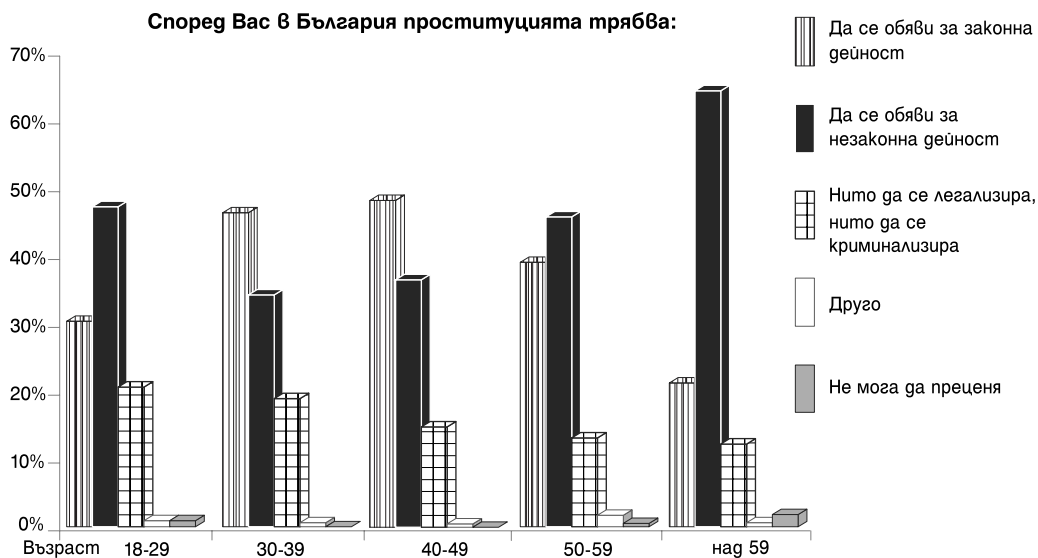
⁹ Вж. напр. Петрунов, Г. 2010. *Основни схеми за изпирание на пари от трафик на хора с цел сексуална експлоатация*. София: РискМонитор.

В графиката прави впечатление, че общественото мнение е раздвоено между легализацията и криминализацията, с превес на обявяването на проституцията като незаконна дейност с 47,7 спрямо 35% за обявяването ѝ за законна дейност. Не малка част от интервюираните (почти 16%) заявяват, че проституцията не трябва да бъде обявявана нито за законна, нито за незаконна дейност, т.е. да не бъде регулирана законодателно.

Резултатите от изследването показват някои различия в мнението за легализация или криминализация на проституцията в зависимост от социално-демографските профили на интервюираните. Така например мнението за легализация или криминализация варира в зависимост от пола на респондентите. 42,7% от интервюираните мъже са заявили, че проституцията трябва да се обяви за законна дейност, докато на това мнение са едва 28% от жените. Обратно – по-голям процент от интервюираните жени (55%) смятат, че проституцията трябва да се обяви за незаконна дейност, а 39,8% от мъжете са дали този отговор. От данните става ясно, че докато при мъжете процентите между обявяване за законна или незаконна дейност са почти изравнени, основната част от жените са за криминализиране на проституцията.

Резултатите от изследването показват различия и в мнението на интервюираните от различните поколения. Данните са представени в следващата графика:

Графика 5

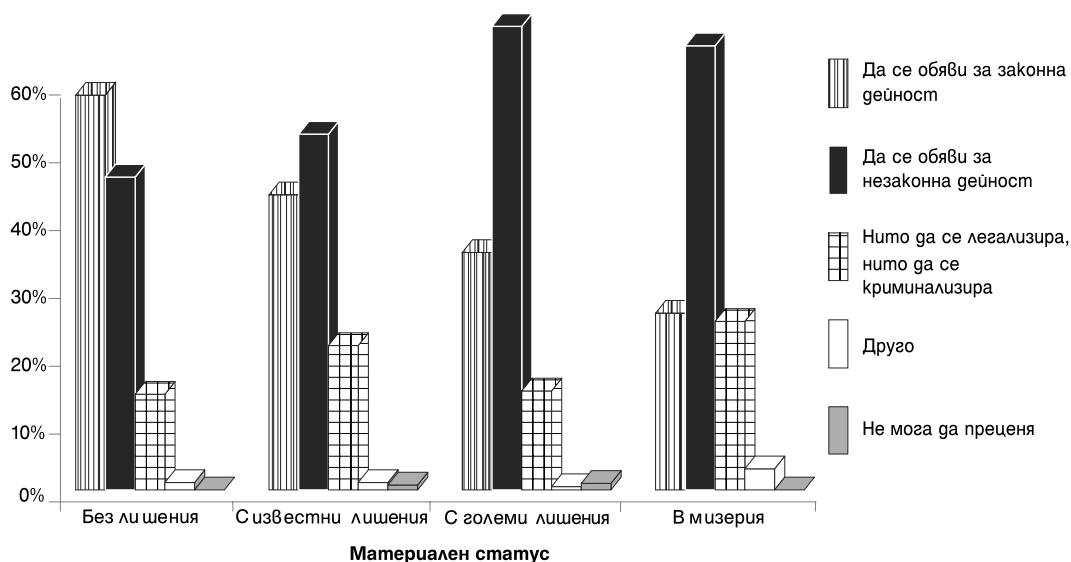
В графиката прави впечатление, че българите на възраст над 59 години поддържат най-силно мнението, че проституцията трябва да се обяви за незаконна дейност (64,3%), докато за легализация на проституцията са едва 21,2% от хората над 59 години. Това може да се обясни с факта, че голяма част от техният живот е преминал в условия, при които проституцията е категорично неприемлива, което оказва съществено влияние при формиране на тяхното отношение към явлениято и днес. Превес за обявяване на проституцията за незаконна се открива и при хората на възраст 50–59 години, както и при най-младото поколение на 18–29 годишните. И докато данните за хората на възраст 50–59 години

имат сходно обяснение като хората над 59 години, то тенденцията при най-младите – 30,3% за легализация, 47,2% за криминализация и 20,6% на мнение да се остави без законова регулация – може да се дължи на редица фактори. Някои хипотези за такива фактори са, че чувстват своето поколение като потенциални жертви на принудителна проституция, че намират сексуални партньори помежду си и платеният секс за много от тях не е приемлив и т.н. Данните в графика 5 показват, че най-голяма част от хората на възраст 30–49 години са на мнение, че проституцията трябва да се легализира. В тази възрастова група са и основните потребители на платени сексуални услуги (в проучването най-голямата част от отговорилите, че са използвали платени сексуални услуги, са от тази възрастова група).

Подобни изводи могат да се направят и от мнението за или против легализация на проституцията, според материалния статус на интервюираните. Данните са представени в следващата графика.

Графика 6

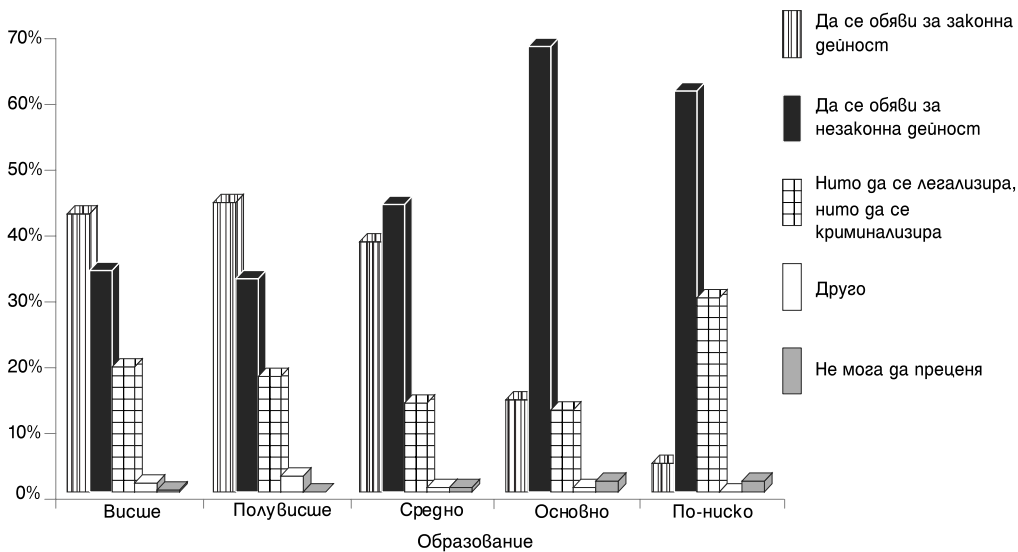
Според Вас в България проституцията трябва:

От графиката се забелязва, че с намаляване на материалния статус на интервюираните нараства мнението за инкриминиране на проституцията. Най-големи привърженици на идеята проституцията да се обяви за законна дейност са хората с най-висок материален статус. Те са и най-големи потребители на платени сексуални услуги. В проучването 7,1% от живеещите без лишения заявяват, че са използвали платени сексуални услуги, а 6,2% отказват да отговорят на въпроса.

Откриват се различия в отношението към проституцията и според образованието на интервюираните, което се вижда в следващата графика.

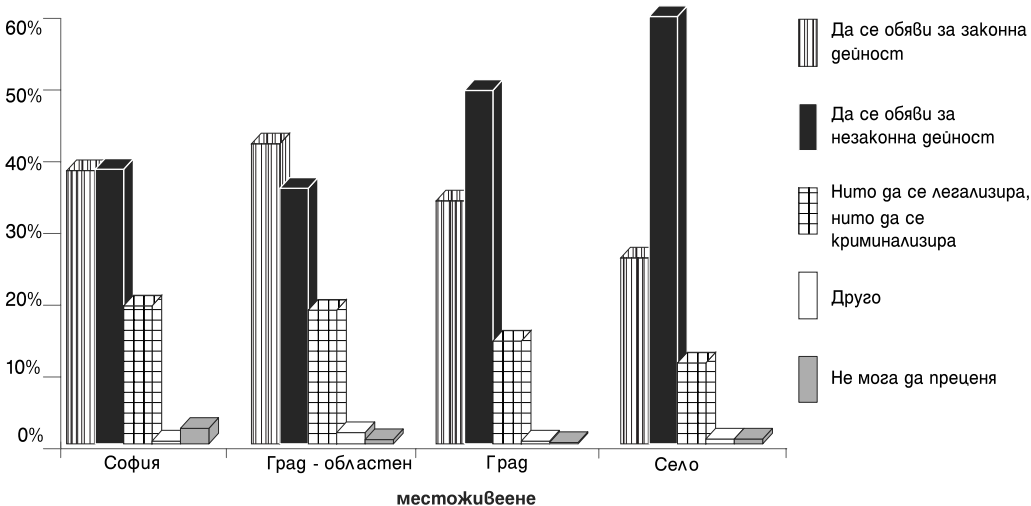
Графика 7
Според Вас в България проституцията трябва:

Интервюираните с основно и по-ниско от основно образование са категорично за инкриминиране на проституцията и само минимална част от тях споделят мнение за легализация. Докато сред хората с висше и полувисше образование преобладава мнението за обявяване на проституцията за законна дейност.

Подобно на образованието и при местоживеенето се наблюдава тенденция, при която представителите на отделните категории имат различно мнение относно законовата регулация на явлениято.

Графика 8
Според Вас в България проституцията трябва:

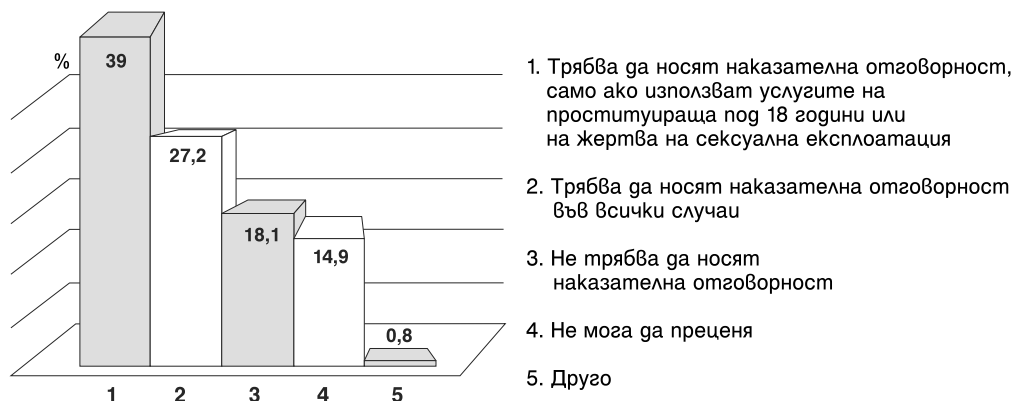
От графиката се вижда, че хората, живеещи в села и по-малки градове, са преобладаващо на мнение, че проституцията трябва да се обяви за незаконна. Докато по-голяма част от живеещите в градове – областни центрове – смятат, че проституцията трябва да се легализира. В столицата мненията са разпределени по равно – 38,8% са за легализация, а 39% за криминализация.

Представените данни според социално-демографските профили на интервюираните показват, че за легализация на проституцията са високообразованите хора на средна възраст, живеещи в големите градове на страната без особени лишения. За криминализация на проституцията са основната част от жените, населението над петдесет годишна възраст, със средно или по-ниско образование, живеещи в по-малки градове и села, изпитващи материални затруднения и живеещи с лишения.

Освен законодателното регламентиране на проституцията в последните години в световен мащаб се развиха модели, инкриминиращи използването на платени сексуални услуги, с което клиентите на проституиращите носят наказателна отговорност. Подобни законови модели се прилагат в скандинавските държави като Норвегия и Швеция. Нагласите в българското общество към моделите от този тип са представени в следващата графика.

Графика 9

Според Вас клиентите, използващи услугите на проституиращи:

В графиката прави впечатление, че според голяма част (2/3) от хората клиентите, използващи услугите на проституиращи, трябва да носят наказателна отговорност. Най-голяма част от тях заявяват, че клиентите трябва да носят наказателна отговорност, само в случай че използват услугите на проституираща под 18-годишна възраст или жертва на сексуална експлоатация. А 27% смятат, че клиентите трябва да носят наказателна отговорност във всички случаи, при които използват услугите на проститутка. Според 18% от интервюираните клиентите не трябва да носят наказателна отговорност, когато използват проституиращи, включително такива под 18 години. Значителен е процентът (почти 15%) и на хората, които не могат да преценят дали клиентите трябва или не трябва да носят наказателна отговорност.

В заключение изложените данни от проведеното националнопредставително проучване позволяват да се направи извод, че в България общественото мнение е раздвоено почти равномерно за легализация и криминализация на проституцията. Нито една от двете позиции не изпъква значително, с което да позволи да се направи категоричен извод, че обществените нагласи са за обявяване на проституцията за законна или за незаконна дейност.

Българското законодателство

Ралица Илкова

Въведение

В настоящото изложение е направен преглед на развитието на позитивното и санкционното законодателство в областта на проституцията в периода 1881–2010 година.

Предмет на анализ е позитивноправната регламентация и предвидените санкции по отношение на дейността на две категории лица – на участниците в платената сексуална услуга (проституиращ и клиент) и на онези, които по един или друг начин са съпричастни към съгласуване волята на проституиращия и клиента или към организиране на предоставянето и ползването на платена сексуална услуга.

Подобен анализ би могъл успешно се илюстрира визията на българското общество и в частност на българския законодател за мястото и значението на проституцията и свързаните с нея прояви през отделните етапи на развитие, както и моралната оценка на това явление, възведена в норма.

I. Позитивноправна регламентация на проституцията

Във всеки етап от общественно-историческото развитие между членовете на обществото се пораждат, развиват се и се прекратяват неограничен брой различни по съдържание обществени отношения по повод задоволяване потребностите на всеки от участниците в тях.

Кои от тези обществени отношения законодателят ще намери за нужно да регламентира посредством позитивноправни норми, най-общо зависи от няколко фактора:

- значението на субективното право, което се реализира посредством съответната обществена връзка за страните по същата;
- обществената ценност на субективното право, което се реализира посредством съответната обществена връзка;
- значението на тази обществена връзка за пораждането, развитието и прекратяването на други такива и
- значението на обществената връзка за създаването на други социални блага (например плащания към фиска).

В този смисъл чрез проследяването на позитивноправната уредба на определено обществено явление или на еднородна съвкупност от обществени връзки, респ. – на въздигането им в институт на правото, може успешно да се илюстрира виждането на обществото като цяло и

на законодателния орган в частност относно значението на общественото явление за конкретен исторически период.

Проституцията като обществено явление също се поддава на анализ и оценка през призмата на отделните периоди в развитието на регламентацията ѝ.

За разлика от развитието на санкционното законодателство, което в България след 1896 година е кодифицирано в по-голяма или по-малка степен, развитието на позитивното законодателство, регламентирано в сравнително голям брой нормативни актове от различен ранг, трудно би могло да се периодизира, а още по-малко – да се анализира в цялост. Това е възможно по отношение на отделен клон от позитивното право или на отделен институт.

Проследяването на позитивноправната регламентация на проституцията през различните периоди от общественото-историческото развитие обаче не създава значими трудности, поради сравнително оскъдната уредба на това явление.

В литературата вече е предложена възможна периодизация в развитието на законодателния подход към проституцията в България, като са обособени:

- период на регламентаризъм или още „разрешителен режим“ (1878–1918 година);
- период на аболюционизъм или още „мълчаливо разрешителен режим“ (1918–1944 година) и
- период на прохибиционизъм или още „забранителен режим“ (1944–1990 година)¹⁰.

В тази връзка периодът от 1990 година насам може да се окачестви като „период на либерализъм“.

Подобна периодизация в развитието на законовата регламентация на проституцията обаче държи сметка не само за уредбата на условията, реда и предпоставките за предоставяне и ползване на платени сексуални услуги, а и за предвидените санкции в случаите на отклонение от позитивноправния режим.

Ако проследим само и единствено развитието на позитивното българското законодателство в обсъжданата област (доколкото санкционното такова ще бъде предмет на обстоен анализ в §2 и §3 от изложението) можем да направим няколко извода:

1. Дейността по предоставяне на сексуални услуги срещу заплащане (тази на проституиращото лице) е била регламентирана единствено в периода 1878–1918 година, когато „...за да се намали отрицателното морално въздействие на проституцията върху обществото, тя се изолира в публични домове, в определен квартал или улица и се подчинява на поредица ограничения“¹¹ – проституиращите лица доброволно или служебно са били записвани в списъци, водени към полицейските управления, и са подлежали на периодични медицински прегледи и текущ контрол.

¹⁰ Вж. Миков, В. Законодателство относно проституцията: проблеми и перспективи – изследване за Фондация РискМонитор

¹¹ Пак там.

В периода 1918–2010 година проституцията не е регламентирана в българското законодателство. Не съществуват нито правила, при спазването на които проституиращите лица да могат законосъобразно да упражняват дейността си (под съответен контрол и при отчисляване на част от получените доходи за бюджета), нито правна забрана за упражняване на подобна дейност.

2. През целия разглеждан период от 1878 до 2010 година ползването на платени сексуални услуги също не е регламентирано. Съществува забрана за извършване на блудствени и хомосексуални действия и съвкупление с лица, ненавършили определена възраст или страдащи от определени физически или психически недъзи, нарушаването на която е инкриминирано и до днес.

3. През целия период от 1878 до 2010 година извършването на каквито и да било дейности по съгласуване волюта на проституиращото лице и клиента или по организиране на предоставянето или ползването на платени сексуални услуги не само не намира регламентация в позитивното законодателство, а и е поставено под забранителен режим – извършването им е запретирано под страх от наказание.

II. Наказателноправни мерки срещу проституцията

Санкционното законодателство е точен и обективен показател за оценката, която се дава от обществото, във всеки един период от развитието му, на значението на дадено обществено явление – дали то се оценява като общественополезно и следва да се регулира от държавата и/или поощри, или е общественовредно и трябва да се забрани и/или порицае.

Наказателното законодателство в частност е отражение на една исторически и културно обусловено виждане на законодателя за това кои са обществените явления с най-висока степен на обществена опасност и вредност и са морално укорими дотолкова, че да обуславят въздействието спрямо съпричастните към осъществяването им лица посредством най-тежката държавна санкция – наказанието.

В действителност не съществува обществено явление, което да не е получило обществена оценка в някоя от двете насоки. Не всяка обществена оценка обаче е правнорелевантна. Не всяко обществено явление, преценявано като положително и полезно, бива закрепвано в правна норма и не всяко обществено явление, преценявано като вредно и укоримо, бива запретирано под страх от санкция – наказателна или не.

Изложеното в пълна сила важи и за проституцията.

През целия изследван период тя бива схващана като морално укоримо явление, но не получава нито адекватна регламентация, която да ограничи вредното ѝ въздействие, нито бива обявена за престъпна.

В този смисъл анализът на развитието на санкционното законодателство в разглежданата област е показателен за нивото на обществена търпимост спрямо лицата, съпричастни към упражняването на тази дейност.

Този анализ ще започне с разглеждане на наказателноправните мерки за въздействие срещу проституцията, познати в исторически план, а извъннаказателните такива ще бъдат разгледани по-долу, в §3.

В теорията няма единомислие относно периодизацията в развитието на българското наказателно право.

С оглед на основните събития и поврати в българската история, оказали съществено влияние върху хода на националното ни развитие като цяло и в частност на наказателното право, в теорията¹² са обособени три основни периода в развитието на българското наказателно право, както следва:

- първи период – от влизане в сила на първия български Наказателен закон на 01.05.1896 година до 09.09.1944 година, който от своя страна може да се пограздели на два подпериода – период на развитие от 01.05.1896 година до 09.06.1923 година (до установяване на диктатура) и период на развитие от 09.06.1923 година до 09.09.1944 г. (до установяване на социалистически режим);
- втори период – от 09.09.1944 година до 10.11.1989 г. (началото на демократичните промени в обществото), който също може да се раздели на подпериоди – период на развитие на наказателното право след 09.09.1944 г. при действието на Наказателния закон от 1896 година; период на развитие при Наказателния закон от 1951 година¹³; период на развитие при първия български Наказателен кодекс от 1956 година¹⁴ и период на развитие при сега действащия Наказателен кодекс от 1968 година¹⁵;
- трети период – от 10.11.1989 г. до днес.

С оглед етапите на кодификация на българското наказателно право е възможно да се обособят следните периоди в развитието му:

- период на действие на първия български Наказателен закон (1896–1951 година);
- период на действие на Наказателния закон от 1951 година (1951–1956 година);
- период на действие на първия български Наказателен кодекс (1956–1968 година);
- период на действие на Наказателния кодекс от 1968 година (от 1968 година до днес).

Историческият преглед на наказателното законодателство в областта на проституцията неминуемо следва периодизацията в развитието на българското наказателно право.

От практическо значение обаче е да се проследят предвидените през отделните исторически обусловени периоди от време наказателни мерки за въздействие спрямо следните три групи лица:

- проституиращите лица;
- лицата, ползващи услугите на проституиращите и
- лицата, извършващи дейност по съгласуване волите на проституиращото лице и клиента или по организиране предоставянето или ползването на платени сексуални услуги.

¹² Вж. Стойнов, Ал. Наказателно право. Обща част. С., Сиела, 1999, с. 52–70.

¹³ Наказателният закон е обн. в „Известия“, бр. 13 от 13.02.1951 г.

¹⁴ Първият български Наказателен кодекс е обнародван в „Известия“, бр. 12 от 10.02.1956 г.

¹⁵ Сега действащият Наказателен кодекс е обн., ДВ, бр. 26 от 02.04.1968 г.

Поради това и в изложението ще бъдат разгледани наказателните мерки, предвидени в различните периоди от развитието на българското наказателно право, спрямо всяка от посочените категории лица.

1. До 1918 година на наказателно преследване подлежи лице от женски пол, което „...се занимава с блудство във вид на занаят, без да е записано в числото на блудниците или което, бидейки записано в числото на блудниците, наруши някоя от полицейските наредби, издадени за спазване на здравето, обществения ред и приличие“ (чл. 485 от Наказателния закон от 1896 година). Чрез създаването на този правен запрет се гарантира спазването на установения регистрационен и контролен режим за предлагане на платени сексуални услуги.

В периода 1918–1968 година предлагането на платени сексуални услуги не се преследва посредством методите и средствата на наказателното право.

Запретява се, под страх от наказание, извършването на блудствени действия и съвкупление с лице, ненавършило 14-годишна възраст или с такова, което е навършило 14-годишна възраст, но не разбира свойството и значението на действието (по чл. 169¹⁶ и чл. 171¹⁷ от Наказателния закон от 1951 година, възприети дословно в Наказателния кодекс от 1956 година). Тези състави са били приложими спрямо проституиращо лице, чиито клиент би могъл да е ненавършило 14-годишна възраст лице, без значение от пола му.

Запретява се и половото сношение и действията на половото удовлетворение между лица от еднакъв пол (по чл. 176, ал. 1 и ал. 2 от Наказателния закон от 1951 г.¹⁸ и Наказателния кодекс от 1956 година).

В периода от влизане в сила на сега действащия Наказателен кодекс до днес предлагането на платени сексуални услуги от проституиращо лице също не инкриминирано, освен ако не се отнася до извършване на хомосексуални действия с цел набавяне на имотна облага и то до 1986 г. (по чл. 157, ал. 4, пр. 1 НК¹⁹).

¹⁶ Разпоредбата на чл. 169 от НЗ от 1951 година гласи: „Който извърши действие с цел да бъде възбудено или удовлетворено лътски желание без съвкупяване спрямо лице, ненавършило 14 години, или макар да е навършило тая възраст, но без негово съгласие или без да разбира свойството и значението на действието, се наказва за блудство с лишаване от свобода от една до пет години“.

¹⁷ Разпоредбата на чл. 171 от НЗ от 1951 година гласи: „Който се съвкупни с лице, ненавършило 14 години, или макар да е навършило тая възраст, но без да разбира свойството и значението на действието, се наказва за блудство с лишаване от свобода от две до пет години“.

¹⁸ Съгласно чл. 176, ал. 1 от НЗ от 1951 година, „За полово сношение или полово удовлетворение между лица от еднакъв пол наказанието е лишаване от свобода до три години“, а съгласно ал. 2 на същия законов текст, „Ако това е извършено чрез насилие или чрез използване положението на зависимост, виновният се наказва с лишаване от свобода от 2 до 5 години“.

¹⁹ Съгласно разпоредбата на чл. 157, ал. 4, пр. 1 НК (изм., ДВ, бр. 28 от 1982 г., отм. – ДВ, бр. 89 от 1986 г.), „Който извърши хомосексуални действия с цел да си набави имотна облага ... се наказва с лишаване от свобода до три години и с глоба до шестстотин лева, като съдът може да постанови задължително заселване“.

Същевременно се запазва престъпният характер на блудствените и хомосексуални действия и на съвкуплението с малолетни или невменяеми лица²⁰.

Пълнолетните проституиращи лица е възможно да се подведат под наказателна отговорност и за безделничество по смисъла на чл. 329 НК²¹.

Разбира се, в случай че платената сексуална услуга се предлага или се извършва на публично място или по начин, който позволява да бъде възприета от неограничен кръг правни субекти и да създаде у тях смут и възмущение, остава открита възможността от проституиращото лице и неговия клиент да се търси наказателна отговорност за хулиганство.

2. За времето от 1878 до 1968 година лицата, ползващи услугите на проституиращите лица, не се преследват открито посредством методите и средствата на наказателното право.

Наказуеми са единствено:

- извършването на блудствени действия и съвкупление с лице, ненавършило 14-годишна възраст или с такова, което е навършило 14-годишна възраст, но не разбира свойството и значението на действието (по чл. 169 и чл. 171 от Наказателния закон от 1951 година, възприети дословно в Наказателния кодекс от 1956 година), които биха могли да намерят приложение, в случай, че проституиращо лице не е ненавършило 14-годишна възраст лице;
- половото сношение и действията на полово удовлетворение между лица от еднакъв пол (по чл. 176, ал. 1 и ал. 2 от Наказателния закон от 1951 г.²² и Наказателния кодекс от 1956 година), които биха могли да намерят приложение в случаите, когато проституиращото лице и неговият клиент са от един и същ пол, и
- склоняването на лице от женски пол към проституция (по чл. 175²³ от Наказателния закон от 1951 година и Наказателния кодекс от 1956 година), дефинирано като психично въздействие върху лице от женски пол, с цел то да бъде мотивирано да участва в съвкупление, в хомосексуални или в блудствени действия срещу получаване на материална облага. Този престъпен състав е могъл да намери приложение, в случай че към момента на въздействието върху психиката на лицето от женски пол, то не е било започнало да проституира.

²⁰ Съответно по чл. 149, по чл. 151 и по чл. 157, ал. 1 НК (вж. текста на цитираните разпоредби по-долу).

²¹ Разпоредбата на чл. 329 НК (изм. – ДВ, бр. 95 от 1975 г., бр. 92 от 2002 г. и бр. 103 от 2004 г.) гласи: „Пълнолетно работоспособно лице, което продължително време не се занимава с общественополезен труд, като получава нетрудови доходи по непозволен или неморален начин, се наказва с лишаване от свобода до две години или с пробация“.

²² Съгласно чл. 176, ал. 1 от НЗ от 1951 година, „За полово сношение или полово удовлетворение между лица от еднакъв пол наказанието е лишаване от свобода до три години“, а съгласно ал. 2 на същия законов текст, „Ако това е извършено чрез насилие или чрез използване положението на зависимост, виновният се наказва с лишаване от свобода от 2 до 5 години“.

²³ Разпоредбата на чл. 175 от Наказателния закон от 1951 година гласи: „Който склонява лице от женски пол към проституция ... се наказва с лишаване от свобода до пет години“.

Престъпният характер на тези деяния се запазва и при сега действащия Наказателен кодекс, съответно в чл. 149 НК²⁴, чл. 150 НК²⁵ и чл. 151 НК²⁶, инкриминиращи блудството и съвкуплението с лице, ненавършило 14-годишна възраст или навършило тази възраст, но при използване на някои особени обстоятелства, и в чл. 155, ал. 1 НК, инкриминиращ склоняването на друго лице (след влизане в сила на ЗИДНК, обн., ДВ, бр. 92 от 2002 г. предметът на престъплението вече е всяко лице, не само лице от женски пол) към проституция.

В периода от 1968 до 1986 г. е инкриминирано и склоняването на друго лице към хомосексуални действия чрез даване или обещаване на облага (по чл. 157, ал. 4 НК²⁷).

С две последователни изменения в наказателния закон, продиктувани от необходимостта актовете на Европейския съюз да се инкорпорират във вътрешното законодателство, за пръв път беше предвидена наказателна отговорност и за търсещите услуги на проституиращите лица, ако последните са непълнолетни.

Така, със ЗИДНК, обн., ДВ, бр. 38 от 2007 г. в разпоредбата на чл. 155а, ал. 1 НК (изм. – ДВ, бр. 27 от 2009 г., бр. 26 от 2010 г.) беше обявено за наказуемо предоставянето в интернет или по друг начин на информация, за да се установи контакт с лице, ненавършило 18 години, за проституция²⁸.

²⁴ Разпоредбата на чл. 149 от сега действащия НК (изм. – ДВ, бр. 82 от 1982 г., бр. 89 от 1986 г., бр. 107 от 1996 г. и бр. 75 от 2006 г.) гласи: „Който извърши действие с цел да възбуди или удовлетвори полово желание без съвкупление по отношение на лице, ненавършило 14-годишна възраст, се наказва за блудство с лишаване от свобода от една до шест години“ Престъплението е по-тежко наказуемо в случаите по чл. 149, ал. 2 – 5 НК.

²⁵ Разпоредбата на чл. 150 от сега действащия НК (изм. – ДВ, бр. 82 от 1982 г., бр. 89 от 1986 г., бр. 107 от 1996 г. и бр. 75 от 2006 г., бр. 27 от 2009 г. и бр. 26 от 2010 г.) гласи: „Който извърши действие с цел да възбуди или удовлетвори полово желание без съвкупление по отношение на лице, навършило 14-годишна възраст, чрез употреба на сила или заплашване, чрез използване на безпомощното му състояние или чрез привиждането му в такова състояние, или чрез използване на положение на зависимост или надзор, се наказва с лишаване от свобода от две до осем години“. Престъплението е по-тежко наказуемо в случаите по чл. 150, ал. 2 НК.

²⁶ Разпоредбата на чл. 151, ал. 1 НК (изм. – ДВ, бр. 75 от 2006 г.) гласи: „Който се съвкупи с лице, ненавършило 14-годишна възраст, доколкото извършеното не съставлява престъпление по чл. 152 (изнасилване – б. а.), се наказва с лишаване от свобода от две до шест години“, ал. 2 на същия законов текст (нова – ДВ, бр. 27 от 2009 г., изм., бр. 26 от 2010 г.) гласи: „Когато деянието по ал. 1 е извършено с непълнолетно лице чрез използване на положение на зависимост или надзор, наказанието е лишаване от свобода от една до пет години“, а ал. 3 (изм. – ДВ, бр. 26 от 2010 г.) гласи: „Който се съвкупи с лице, навършило 14-годишна възраст, което не разбира свойството или значението на извършеното, се наказва с лишаване от свобода до пет години“.

²⁷ Съгласно разпоредбата на чл. 157, ал. 4, пр. 1 НК (изм., ДВ, бр. 28 от 1982 г., отм. – ДВ, бр. 89 от 1986 г.), „Който извърши хомосексуални действия с цел да си набави имотна облага или с такава цел свожда друго лице към такива действия, както и този, който чрез даване или обещаване на облага склони друго лице към хомосексуални действия, се наказва с лишаване от свобода до три години и с глоба до шестстотин лева, като съдът може да постанови задължително заселване“.

²⁸ Разпоредбата на чл. 155а, ал. 1 НК (нова – ДВ, бр. 38 от 2007 г., изм., ДВ, бр. 27 от 2009 г. и бр. 26 от 2010 г.) гласи: „Който, за да установи контакт с лице, ненавършило 18 години, за извършване на блудствено действие, съвкупление, полово сношение, проституция или за създаване на порнографски материал предоставя в интернет или по друг начин информация за него, се

А със ЗИДНК, обн., ДВ, бр. 27 от 2009 г. в разпоредбата на чл. 154а НК беше инкриминирано извършването на блудствени действия или съвкупление с непълнолетно лице, което се занимава с проституция, срещу даване или обещаване на облага²⁹.

И по отношение на лицата, ползващи платени сексуални услуги, остава възможността да отговарят за хулиганство, по смисъла на чл. 325 НК, в случай че са налице предпоставките, посочени по-горе.

3. Лицата, извършващи дейност по съгласуване волята на проституиращото лице и клиента или по организиране на предоставянето или ползването на платени сексуални услуги (независимо от това, дали те са и проституиращи, или не), традиционно подлежат на наказателно преследване по българското наказателно право.

В Наказателния закон от 1896 г. се предвижда наказателна отговорност за съдържател на публичен (блуден) дом, който приеме в своя дом лице от женски пол, без да го предупреди за свойството и занятието, което се упражнява там, при това – в присъствието на представител на местната полиция (чл. 484 от НЗ).

След премахване на разрешителния режим за организиране на публични домове и предоставяне на платени сексуални услуги с всеки следващ наказателен закон системата от престъпления, свързани със съгласуване волята на проституиращото лице и клиента, или с организацията на предоставянето на платени сексуални услуги, се разширява.

Така в Наказателния закон от 1951 година (а по-късно и в първия български Наказателен кодекс от 1956 година) се инкриминират две категории престъпни посегателства:

- престъпното склоняване на лице от женски пол към проституция (по чл. 175, ал. 1³⁰) и
- откриването и поддържането на места за разврат от какъвто и да е вид (по чл. 175, ал. 2³¹).

В периода 1968–1990 година в наказателния закон са инкриминирани три групи престъпни посегателства от разглеждания вид:

- престъпното склоняване на лице от женски пол към проституция (по чл. 155, ал. 1 НК³²);
- предоставянето систематически на помещения на различни лица за полови сношения или за блудствени действия (по чл. 155, ал. 2 НК³³) и

наказва с лишаване от свобода от една до шест години и глоба от пет хиляди до десет хиляди лева“.

²⁹ Разпоредбата на чл. 154а (нова – ДВ, бр. 27 от 2009 г.) гласи: „Който, като даде или обещае облага, извърши блудствени действия или съвкупление с непълнолетно лице, което се занимава с проституция, се наказва с лишаване от свобода до три години“.

³⁰ Разпоредбата на чл. 175, ал. 1 от Наказателния кодекс от 1956 г. гласи: „Който склонява лице от женски пол към проституция или свожда към блудство или към съвкупление, се наказва с лишаване от свобода до пет години“.

³¹ Разпоредбата на чл. 175, ал. 2 от Наказателния кодекс от 1956 г. гласи: „Който открие или поддържа места за разврат от какъвто и да е вид, се наказва с лишаване от свобода до десет години и с глоба до 20 000 лева“.

³² Разпоредбата на чл. 155, ал. 1 НК (изм., ДВ, бр. 28 от 1982 г.) гласи: „Който склонява лице от женски пол към проституция или свожда към блудство или към съвкупление, се наказва с лишаване от свобода до три години и с глоба до шестстотин лева“.

³³ Разпоредбата на чл. 155, ал. 2 НК гласи: „Който предоставя систематически

- склоняване другичо към хомосексуални действия чрез даване или обещаване на облага (по чл. 157, ал. 4 НК³⁴).

Със съжаление може да се отбележи, че през 1986 г. със ЗИДНК, обн., ДВ, бр. 89 от 1986 г., престъпният състав по чл. 157, ал. 4 НК, инкриминиращ извършването на хомосексуални действия с цел набавяне на имотна облага, свождането другичо към такива действия с такава цел, и склоняването другичо към хомосексуални действия чрез даване или обещаване на облага, беше мъччаливо отменен.

След 1990 г. с няколко поредни изменения на наказателното ни законодателство, системата на престъпните посегателства, предназначени да противодействат на различните прояви на набиране, организиране и предлагане на проституиращи лица беше значително разширена.

На първо място в тази връзка със ЗИДНК, обн., ДВ, бр. 62 от 1997 г., в чл. 155, ал. 3 НК³⁵ беше предвидена по-тежка наказателна отговорност за онзи, който предоставя систематически помещения на различни лица за полови сношения или за блудствени действия, ако помещението се предоставя срещу заплащане или ако се извършва публична реклама за това.

Със ЗИДНК, обн., ДВ, бр. 92 от 2002 г., разпоредбата на чл. 155, ал. 3 НК претърпя изменение, като понастоящем същата се явява квалифицираща основните състави по чл. 155, ал. 1 и ал. 2 НК, ако деянието е извършено с користна цел³⁶. По този начин по-тежка наказателна отговорност се носи и в случаите, в които целта – получаването на облага, все още не е постигната. Користната цел вече квалифицира и престъпното склоняване на друго лице към проституция (по чл. 155, ал. 1 НК). Отпадна, обаче, квалифициращият признак „публична реклама“ и понастоящем, ако се извършва такава, това ще се преценява само като отегчаващо отговорността на гееца по чл. 155, ал. 2 НК обстоятелство.

Със ЗИДНК, обн., ДВ, бр. 21 от 2000 г., системата на престъпленията против половия морал беше допълнена и с престъпния състав по чл. 155, ал. 4 НК³⁷, инкриминиращ склоняването или принуждаването на друго

помещения на различни лица за полови сношения или за блудствени действия, се наказва с лишаване от свобода до пет години и с глоба до 500 лв.“.

³⁴ Съгласно разпоредбата на чл. 157, ал. 4, пр. 1 НК (изм., ДВ, бр. 28 от 1982 г., отм. – ДВ, бр. 89 от 1986 г.), „Който извърши хомосексуални действия с цел да си набави имотна облага или с такава цел свожда другичо към такива действия, както и този, който чрез даване или обещаване на облага склони другичо към хомосексуални действия, се наказва с лишаване от свобода до три години и с глоба до шестстотин лева, като съдът може да постанови задължително заселване“.

³⁵ Разпоредбата на чл. 155, ал. 3 НК (ред, ДВ, бр. 62 от 1997 г.) гласи: „За деяние по предходната алинея наказанието е лишаване от свобода от една до шест години и глоба от петстотин до хиляда лева, ако помещението се предоставя срещу заплащане или ако се извършва публична реклама за това“.

³⁶ Разпоредбата на чл. 155, ал. 3 НК (ред, ДВ, бр. 92 от 2002 г., изм., бр. 75 от 2006 г.) гласи: „Когато деянията по ал. 1 и 2 са извършени с користна цел, наказанието е лишаване от свобода от една до шест години и глоба от пет хиляди до петнадесет хиляди лева“.

³⁷ Разпоредбата на чл. 155, ал. 4 НК (нова – ДВ, бр. 21/2000 г., изм., бр. 75/2006 г.) гласи: „Който склони или принуди друго лице към употреба на наркотични вещества или техни аналози с цел проституиране, съвкупление, блудствени действия или извършване на полово сношение или действия на полово удовлетворение с лице от същия пол, се наказва с лишаване от свобода от пет до петнадесет години и с глоба от десет хиляди до петнадесет хиляди лева“.

лице към употреба на наркотични вещества или техни аналози с цел проституиране и други деяния против половия морал.

Престъпленията по чл. 155, ал. 1–4 НК са квалифицирани в случаите по чл. 155, ал. 5 НК³⁸.

Вече се посочи, че със ЗИДНК, обн., ДВ, бр. 38 от 2007 г., в разпоредбата на чл. 155а, ал. 1 НК (изм. – ДВ, бр. 27 от 2009 г., бр. 26 от 2010 г.) беше обявено за наказуемо предоставянето в интернет или по друг начин на информация, за да се установи контакт с лице, ненавършило 18 години, за проституция³⁹.

III. Извъннаказателноправни мерки срещу проституцията

Наред с наказателноправните мерки срещу проституцията, в периода 1918–1990 година в санкционното българско законодателство са регламентирани редица извъннаказателни мерки за въздействие, най-вече – спрямо проституиращите лица, които не са подлежали на пряка наказателна санкция.

Така в периода 1918–1944 година такива мерки са предвидени в Закона за народното здраве от 1929 година и в Закона за администрацията и полицията от 1925 година.

В периода от 1944 до 1990 година извъннаказателни мерки за въздействие спрямо проституиращите лица са регламентирани в Наредбата закон за трудововъзпитателните общежития от 1945 година и в Закона за народната милиция от 1976 година и в някои други нормативни актове.

Основната цел на посочените мерки е била изолиране и превенция на лицата, занимаващи се с проституция (обозначавани като „лица, които водят системно неморален живот“), а в случай че предприетите спрямо тях принудителни административни мерки са били нарушавани, това е било основание за търсене на наказателна отговорност, по реда на чл. 272 НК⁴⁰.

³⁸ Съгласно разпоредбата на чл. 155, ал. 5 НК (нова – ДВ, бр. 21 от 2000 г., изм., бр. 92 от 2002 г., бр. 75 от 2006 г. и бр. 38 от 2007 г.), „Когато деянието по ал. 1–4 е извършено:

1. от лице, което действа по поръчение или в изпълнение на решение на организирана престъпна група;
2. по отношение на лице, ненавършило 18 години или невменяем;
3. по отношение на две или повече лица;
4. повторно;
5. при условията на опасен рецидив,

наказанието в случаите по ал. 1 и 2 е лишаване от свобода от две до осем години и глоба от пет хиляди до петнадесет хиляди лева, в случаите по ал. 3 – лишаване от свобода от три до десет години и глоба от десет хиляди до двадесет и пет хиляди лева, а в случаите по ал. 4 – лишаване от свобода от десет до двадесет години и глоба от сто хиляди до триста хиляди лева“.

³⁹ Разпоредбата на чл. 155а, ал. 1 НК (нова – ДВ, бр. 38 от 2007 г., изм., ДВ, бр. 27 от 2009 г. и бр. 26 от 2010 г.) гласи: „Който, за да установи контакт с лице, ненавършило 18 години, за извършване на блудствено действие, съвкупление, полово сношение, проституция или за създаване на порнографски материал предоставя в интернет или по друг начин информация за него, се наказва с лишаване от свобода от една до шест години и глоба от пет хиляди до десет хиляди лева“.

⁴⁰ Разпоредбата на чл. 272, ал. 1 НК (изм. ДВ, бр. 82 от 1982 г., бр. 92 от 2002 г. и бр. 103 от 2004 г.) гласи: „Който самоволно напусне населено място въпреки установената по надлежен административен ред забрана, се наказва с

Понастоящем тези мерки са загубили значението си за превенция и противодействие на разглежданото явление.

IV. Основни изводи и препоръки

Настоящото изложение беше подчинено на няколко основни цели:

- да бъде направен преглед на развитието на позитивното законодателство в областта на проституцията в периода 1881–2010 година;
- да бъде направен преглед на развитието на санкционното (наказателно и извъннаказателно) законодателство в изследваната област в периода 1896–2010 година;
- да се илюстрира виждането на българското общество и в частност на българския законодател за мястото и значението на проституцията и свързаните с нея прояви през отделните етапи на развитие през призмата на позитивното и санкционното законодателство.

Ако е постигнало някоя от целите си, то може да претендира за илюстрация на следните няколко извода със съответстващите им препоръки:

С изключение на периода от 1881 до 1918 година, определян като „разрешителен“ за дейностите, свързани с проституцията, през останалите повече от деветдесет години и до наши дни виждането на българския законодател за мястото и значението на проституцията и свързаните с нея прояви през отделните етапи на развитие е отличима само и единствено през призмата на забранителните правни норми, регламентиращи в санкционното българско законодателство.

В този смисъл и до днес съществува правна уредба на проституцията и свързаните с нея дейности, но тя няма характер на позволителен, а на забранителен режим.

Наблюдават се обаче сериозни различия по отношение на съдържанието на установения забранителен режим по отношение на три различни категории лица, съпричастни към обсъжданите дейности, а именно:

- проституиращите лица;
- лицата, ползващи услугите на проституиращите, и
- лицата, извършващи дейност по съгласуване воли на проституиращото лице и клиента или по организиране предоставянето или ползването на платени сексуални услуги.

Така с категоричност може да се твърди, че дейността на представяне и ползване на платени сексуални услуги е запрета само с оглед някои особености на участващите лица или особени предпоставки, при които проституират, докато дейностите по съгласуване воли на участниците и организиране предлагането и ползването на платени сексуални услуги са забранени в тяхната цялост, при това – под страх от строги санкции.

Що се отнася до регламентацията на наказателноправните мерки за превенция и противодействие на свързаните с проституцията явления,

лишаване от свобода до шест месеца или пробация, а ал. 2 на същия законов текст (изм, ДВ, бр. 92 от 2002 г.) гласи: „Който след съответно предупреждение продължава системно да нарушава взетите по отношение на него законоустановени мерки за административен надзор, се наказва с пробация за срок от една година“.

може да се каже, че уредбата на традиционното установените престъпни състави е в значителна степен архаична и несъответна на съвременното обществено-икономическо развитие, а тази на инкриминираните в последните години деяния – ненужно усложнена и несъответна на системата на престъпленията против половия морал, установена през 1968 година.

Необходими са сериозни усилия в насока към осъвременяване на системата от престъпни посегателства срещу половата неприкосновеност и половия морал, „изчистване“ на наказателния закон от някои архаични и морално остарели норми и прецизиране диспозициите на останалите правни норми.

В тази връзка към българския законодател биха могли да се отправят следните основни препоръки:

На първо място безусловно следва да останат запрети, под страх от строги наказания следните видове платени сексуални услуги:

- предлагането на платени сексуални услуги и свързаните с тях дейности по отношение на или с участието на малолетни или непълнолетни лица (проституирач и клиент);
- предлагането на платени сексуални услуги и свързаните с тях дейности по отношение на или с участието на лица, които не могат да разбират свойството или значението на извършеното или не могат да ръководят постъпките си (проституирач и клиент);
- предлагането на платени сексуални услуги и свързаните с тях дейности по отношение на или с участието на сродници на потребителя и евентуалния организатор или посредник при предлагане на тези услуги;
- предлагането на платени сексуални услуги и свързаните с тях дейности по отношение на или с участието на лица, склонени да участват (като проституирач или като клиент) с насилие, измама, чрез използване на зависимост или чрез употреба на забранени вещества или медикаменти.

Това са дейности, които разкриват висока степен на обществена опасност и могат сериозно да увредят личността на участника в сексуалната услуга, при това – независимо дали се извършва срещу заплащане, или не. Тогава когато се извършва срещу заплащане, дейността е още по-укорима и следва да се преследва със цялата строгост на закона.

На второ място – мислимо е въвеждането на регистрационен режим по отношение на някои от свързаните с проституцията дейности, като се забранят под страх било от наказание, било от административна санкция, всички онези от тях, които не спадат към установения регистрационен режим или се извършват без надлежно уведомяване (по подобие на режима, установен с Наказателния закон от 1896 година).

Уместно е да се декриминализира деянието „безделничество“ по смисъла на чл. 329 НК, като анахронизъм.

Това, според анализаторите на РискМонитор, са мерките, които действително биха довели до трайна регламентация на свързаните с проституцията дейности и до създаване на ефективни санкционни мерки за превенция и противодействие на онези от тях, които действително разкриват висока степен на обществена опасност.

Политики по отношение на проституцията

Наташа Добрева

1. Въведение

Настоящото изследване цели да опише и систематизира съществуващите законодателните режими на регулиране на доброволната проституция. Изследването представя както основните режими на регулиране на проституцията, мотивите на законодателя при приемането на съответния режим, така и динамиката на промените в конкретни държави – измененията, през които техните режими са преминали и мотивите да бъдат предприети тези изменения. Изследването няма за цел да даде оценка на различните режими, а и различните режими преследват различни цели. Задачата му е по-скоро да опише съществуващите и съществуващи режими, предоставяйки практическа информация за възможните законодателни решения.

Обект на изследването е доброволната проституция на пълнолетни лица. Принудителната проституция, трафикът на хора с цел сексуална експлоатация и проституцията на деца не са предмет на доклада. Що се отнася до терминологията, използвана във връзка с доброволната проституция, в англоезичната литература основно се използват термините „sex worker“ („сексработник“) и „sex work“ („сексработа“). Тази терминология е използвана инцидентно в настоящия доклад, като все пак основно използваната терминология е „проституиращ“ и „проституция“.

Широко е признато, че има четири основни политически отговора на проституцията, като това разграничение е основано на преследваните цели и на мерките, законодателни и управленски, с които се преследват тези цели:

Мълчаливо разрешение – предоставянето на сексуални услуги срещу заплащане не е престъпление или административно нарушение. Престъпление или административно нарушение са съпътстващи дейности (сводничество) и нарушенията на обществения ред, които са често свързани с проституцията. Целта е да се управляват нежеланите последици от нейното практикуване.

Декриминализация – отмяната на всички престъпления и административни нарушения, предвидени за проституиращи и техните клиенти. Исторически законодателствата в Европа са се концентрирали върху наказване на проституиращите лица, игнорирайки ролята на клиента, подсилвайки по този начин виждането, че водещо в проституцията е предлагането, а не търсенето.

Легализация – учредяване на държавноодобрени публични домове и създаването на определени зони на толерантност на улицата. Въвеждане

на детайлен регламент за осъществяване на дейността. Базирана е на виждането, че проституцията ще бъде по-видима и следователно по-сигурна за въвлечените жени.

Криминализация – криминализирането на предоставянето на сексуални услуги срещу заплащане. Този подход цели да прекрати или намали проституцията като просто я направи престъпление.

Тази систематизация улеснява разбирането на режимите в различните държави, без, разбира се, да е абсолютна. На практика повечето държави прилагат смесица от политики на различни нива. Още повече че в много страни има различни правителствени институции, отговорни за регулацията или наказателната политика, и тези институции от своя страна могат да имат различни възгледи и тълкувания на закона. Това допълнително води до смесване на елементи от различни политики в съответната страна⁴¹.

В доброволната проституция са въвлечени три групи хора: проституиращите, клиентите им и сводниците (или други лица, които се облагодетелстват от проституцията на другого). Всяка държава регулира в законодателството си поне една от тези групи хора чрез наказателното си право. Наказателноправните политики по света имат общ силует – сводниците навсякъде са наказателно преследвани, уличната проституция на много места е забранена, наказателната отговорност за проституиращите е почти изчезнала, а криминализиране на клиентите се среща в единици държави. Тъй като наказателноправните политики на държавите са сходни, критерият за разграничение между различните режими на проституция може да се търси в позитивната нормативна уредба – съществува ли такава или не. Т.е. дали са приети изрични норми, интегриращи проституиращите лица в административното, данъчното, осигурителното или трудовото право, или проституирането не се признава за полагане на труд и проституиращите не са допускани в общата законова уредба на професиите и занаятите и във всички правни последици, които полагането на труд влече.

Ако систематизираме режимите единствено на базата на целите, които си поставят – групираме режимите според отношението на законодателя към явлението „доброволна проституция“, то тогава могат да се очертаят три основни типа:

1. Целят да премахнат явлението (криминализиращи режими);
2. Целят да интегрират проституиращите (легализиращи режими);
3. Няма постигнат обществен консенсус дали да се цели премахването на явлението или интегрирането на проституиращите (мълчаливо разрешение).

Делението на криминализиращи и легализиращи режими е възприето поради съдържащото се в него важно разграничение между регулаторни режими, които разчитат единствено на наказателното право, и регулаторни режими, които използват и търговското, трудовото, социалноосигурителното право.

⁴¹ Добър пример за такива различия е преследването на проституиращи за нетрудови доходи в някои райони в България. Макар законодателният подход в България да е на „мълчаливо разрешение“, това наказателно преследване, макар и изолирано, внася елемент на криминализиране.

Криминализиращите режими осъществяват политика на безусловно криминализиране на клиентите или проституиращите лица. В тази група ще бъде разгледана абсолютната забрана на предлагането и на търсенето на сексуални услуги.

Легализиращ режим предвижда някаква форма на правно регламентиране и регулиране на проституцията (регистрация на практикуващите проституция, лицензиране на публични домове, здравни изисквания, периодични проверки на публичните домове от държавни служители, ограничения на зоните и др.) В тази група ще бъдат разгледани режими, които съдържат позитивноправна уредба на статута на проституиращите, на легалните им възможности да работят самостоятелно или чрез сдружаване в публичен дом и комбинирането на тази позитивна уредба със санкции за нарушението ѝ от страна на проституиращите и клиентите.

В последната група ще бъдат разгледани политики, които не възприемат проституцията като обществено и морално укорима дейност, но в същото време не я възприемат и като трудова дейност, а се опитват единствено да я поддържат невидима, без да имат инициатива нито за премахването на явлениято, нито за интегрирането на проституиращите. Това е на практика действащата политика в момента в България.

Разграничението на режимите на криминализиращи и легализиращи не е общоприето. То не е и максимално прецизно, тъй като всеки правен режим криминализира/легализира определени дейности свързани с проституцията, а от друга страна има споделена позиция по някои страни на явлениято, например уличната проституция, която в почти всички държави е най-малкото нарушение на обществения ред. Разграничението обаче отразява ясно два принципно различни политически подхода в регламентирането на доброволната проституция.

Групата на третите лица – тези, които се облагодетелстват от проституцията на друго лице – ще бъде изведена встрани от систематизацията на режимите и на нея ще бъде обърнато специално внимание в началото на изложението, тъй като едно нещо е безспорно прието от държавите по света – получаването на пари от проституцията на друго лице е експлоатация, а експлоатацията е тежко престъпление и нарушение на основни човешки права.

2. Трети лица, които се облагодетелстват от проституция

Тялото на човека е неприкосновено, а доброволната проституция е осъзнат избор за разпореждане с него. Лице, което получава пари в резултат на това, че друго лице предоставя тялото си за проституция, винаги извършва престъпление. Нещо повече – това е тежко престъпление, почти идентично с една от формите на престъплението трафик на хора, а именно „набиране с цел използване за развратни действия“.

Сводничеството е определяно в повечето държави като експлоатиране на проституиращи лица и получаване на доходи от тях. Наказва се във всички държави по света с лишаване от свобода и/или глоба. Независимо какъв подход имат правителствата към доброволната проституция – желаят да я изкоренят или пък се стремят да я регулират като вид професия – те при всички случаи водят политика на наказателна репресия

срещу третите лица, които се облагодетелстват от проституцията на другото.

Например в Швеция – лидер на криминализиращите политики – сводник е лице, което организира или се възползва от поето от друго лице задължение за осъществяване на случайна сексуална връзка срещу заплащане. Такова лице се наказва, а наказанието се увеличава при значителна финансова печалба.

В Невада, САЩ, където проституцията е легална, се счита за тежко престъпление всяко придобиване по какъвто и да било начин (с или без насилие) на пари без основание от проституиращо лице, включително от съпруг/съпруга.

Освен сводници, трети облагодетелствани лица могат да бъдат: работодатели, възпитатели или други лица с надмощно положение (Германия, Гърция); управители на публични домове (Ирландия, Италия, ЮАР, Русия, Чехия); владетци, наематели, временни обитатели, които преотстъпват помещение за сексуални връзки срещу заплащане; организатори на стриптийз (Исландия); пасивни експлоататори – получават издръжка от проституцията на другото (Полша, Унгария).

В Швеция се наказва ползвател на помещение, който го преотстъпи другиму и впоследствие узнае, че помещението е изцяло или отчасти използвано за сексуални връзки срещу заплащане, и не направи разумно изискуемото, за да прекрати преотстъпването на помещението.

Простото толериране на проституирането на другото в помещения, които се владееят от дееца, също осъществява състав на сводничество съгласно тълкувателната практика на Върховния съд на Франция (напр. допускане на проституиращи в ресторанта на подсъдимия, 1973 г.; допускане на проституиращи във фризьорски салон по време на полицейска акция, 1971 г.).

Използването на оборими и необорими презумпции е възможно в системата на прецедентното право. Във Великобритания осъждането на наемател, обитател или негов представител за това, че е допуснал в използваното от него помещение да се практикува проституция, разширява правата на наемателя да прекрати договора за ползване на помещението с осъдения. Поради това, ако този договор не бъде прекратен и престъплението бъде извършено повторно, и двете страни по него носят отговорност за съзнателно предоставяне на помещението за проституция. Презумпцията, според която те действат умишлено, може да се обори само ако тези лица докажат, че са предприели всички разумни мерки, за да не допуснат повторното използване на помещението за такива цели. До доказване на противното се счита също, че мъжът се издръжда от доходите на проституираща жена, ако съжителства с нея или обичайно я съпровожда.

Квалифициран състав на сводничество е предвиден в Испания, когато е извършено от длъжностно лице в това му качество, а в Германия, когато е извършено от възпитател или от лица с надмощно положение в рамките на трудово или служебно правоотношение.

През 2009 г. Исландия става първата държава в света, криминализираща лица, които организират стриптийз по публичен начин и срещу заплащане.

3. Режими, които целят да премахнат проституцията

Тези режими използват основно наказателното право и наказателната репресия като инструмент за регулирането на проституцията и отказват да я третират като легитимна професионална дейност, като различните режими в различна степен проявяват търпимост към съществуването на проституция. Забраната се установява чрез криминализиране на деянията в отделни състави на Наказателния кодекс (НК) и други законови нормативни актове. Наказателноправният режим регулира пазара на проституцията по негативен начин – съставяне на забрани и формулиране на санкции, поради това тези модели се изчерпват с наказателноправната регулация.

Конкретният регламент, възприет от държавите от тази група, е различен, като е възможно да са криминализирани предлагането и предоставянето на сексуални услуги, или каквито са по-новите тенденции в скандинавските страни, криминализиране на търсенето и купуването на заплатени сексуални услуги (криминализиране на клиентите), а във всички случаи и съпътстващите проституцията дейности, като свогничество, организиране на публични домове и др.

Наказателноправната политика се концентрира върху моралния аспект на проституцията и търси отговор на въпроса дали тя сама по себе си е престъпление на проституиращия или последица от упражнено върху него неправомерно въздействие. Според единия отговор, проституцията е вид безнравственост на проституиращото лице, а според втория – на потребителя, подкрепен от безразличното общество. Правителствата, които подкрепят втория отговор, изхождат от позицията, че „доброволна проституция“ не съществува, а я интерпретират като форма на поробване и насилие. Съгласието на проституиращия винаги е недействително. Тези режими възприемат проституцията като експлоатация на жената от социално привилегирания мъж. Според тях това е „форма на насилие, произхождаща от отрицателни социални фактори, която оказва стихийно разрушително въздействие върху физическото и психическото здраве на проституиращото лице“⁴².

Тъй като въпреки еднаквата си крайна цел – да премахнат явлението проституция – двата вида криминализиращи режими имат различна мотивация, те рядко се съчетават в обща политика. Правителствата се насочват или към криминализиране на проституиращите, или към криминализиране на клиентите, но не и към двете едновременно. Интересно е развитието на режима в Исландия, където до 2009 г. се наказват само проституиращите, но не и клиентите, а в момента е обратното – престъпление е само търсенето на сексуални услуги, но не и предлагането.

При криминализиращите режими проституиращите/клиентите се наказват безусловно – предоставянето на сексуална услуга срещу заплащане е престъпление при всички случаи, независимо от обстоятелствата, начините, мястото и т.н. В този смисъл трябва да се прави разлика със забрани на предлагането и търсенето на сексуални услуги в конкретни ситуации, които съществуват в редица държави, например,

⁴² Вж. „Проституцията в правовата държава: между агресивната забрана и равнодушното разрешение“, г-р Ива Пушкарлова, стр. 81, публикувано от Фондация Рискмонитор тук: <http://riskmonitor.bg/RM-13-4.pdf>

забранява се само уличната проституция. За активното предлагане на сексуални услуги на публични места, настойчиво търсене на клиенти по тротоари, площади, мостове, паркове и др., включително и когато предложението за платен секс е направено в превозното средство на клиента, се наказват и проституиращите, които заедно с клиентите носят наказателна или административнонаказателна отговорност за такива действия. Доколкото подобни забрани са приложими само в конкретни ситуации, те не са показателни за това дали един режим е криминализиращ, легализиращ или мълчаливо разрешителен режим. Те могат да се съчетават с всички режими. Например във Финландия и Ирландия действат криминализиращи режими – там клиентите носят наказателна отговорност, но също така и проституиращите носят наказателна отговорност за предлагане на сексуални услуги на публични места. В Италия и Великобритания пък действат мълчаливо разрешителни режими, където предлагането и купуването на секс не е престъпление, но уличното проституиране, също като горните държави, е забранено.

При легализиращите режими проституиращите също носят отговорност примерно за практикуване без здравна карта, извън публичен дом, без регистрация в полицията и т.н., както и клиентите, които ползват сексуални услуги от такива проституиращи, но тази отговорност е административна. Тя се осъществява чрез съставяне на актове за административни нарушения от полицията или други органи, а санкциите са глоби и различни мерки за административна принуда, напр. отнемане на лиценз.

При криминализиращите режими жените носят отговорност заради самия начин, по който изкарват прехраната си, съответно мъжете, че са заплатили за такава дейност, и тази отговорност е наказателна. Тя води до присъда, издана от съд, за извършено престъпление, а наказанието е глоба или общественополезен труд или лишаване от свобода.

А. Наказване на проституиращите (забрана на предлагането)

Криминализиращи режими, които насочват репресията към самите проституиращи лица, се срещат все по-рядко. Законодателствата от тази група не изхождат от грижа за проституиращите и не са предназначени да подкрепят излизането на жените от проституция. Те се водят от разбирането, че явлението представлява вреда за обществото и рега.

Политика на преследване на предлагането във всичките му форми, не само на обществени места, но и в закрити помещения, е типична за Калифорния, САЩ, и вече не се прилага в Европа с изключение единствено на Румъния. Но и там през 2004 г. максималният размер на наказанието лишаване от свобода, предвидено за „лице, което получава основните си средства за издръжка от практикуване на сексуални връзки с различни хора“⁴³ е намален от 3 на 1 година, като е добавено и алтернативно наказание глоба. В Румъния проституиращите лица носят също и административна отговорност. За административно нарушение, наказуемо с глоба, се счита „съблазняване на хора под каквато и да е форма, в барове, ресторанти, паркове, улици или друго обществ-

⁴³ НК, 2004г, чл. 328.

вено място, с цел извършване на сексуален контакт с тях срещу получаване на материална облага⁴⁴. Поведението на мъжете – търсенето, купуването и получаването на сексуални услуги срещу заплащане – не е престъпление.

Няколко пъти в Румъния са правени опити проституцията да се легализира и да се включи в Кодекса на труда, например през 2007 г. Законопроектите обаче не успяват да получат мнозинство поради силната позиция на Православната църква, а и поради убеждението на някои народни представители, че не може да се събират приходи за бюджета чрез експлоатиране на жени. Според Патриарх Даниел, легализацията превръща хората в предмети за потребление, а проституцията не е престъпление без жертва. Румънската Православна църква разполага с много медийни средства в борбата срещу подражаването на други европейски държави, легализирали проституцията, включително собствена телевизия, радио станции и вестник.⁴⁵

В Калифорния, САЩ, проституирането също е незаконно и наказуемо. Според Калифорнийския Наказателен кодекс е престъпление да се съгласиш да се занимаваш с проституция и действително да се занимаваш с проституция. Предлагащото на платен секс е забранено, независимо дали се случва на открито или на закрито. Скорошна поправка на кодекса също криминализира безделничеството с цел проституция. Престъплението е по-тежко, ако лицето е знаело че е заразено със вируса на СПИН⁴⁶.

Наказателна отговорност носят проституиращите жени и в Исландия до 2009 г., когато е извършена промяна със съображението, че мнозинството проституиращи са принудени от другото или от обстоятелствата да проституират.

Б. Наказване на клиентите (забрана на търсенето)

Забранителните режими, които насочват репресията към мъжете – потребителите на сексуални услуги – считат жените за жертви на проституцията. Те изхождат от виждането, че проституиращите лица са слабата страна – експлоатирани както от сводниците, така и от купувачите. Проституцията е официално призната като форма на експлоатация на жените, която представлява значителен социален проблем, защото се увреждат не само проституиращите жени, но и обществото като цяло. Законодателствата от тази група са ориентирани според нуждите на проституиращите лица и целят да ги мотивират да напуснат тази дейност, тъй като премахват търсенето и, съответно, икономическия стимул. Тези режими възприемат наказването на жените като повторно виктимизиране от страна на държавата, след като те вече са станали жертви на експлоатация от страна на

⁴⁴ Закон за наказване на нарушенията на публичното съжителство, публичния ред и спокойствието, 1991г, чл. 3, т. 6.

⁴⁵ Протокол от среща на посланика на САЩ с румънския православен Патриарх Даниел на 27.11.2007 г.: <http://www.jurnalul.ro/usr/imagini/2011/04/28/162811-wikileaks-prostitutie.pdf>

⁴⁶ „Prostitution: A Review of Legislation in Selected Countries“, Библиотека на Парламента, Великобритания, редакция от 19.11.2008 г., публикувано тук: <http://www2.parl.gc.ca/Content/LOP/ResearchPublications/prb0329-e.htm>

сводници и купувачи. Законодателствата, ориентирани към тази група, са най-късни, те са закони от ново поколение.

Швеция е първата държава, която въвежда политика на криминализиране на клиентите, през 1999 г. Шведското правителство отдава приоритет на борбата с проституцията. Тази борба е продукт на стремежа към постигане на равенство между мъжа и жената⁴⁷. Според действащото законодателство на Швеция, когато едно лице получи случайна сексуална връзка срещу заплащане, се наказва за закупуване на сексуални услуги с глоба или лишаване от свобода до шест месеца. Същият състав е приложим и когато заплащането е било обещано (опит) или извършено от друго лице. По този начин се обхващат и случаите, в които напр. при бизнес контакт се предлага или заплаща за проститутка. Престъплението включва всички форми на сексуални услуги, независимо дали се закупуват на улицата, в публични домове, в т. нар. салони за масаж, като компаньонски услуги или при други подобни обстоятелства. Първоначално разпоредбите са изведени в специален закон за забрана на закупуването на сексуални услуги, който впоследствие е заменен с нови разпоредби на Наказателния кодекс.⁴⁸

Друга държава, която криминализира купуването на сексуални услуги независимо от обстоятелствата, е Исландия.⁴⁹

Норвегия е единствената държава в Европа, която изрично забранява купуването на сексуални услуги от държавни служители по време на техни служебни пътувания, както и от военните лица⁵⁰.

4. Режи́ми, които целят да интегрират проституиращите лица

Възгледите от тази група се разграничават от моралната страна на проституцията и я разглеждат като вид доброволна трудова дейност, част от свободната стопанска инициатива на гражданите и легитимен сектор на пазарната икономика. Тези възгледи се подържат от някои феминистки движения и са характерни за съвременните десни политики спрямо проституцията. Те защитават доброволната проституция на пълнолетно лице като проява на свободата на личността да се изразява, да избира поведение и да се разпорежда с тялото си, която подлежи на защита със средствата на трудово-осигурителното право, здравеопазването и др. Представителите на този подход виждат узаконяването на проституцията като средство за преодоляване на нейните незаконни и експлоатационни аспекти, чрез изваждането ѝ на повърхността и доближаването ѝ до полицията, и укрепване на социалния статус на проституиращите. Позицията на легализиращите режими е изразена най-красноречиво в дефиницията на Нова Зеландия за проституция: „бизнес за предоставяне, или уговаряне на предоставянето, на търговски сексуални услуги“ (a business of providing, or arranging

⁴⁷ Вж. „Срещу проституцията и трафика на хора с цел сексуална експлоатация“, 15.10.2009 г., Министерство на интеграцията и равенството между половете, Швеция, публикувано тук: <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/13/36/71/ae076495.pdf>

⁵⁰ НК, 1962 г., Глава 6, публикуван на английски език тук: <http://www.sweden.gov.se/sb/d/3926/a/47455>

⁴⁹ НК, 2009 г., чл. 206.

⁵⁰ Вж. „Проституцията в правовата държава: между агресивната забрана и равнодушното разрешение“, г-р Ива Пушкарова, стр. 83, публикувано от Фондация РискМонитор тук: <http://riskmonitor.bg/RM-13-4.pdf>

the provision of, commercial sexual services).⁵¹

Легализиращите режими добавят втори пласт към наказателноправната уредба, представен от подзаконови нормативни актове на администрацията или органите на местно самоуправление, които съдържат позитивната уредба на проституцията.

Тези режими, известни още като регламентаристки и легалистки, са характерни със стремеж за пълно интегриране на проституцията в законово регулираните сфери и опити за третирането ѝ като всяка друга правнорегламентирана дейност. Тя се контролира чрез законодателство, което я разрешава при определени законоустановени условия и я разглежда като социална неизбежност, част от обществения порядък, върху която държавата упражнява контрол чрез полицията, системата на здравеопазване и местните власти. Режимът е типичен за Австрия, Германия, Гърция, Словения, Унгария, Латвия, Холандия, Турция, Швейцария, САЩ – Невада и Флорида, Канада, Австралия, Нова Зеландия, Аржентина.

Класически показатели за действието на този режим са специални нормативни режими за контрол върху проституцията – получаване на лицензи за публични домове; регламентиране на работни условия; контрол върху дейността на публичните домове от страна на полицията; задължително полицейско регистриране на проституиращите; задължителни редовни медицински прегледи за проституиращите; определяне на официални зони и часове за улична проституция. Неспазването на тези нормативни режими се санкционира: глоби, както за проституиращите, така и за клиентите; отнемане на лиценз; отнемане на здравна карта. Забраната на уличната проституция не е изключена при действието на легализиращи режими. Например правната уредба на Австралия и на някои общини в Германия и Холандия криминализира уличната проституция. При предлагането и осъществяването на улична проституция престъпление е както деянието на клиента, така и деянието на проституиращото лице.

Регламентаризмът разпростира нормите на частното право върху проституцията, включително трудовото и осигурителното законодателство. Проституиращите имат право на обезщетение за професионално заболяване, а също и на обезщетение за безработица, при прекратяване на проституирането. При доброволно напускане на занаята, проституиращото лице има право на социална помощ и регистрация в бюрата по труда. Счита се, че този ефект е най-голямото му предимство, защото осигурява закрила срещу експлоатация и подпомага излизането от проституция.

Легализацията на проституцията успява да приближи правоотношенията между проституиращия и собственика на публичния дом до отношения работник – работодател. В някои случаи собственикът на публичен дом носи отговорност пред клиентите, в случай че се заразят с полово предавани болести. И двете страни, обаче, се въздържат от сключване на трудов договор, като се обосновават, че работодателят всъщност осигурява подкрепящи услуги на самонаето лице и поради

⁵¹ Закон за проституцията, 2003 г., чл. 4, публикуван тук: <http://www.bayswan.org/newzea.html>

това няма задължения да плаща данъци и да внася осигуровки в негова полза.⁵² Нарушенията на закона в отношенията с проституиращо лице влече административна отговорност за съдържателя на публичния дом, изразяващи се в глоби, отнемане на разрешителното и принудително затваряне.

Подобно на криминализиращите режими и легализиращите режими могат да имат съществени различия в подхода си по отношение на изискванията за регистрация на проституиращите лица, медицински изисквания и приложимостта на трудовото и осигурителното право. Класическата му версия включва, поне формално, задължителни редовни медицински прегледи на проституиращите, обвързани с лицензионен режим и наказателни санкции при неизпълнение.

При легализиращия модел проституирането се извършва по разнообразни начини – витрини, ескорт, клубове и др. Мнозинството от проституиращите работят в сексclubове или витрини, групи намират клиентите си в барове или чрез агенции за компаньонки. Еротичните центрове са къщи или улици, помещенията в които се наемат от проституиращи жени срещу твърд наем.

В повечето държави уредбата е на законово ниво. Изключение е Холандия, където лицензирането на публичните домове става съгласно издани от съответната община наредби. Асоциацията на холандските общини публикува насоките за регулиране на дейността на публичните домове, сексмагазините и проституиращите на улицата.

Контролът върху дейността на проституиращите и публичните домове се извършва чрез съвместна работа на различни държавни органи. Например в Аржентина локали за проституция се създават с разрешението на Националната дирекция за обществено здраве и социална помощ и с одобрението на Министерството на вътрешните работи.⁵³

Примери за някои действащи режими

Сексиндустрията е отдавнашна особеност на **Нова Зеландия**. Търсенето на платен секс е видно още поне от пристигането на ранните западни изследователи, китоловци и търговци и изглежда е имало малки пречки да се намерят жени Маори, склонни да разменят секс за пари и материални блага. Такъв модел съществува и днес, като най-значителната разлика е не в самото практикуване на проституция, а в общественото отношение към нея. Социалната толерантност към сексиндустрията е очевидна в по-голяма степен, както и реформата от 2003 г. илюстрира. И проституиращите, и клиентите им срещат смекена социална стигма, въпреки че по никакъв начин не може да се каже, че проституцията се промотира като приемлив професионален избор за напускащите училище и безработните.

През 2003 г. Нова Зеландия приема Закон за реформа в проституцията, с който декриминализира проституцията. Декларацията на закона е, че „без да подкрепя или морално санкционира проституцията или използването ѝ“ той цели „да създаде правна рамка, която а) да гарантира

⁵² Вж. Германия по-голу.

⁵³ Декрет 10.638/44 за изменение и допълнение на Закон № 12.331.

основните права на проституиращите и да ги предпази от експлоатация; б) да подпомогне грижите, здравето и сигурността на проституиращите; в) е благоприятна за общественото здраве; г) забранява използването за проституция на лица под 18 години.“ Законът позволява до 4 души да работят заедно в едно помещение, „където всяка от тези проституиращи запазва контрол върху своите лични доходи“, а където работят повече от 4 души, държателят се определя като „operator“ с изискване да получи лиценз в общината. Определението за „operator“ включва всеки, който определя кога или къде проституиращи ще работят, при какви условия и за колко пари. Това определение включва управители и рецепционисти. „Operator“ може да бъде пълнолетно, несъждано лице, гражданин на страната или с разрешение за постоянно пребиваване. При молбата за кандидатстване се плащат 205 долара, а лицензът важи за една година, след което отново се плаща същата сума. Най-важното, законът е строг към престъпленията, свързани със склоняване към проституция, посочвайки изрично правото на проституиращите да откажат на всеки клиент.

Законът поставя трудни за изпълнение отговорности пред местните общини. Като минимум те ще трябва да контролират местоположението на публичните домове и са законово задължени да считат тези домове за законен бизнес. Трябва да ги интегрират в процеса на разпределение на средства. Законът позволява на местните власти да приемат наредби относно местоположението на публичните домове, но такива промени не ограничават работата на уличните работнички. Активното предлагане е декриминализирано, така че няма правна пречка проституиращите открито да набират клиенти в барове или хотели. Собствениците на барове, обаче, не толерират активно предлаганите сексуални услуги повече от всеки друг уличен продавач, като внимават да не проявяват унизително отношение, за да не бъдат разследвани за вмешателство в личния живот.

През 2008 г. правителството прави изследване на приложението на Закона за реформа в проституцията⁵⁴, което установява, че лицензионната система не работи добре. Първоначално парламентът я е въвел, с цел да гарантира, че само лица, които са „подходящи за ролята“, ще са в позицията на власт върху проституиращите. Изследването установява обаче, че това е постигнато само отчасти и системата не дава достатъчни гаранции за сигурност на проституиращите. Изискването за регистрация и получаване на лиценз често не се спазва от работещите в сексиндустрията поради липса на доверие в държавните институции. Не се прилага ефективно и процедурата за проверка дали управителят/рецепционистът имат актуален лиценз и дали се грижи за сигурността и здравето на проституиращите. Според член на Комитета, който оценява действието на закона, лицензионната система е излишна и предлага отпадане на изискването проституиращите лица и публични домове да се лицензират. Той отбелязва, че изискването за лиценз не подпомага предотвратяването на експлоатационни и

⁵⁴ „Доклад върху действието на Закона за реформа в проституцията“, май 2008, Министерство на правосъдието, Нова Зеландия, тук: <http://www.justice.govt.nz/policy/commercial-property-and-regulatory/prostitution/prostitution-law-review-committee/publications/plrc-report/report-of-the-prostitution-law-review-committee-on-the-operation-of-the-prostitution-reform-act-2003>

насилствени практики в сексиндустрията. Опасността от двойствената система, позволяваща съществуването и на законни, и на незаконни публични домове, трябва да се избегне. Изследването предлага регулацията да се придържа към минимум формални изисквания, като се постави ударение върху адекватни проверки на тези, които управляват проституиращите, с цел спечелването на тяхното доверие в системата.

Важен момент в развитието на **немския** регламентаристки режим е признаването на уговорката за секс срещу заплащане за действителна, а не за нищожна поради накърняване на морала. С решение от 01.12.2000 г. (35A57099) Административният съд в Берлин постановява, че проституцията не е дейност, противна на добрите нрави. Скоро след това са приети и законови разпоредби в същия смисъл. През 2001 г. е приет Закон уреждащ правното положение на проституиращите, в сила от 01.01.2002 г. Съгласно чл. 1 от този закон дейността на проституиращите не се счита за противоречаща на добрите нрави. Законът регламентира официално договора за проституция като едностранен договор, по който проституиращото лице има право на вземане, но клиентът няма права да го задължи да предостави сексуална услуга. Правото на проституиращото лице да получи уговореното възнаграждение е защитимо по съдебен иск по ред.

В същия закон се уреждат и основни положения на договора на проституиращото лице и съдържателя на публичния дом, в който то работи. Държателите на публични домове имат право само на ограничени претенции към проституиращите, свеждащи се до работното време и уговореното място на работа. Проституиращите имат широка възможност за собствен избор на клиенти и определяне на точния вид на сексуалната услуга, която предлагат. Съдържателят има право да задължи сексработничката с обща трудова дисциплина, но не може да я застави да осъществи сексуална услуга, нито да обслужи определен клиент. Отстъпление от това положение се допуска, само ако проституиращото лице се е съгласило да получава регулярно възнаграждение, заплащано изцяло от съдържателя. В този случай то предварително приема да обслужва посочени от съдържателя клиенти, като отказът му да изпълни услугата влече неустойки. В случай че е сключен трудов договор между съдържателя и проституиращото лице, всички трудови и осигурителни последици настъпват на общо основание.

Законът за проституцията засяга и работните условия, предвиждайки че работодателите имат само ограничено право да дават инструкции на работниците. Целта на това е да гарантира, че проституиращите запазват своето право на сексуално самоопределение.

След влизането в сила на закона за проституцията, лицензирането на сексбизнеса по правилата на търговското право се извършва различно в различните германски провинции. Проституцията сега може да се регистрира като бизнес без наказателно преследване в 14 от 16 провинции, а агенциите предлагащи сексуални услуги подлежат на същия лицензионен режим като ресторантите.

Съществуват и специфични изисквания. За да получи лиценз, държателят трябва да докаже например, че не е осъждан за експлоатация или сводничество. Възможно е да се поставят условия за практикуването

на бизнеса, чрез предвиждане на изисквания за добри работни условия на проституиращите лица. Наемането на непълнолетни или на лица без разрешение за пребиваване може да са основания за отнемане на лиценза.

Официално признаване на ганъчната облагаемост на доходите от проституция съществува още от 1963 г. по силата на решение на Федералния ганъчен съд. На практика само в Кьолн проституцията се облага с нарочен ганък, малко по-висок от този за останалите свободни професии. В останалите региони няма специално регламентиране на проституцията за ганъчни цели.

Всеки град има правомощия да изключи проституцията в определени зони. В Мюнхен уличната проституция е почти изцяло забранена, в Берлин е разрешена навсякъде, а в Хамбург е разрешена на определени улици в определени часове на денонощието. В повечето по-малки градове центърът и жилищните квартали са забранени за проституиране. В Бавария полицията има право да спира за проверка на самоличността всеки, който се намира в зоните и за когото съществува предположение, че е длъжен да носи здравна карта (т.е. проституиращ).

Легализацият режим е комбиниран с криминализиране на някои прояви на проституиращите и подвеждането им под наказателна отговорност чрез специални допълнения в Наказателния Кодекс. Например по чл. 184а се наказва лице, което наруши забраната за упражняване на проституция на определени места или в определени часове, а по чл. 184б се наказва лице, което проституира в близост до училище или други места, посещавани от деца, или в жилище, в което живеят деца.

Министерството по семейните въпроси поръчва да бъде извършено изследване през периода 2004–2006 г. относно въздействието и приложението на закона за проституцията⁵⁵. Изследването на агенциите по лицензиране показва, че практиките в различните провинции се различават значително. В зависимост от областта или местната власт публичните домове са или признати за търговска дейност и вписани в търговския регистър като „публичен дом“ или пък са приети и вписани под класификацията „търговско отдаване под наем на помещение“ или „еротичен масаж“. Сред държателите на публични домове е имало несигурност дали определянето на мястото на работа, часовете на работа и цени за дадени услуги се счита за експлоатация на проституиращите. През 2003 г. Федералният върховен съд постановява в свое решение, че това не е експлоатация, ако проституиращите работят доброволно в публичен дом. Този факт обаче не е достатъчно добре известен⁵⁶.

Проучването показва, че проституиращите масово работят като самоосигуряващи се и не сключват трудови договори с държателите на публични домове. Основното притеснение на проституиращите относно трудовите договори е, че ще загубят сексуалната си автономност – възможността да отхвърлят някои клиенти и някои практики – и че ще загубят свободата си да избират часовете и мястото на работа.

⁵⁵ „Законът, уреждащ правното положение на проституиращите – приложение, въздействие, актуално развитие“, проф. Д-р Барбара Кавеман, Берлин, септември 2007 г. http://www.turnofftheredlight.ie/wp-content/uploads/2011/02/Germany-prostitution-report_english.pdf

⁵⁶ Пак там.

Според интервюираните 305 проституиращи лица и 22 гържатели на публични домове, водеща причина да не се сключват трудови договори е изключителната важност за проституиращите на запазването на тяхната анонимност. Интервюираните посочват и че нямат представа как един валиден договор трябва да изглежда⁵⁷.

Изследването не установява нито едно гражданско дело в съдилищата срещу клиенти на проституищи. Персоналът на помощни центрове и правителствени агенции са знаели само за изолирани случаи. От интервюираните проституиращи, четирима посочват, че са завели дела срещу клиент за неплащане на договорената сума. Основните причини за ниския брой дела е фактът, че все още е правило плащането да се изисква предварително, анонимността на клиентите и разноските за делото. Въпреки това, възможността да се изплати клиент, който не плаща, пред съд се вижда от разпитаните проституиращи като погребение.

Като цяло проучването разкрива, че новите разпоредби на закона за проституцията се прилагат от учрежденията с резерви или дори се отхвърлят. Правителствените служби не виждат закона за проституцията като акт адресиран към тях, тъй като никоя от разпоредбите не влияе директно на административната дейност.

В **Холандия** проституцията не се урежда със закон, а регулирането ѝ е предоставено на местната власт. Сдружението на общините е издало указание публичните домове да не нарушават реда в жилищните квартали и местонахождението им да съответства на зониранието и условията за работна среда. Наредбите относно проституцията следва да уреждат минималната възраст на проституиращите, минималното работно пространство, пожарната безопасност, хигиенните условия (напр. задължително наличие на течаща топла и студена вода, резервативи и пр.), сигурността на проституиращите (напр. задължителен паник бутон), мерки за опазване на физическото и психическото им здраве (забрана в публичния дом да се допускат непълнолетни, водеща до глоба и отнемане на лиценз). Публичните домове имат собствени инструкции, с които могат да налагат забрани на клиентите да принуждават проститутките да консумират алкохолни напитки с тях, да участват в небезопасен секс или в определени сексуални действия. Наредбите задължават публичните домове да провеждат политика за осигуряване на информираност на наетите от тях лица и насърчаване на редовните медицински прегледи. Контролът дали публичните домове отговарят на условията за лицензиране се упражнява по административен ред. Местните власти определят кой го осъществява. На практика контролът се упражнява обикновено от полицията, чиято координация се осъществява от кмет, прокурор и началник на полицията.

Общинските съвети могат да забраняват определени форми на проституиране. Много общини забраняват уличната проституция, а други я ограничават по място и време на денонощието. Витринната проституция е разрешена само в големите градове, например в Амстердам.

Проституиращите не са длъжни да се регистрират – те просто наемат от общината специално изградени за тях едностайни къщи-

⁵⁷ Пак там.

ки, обособени в улица в периферията на града, както е например в Грьонинген. Често наемът се дели между две жени, които работят на смени. Къщичката се състои от баня и спалня с голям прозорец откъм улицата, пред който стои проституиращото лице, а завесата е спусната, когато вътре има клиент. Клиентите имат възможност да разглеждат прозорците от улицата. Срещу къщичките има две бугки на общината, едната е медицински център, в другата се плащат наемите. Цялата улица се наблюдава от отгела за борба с трафика на хора в полицейското управление, чрез видеокамери.⁵⁸

Въвеждане на регистрация обаче се обмисля и вероятно ще бъде приета от сегашното правителство. Мотивът зад предложението е регистрацията да бъде мярка за борба с трафика на хора – проституиращо лице, което не може да покаже регистрационна карта пред клиент или пред полицейски служител вероятно е жертва на трафик. Представители на местни неправителствени организации, обаче, оспорват разумността на подобна мярка. Според Марике ван Дорнинк от La Strada International, Амстердам, въвеждането на регистрация няма да помогне в борбата с трафика, тъй като трафикантите първи ще изпълнят новите изисквания и ще принудят работещите за тях да се регистрират.

В щата **Невада, САЩ**, проституцията може да се практикува само в публични домове. Въведени са редица изисквания относно тяхното разположение, начин на рекламиране и задължителни здравни прегледи за проституиращите лица – на две седмици или на един месец. Освен това публичният дом трябва задължително да е поучил лиценз и да е платил годишна такса. Санционират се лица, които търсят или предлагат сексуални услуги извън публичен дом.⁵⁹

Всеки, който желае да получи лиценз за отваряне на публичен дом, трябва да подаде молба образец до Борда за лицензи в съответната община (county), където се разглеждат трудови и бизнес въпроси. За издаването на лиценза се заплаща такса.

Може да бъде наказан управителят на публичен дом, който смущава спокойствието, комфорта и моралните възгледи на непосредствени съседи, или ако някое семейство е постоянно смущавано. Никой не може да гържи публичен дом или често посещавано място с цел проституция в каквато и да било къща, стая или структура, разположена на 600 метра от училищна сграда, стая, използвана от държавно или частно училище, църква, сграда, здание или структура, издигната за и използвана за религиозни действия или благочестиви служби. Нито входът, нито изходът на публичен дом могат да се разполагат на главна търговска улица.⁶⁰

Всеки, който е арестуван за търсене на сексуални услуги или за предлагането им извън лицензирани публични домове, трябва да се подложи на тест за СПИН и да заплати направените за това разноски. След това трябва да се яви пред съда, за да се впише, че е получил резултатите, а ако не ги е получил – те му се предоставят на място.

Всяко лице, което желае да работи в публичен дом, е длъжно да представи в медицинска лаборатория материали за изследване. По време

⁵⁸ Работно посещение на автора в полицейското управление и зоната за проституция в Грьонинген през май 2009 г.

⁵⁹ Административен кодекс на Невада, Глава 441А.

⁶⁰ Пак там.

на работата то веднъж месечно трябва да предоставя проби за СПИН и сифилис, и веднъж седмично за гонорея и хламидия трихомонос. Ако резултатът е положителен, лицето веднага прекъсва дейността си. Собственикът на публичния дом трябва да поставя известие за състоянието на работещите в публичния дом на видно място, така че всеки посетител да може да се запознае с него. Ако собственикът на публичен дом продължи да използва или наеме лице, което е заразено с някоя от горепосочените болести, той е отговорен пред клиентите на публичния дом за всички произтичащи за тях вреди от посещението в публичния дом.

В **Гърция** специален закон изисква всички жени, които работят в сферата на сексуалните услуги, да се регистрират, като подадат заявление до полицията. Проституиращите са задължени да носят медицинска карта и да се подлагат на медицински прегледи два пъти в седмицата.⁶¹ Контролът за спазването на този закон се извършва от губернаторите. Неспазването на разрешителния регламент е престъпление и се наказва със затвор до три месеца. Предвижда се приемането на закон, който да регламентира пенсионирането на проституиращите на 55-годишна възраст и да регламентира социалните и здравните им осигуровки.

5. Режими, които мълчаливо разрешават проституцията

Исторически тези режими са се наричали още аболиционистки поради въвежданата от тях отмяна на наказателното преследване на проституиращите. Тяхното основно послание е на неангажираност към проституцията като вид професия и известна нетърпимост към видимата проституция. Те не дават на проституцията позитивна регулация, но и не я забраняват изрично. Така те я изолират в сивата зона на полузаконност и полувидимост за обществото, в която държавата трудно упражнява контрол. Забранени са всички свързани дейности, сред които сводничество, сутеньорство, държане на публичен дом, експлоатационни и контролиращи дейности и пр. Нито проституиращите, нито клиентите носят наказателна отговорност за сделката секс срещу заплащане. Липсват и каквито и да било административни и гражданскоправни норми уреждащи статута на проституиращите или пък регулацията се изчерпва с посочване на местата, на които проституирането е забранено. Такива режими действат в България, Чешка република, Дания, Естония, Полша, Словакия, Испания, Италия, Франция и др.

Основното различие между легализиращите и мълчаливо разрешителните режими е дали законодателят е приел специален позитивен режим за регулиране на проституцията или не. В първия случай тя е разпозната като нормална трудова дейност и попада под общите режими за търговска дейност или трудова заетост, медицински контрол, данъчно облагане и др. Във втория случай съществува негласно допускане, че може да е трудова дейност поради липсата на изрична забрана.

Въпреки че размяната на секс за пари не е незаконна при действието на мълчаливото разрешение, на практика е фактически невъзможно проституиращите да работят без да нарушават закона. Жените, които работят на улицата, се преследват за лентийство и нарушаване на об-

⁶¹ Закон 1193/1981 за предпазването от венерически болести и сродни въпроси.

ществения ред. Две жени или повече, работещи в закрито помещение, могат да бъдат наказани за гържане на публичен дом. За да не бъдат обвинени в горните престъпления, жените се въздържат да съобщават в полицията за използвано насилие срещу тях от страна на клиентите. Всеки, който е свързан със сексработничка (любовник, приятел, партньор) може да бъде обвинен в сводничество.

При мълчаливо разрешителните режими законодателната забрана на сводничеството и използването на доходите от проституция няма почти никакво практическо приложение и е в значителна степен обезсмислена. Това е така, тъй като лицата, желаещи да проституират, не са заплашени от наказателна отговорност, но тъй като липсва законова уредба на статута им, за тях е много трудно да практикуват индивидуално. За тези лица, лесен и безопасен достъп до клиенти представлява свързването с посредници, на които те доброволно или принудително дават част от доходите си от проституция. Тази обществена реалност е подсилена от незначителното наказателно преследване и осъждане на сводници и съдържатели на публични домове. Поради това политическата декларация на тези режими, че доброволната проституция е разрешена, е всъщност неистина, защото доброволна е само проституцията на лице, което запазва за себе си всичките доходи, получени от тази дейност. Предоставянето на каквато и да било част от доходите на трето лице е експлоатация.

Примери за някои действащи режими

Франция е държава, която създава и отстоява аболиционизма. Нейното законодателство за проституцията се основава на правото на телесна и полова неприкосновеност, което включва свободата на разпореждане с кого и при какви условия да се общува интимно. Проституирането попада в обхвата на правото на личен живот. Поради това френското законодателство отказва да я третира като престъпление, но в определени случаи я счита за административно нарушение и със закон ѝ налага ограничения, за да защити публични ценности. Въпреки това, ограничителният характер на закона понякога граничи с фактическа забрана на самата проституция.

Френското законодателство въвежда концепцията за активно и пасивно предлагане на проституция. Първото се изразява в публично склоняване на конкретно лице по какъвто и да е начин с ясно изразената цел да бъде въвличен в полово отношение. Съставът на нарушението е неясно формулиран и води до случаи на глобяване на проституиращи лица за просто присъствие на улицата. Активното предлагане от проституиращо лице е административно нарушение, наказуемо с глоба. Това положение създава незаконосъобразна практика регистърът на глобите да се използва от правоохранителните органи за идентифициране на проституиращите. Така то подпомага структурната промяна на проституцията от класическа (улична, клубна и пр.) към такава, която се предлага по интернет, мобилни телефони, вестници и др. (закрита). Пасивното предлагане от проституиращо лице, т.е. офертата, отправена към неограничен кръг лица чрез обява например, остава ненаказуемо.

В **Италия** регулацията се изчерпва с посочване на местата, на които извършването на сексуални услуги срещу заплащане е забранено. Съществуват обособени улици и квартали, в които се предлага улична проституция – ниско заплатена дневна и по-високо заплатена нощна.⁶²

В **Шотландия** разпоредби за проституция се съдържат в новия Закон за половите престъпления от 2009 г. Според него, ако едно лице умишлено принуди друго без неговото съгласие да участва в сексуална дейност, то извършва престъпление „сексуална принуда“. Забранено е сексуална дейност да се извършва без свободно договаряне. Законът има потенциала да бъде използван за преследване на сводници и клиенти във връзка с принуда, съгласие и свободно договаряне. Общините в Шотландия прилагат по свой начин тези разпоредби. Например Единбург е имал неформална зона на толерантност, която се разпада през 2001 г., след като полицията я премества от Leith's Coburg Street на Salamander Street. Единбург следва регулаторен подход, който предполага, че проституцията е неизбежна. Глазгоу, от друга страна, предпочита модел, който отхвърля идеята, че проституцията е неизбежна и приема силен мултиинституционален подход за подпомагане на жените да излязат от проституцията.⁶³

Мълчаливо разрешителен е и режимът в **Чехия**. През 2005 г. правителството на Чехия приема законопроект за лицензиране на проституиращите и ограничаване на търговията със сексуални услуги до определени райони като част от мерките за противодействие на организираната престъпност. Според мотивите на проекта не е реалистично да се смята, че проституцията може ефективно да бъде забранена, но тя може да бъде ограничена чрез регулация до размери, в които обществото не я разпознава като заплаха за сигурността и здравен риск. Проектът предвижда платено лицензиране на проституиращите, задължаването им да преминават през месечни медицински прегледи, да плащат данъци и здравни осигуровки. Годишните лицензи се издават само на граждани на Чешката Република и държава членки на ЕС, които са навършили осемнадесетгодишна възраст и нямат полицейски досиета. Нелицензираната проституция е незаконна и се преследва като престъпление, наказуемо с глоба. Предлагането на проституция е забранено в близост до училища, детски площадки, църкви и гробищни паркове. През 2006 г. законопроектът е отхвърлен. На него остро се противопоставя група международни правозащитници, според които узаконяването на проституцията ще бъде грешка, тъй като организираната престъпност я контролира и легализацията само би подкрепила този контрол „в противоречие със свободолюбивите традиции на чешкия народ и във вреда на репутацията на държавата и нейната история“.⁶⁴

Законът за заведенията за развлечение (1966 г.) на **Тайланд** е един от модерните закони на страната регулиращи масажни салони, *go-go bars*,

⁶² Например Старият граф в Генуа.

⁶³ „Червена светлина за проституцията? Дебат по проституцията в Шотландия – реформа, регулиране или отхвърляне?“, Комисия по равенство и права на човека, Шотландия, септември 2009 г. http://www.equalityhumanrights.com/uploaded_files/Scotland/give_prostitution_the_red_light_report__pdf_.pdf

⁶⁴ Вж. „Проституцията в правата държава: между агресивната забрана и равнодушното разрешение“, г-р Ива Пушкарлова, стр. 58, публикувано от Фондация РискМонитор тук: <http://riskmonitor.bg/RM-13-4.pdf>

караоке барове, бани и подобни заведения. Законът изисква тези заведения да се лицензират. Той не разрешава изрично проституцията, но предвижда лица „предоставящи услуги“ и „предоставящи баня услуги“, различаващи се от обикновения персонал за несексуални услуги. Лице, което търси услугите на проститутка се наказва според Закона за проституцията, ако търсенето е направено открито и безсрамно или причинява неудобство на обществото.

6. Великобритания

Във Великобритания доброволната проституция не е незаконна. Действащото законодателство обаче е силно ориентирано към криминализиращия подход – съществуват изрични забрани за лентяйство, настойчиво предлагане на платен секс на публични места, гържане на публичен дом, за какъвто се счита две или повече жени, работещи на едно място, както и наказателен състав за клиентите в определени случаи. Действащият режим във Великобритания е в сила от 24.11.2009 г., когато едновременно са приети свързани изменения в Закона за полицията (1996 г.), Закона за половите престъпления (2003 г.), Закона за уличните престъпления (1959 г.), Закона за местното самоуправление (1982 г.) и др. Те целят да обновят и детайлизират цялостната правна рамка на проституцията, пръсната в различни закони. Режимът е основан на обширен доклад на полицейските власти, който изследва състоянието на пазара на проституция в Обединеното кралство и сравнява шведския и холандския модел, за да отговори на въпроса дали позитивното регулиране или криминализацията на потреблението е по-подходящ инструмент за ограничаване на търсенето на проституция във Великобритания. Поради несъразмерно по-големия пазар във Великобритания и по-разделено обществено мнение, отколкото в Швеция към момента на въвеждане на мярката, пълно възпроизвеждане на шведския модел се прогнозира като неприложимо.

Великобритания избира следния подход. Тя криминализира купуването на сексуална услуга от експлоатирано лице с подпрезумпцията, че клиентът знае за положението на експлоатация. Според мотивите на законопроекта, след като клиентът може да допуска, че лицето не проституира доброволно, той следва да носи изцяло отговорността, ако действително е налице експлоатация. Формулировката на състава на престъплението е следната:

„53А Плащане за сексуални услуги на проституиращо лице, подложено на насилие

(1) Лице (А) извършва престъпление ако:

(а) плати или обещае да плати за сексуални услуги на проституиращо лице (Б),

(б) трето лице (В) е замесено в поведението на експлоатация, годно да склони или насърчи Б да предостави сексуалните услуги, за които А е платил или обещал да плати и

(в) В е замесен в това поведението, тъй като е получил или очаква да получи облага за себе си или друго лице (освен А или Б).

(2) Следните обстоятелства са ирелевантни:

(а) къде по света сексуалните услуги следва да се предоставят и дали тези услуги са предоставени,

(б) гали А е знаел или е трябвало да знае, че В е замесен в поведение на експлоатация.⁶⁵

Цялостната политика на държавата е комбинирана със серия мерки за повлияване на общественото мнение и повишаване на чувствителността сред мъжете относно същността и вредите от сексуалната експлоатация.

Измененията от 2009 г. засягат и Закона за местното самоуправление (1982 г.), който урежда статута на заведенията за сексуално развлечение. Такова заведение според закона е всяко помещение, в което се показва голота на живо с цел сексуално стимулиране на когото и да било от публиката за финансовата облага на организатора или артиста (the entertainer)⁶⁶. Според закона не са заведения за сексуално развлечение сексканата и сексмагазините. Широката дефиниция на „заведение за сексуално развлечение“ обхваща голямо разнообразие от стриптийз барове, клубове за танци на маса и т.н. и, по-важното, вече включва и клубовете за еротични танци (lap-dancing). Това позволява на правителството да затегне регулацията – преквалифицирането на „заведение за развлечение“ в „заведение за сексуално развлечение“ изисква съответен лиценз. Това дава на местното население гума по отношение на местоположението на тези заведения и позволява на местната полиция да затваря клубове близо до чувствителни места като училища.

След измененията от 2009 г. полицейските проверки и разследванията на закритата проституция се увеличават. Срещу жени, работещи в закрити помещения, се повдигат обвинения в държане на публичен дом, което е престъпление от 1956 г. Според неправителствена организация⁶⁷, полицията и прокуратурата имат имуществен интерес: по закон полицията задържа 25% от конфискуваното имущество (50% в някои области); прокуратурата задържа други 25% и агенцията по приходите останалото. През 2008 г. полицията арестува жена, която проституира в апартамента си, заедно с още три жени. През април 2010 г. съдът в Лутон отхвърля обвиненията и признава жената за невинна в това, че държи публичен дом. Съдебните заседатели в съгласие с общественото мнение отказват да накажат жената за това, че е работила от собствения си дом с нейни приятелки за сигурност.

ЗаклЮчение

Подходът, който една държава ще възприеме към проституцията, зависи от обединението на общественото мнение по въпроса кой е справедливият баланс между интересите на проституиращи и на техните общества. Относимите фактори са: културните нагласи на населението, размера на пазара на сексуални услуги, нивото на разпространение на престъпни организации върху сексиндустрията, наличието на корупционни практики сред правоприлагащите органи и др. Подходите са разнообразни именящи се, според течението на публичните нагласи

⁶⁵ Закон за половите престъпления (2003 г.), чл. 53А, вж. разпоредбата на английски език тук: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2009/26/part/2>

⁶⁶ Закон за местното самоуправление (1982 г.), чл. 2А, вж. разпоредбата на английски език тук: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2009/26/section/27>

⁶⁷ „Клеър Финч обявена за невинна в държане на публичен дом“, English Collective of Prostitutes http://www.prostitutescollective.net/Claire_Finch_found_not_guilty.htm

и според резултатите от емпиричните изследвания на приложението на избраното законодателство. Разнообразието е включително на национално ниво, където различни провинции, области и градове избират собствени разрешения на уредбата на уличната проституция и заведенията за сексуално развлечение. Най-общо може да се направи наблюдението, че се очертава стремеж на Правителствата да повишат доверието на проституиращите лица към държавните органи, например чрез демонстриране на активна закрила от страна на полицейските власти или чрез уважаване на свободата им да се самоорганизират и запазят анонимността си. Тези мерки се съчетават с повлияване на общественото мнение, най-вече на ползващите платени сексуални услуги, относно същността на сексуалната експлоатация. Те се съчетават също и с мерки за улесняване излизането от проституция.

Възприемането на проституцията като осъзнат избор на пълнолетно лице е устойчиво наложено, а преследването на проституиращите лица като престъпници чрез наказателни закони е почти напълно изчезнало по света. Налице е нова тенденция за криминализиране на търсенето в някои скандинавски държави, където е възприето виждането, че проституцията никога не е избор, а винаги форма на принуда и чрез премахването ѝ се цели постигане на равенство между половете. Най-прекият път до тази цел според тези скандинавски правителства е криминализирането на клиентите и съответно премахването на търсенето и на икономическия стимул. В преобладаващата част на Европа проституцията е или регулирана чрез специален закон, който урежда правата на проституиращите и условията за самоорганизирането им или за включването им в заведения за сексуално развлечение, или лишена от такава позитивна уредба, без обаче да е изрично забранена – т.нар. мълчаливо разрешение. Увеличава се броят на страните, които легализират проституцията (Австрия, Германия, Гърция, Словения, Унгария, Латвия, Холандия, Турция, Швейцария, САЩ – Невада и Флорида, Канада, Австралия, Нова Зеландия, Аржентина), а в редица държави се водят дискусии и се правят опити за реформа в тази насока.

В повечето държави темата за проституцията е неразделно свързана с темата за трафика на хора, така че дискусията относно уредбата на проституцията преминава през анализ на нивото на разпространение на това престъпление и ефективността на мерките за борба с него. Друг приоритет на държавите е да ограничат експлоатацията на доброволно проституиращите от престъпни групи. Политиките на наказателна репресия спрямо сводници и други посредници на сексуални услуги са стабилни на ниво законотворчество и дори се разширява кръгът от лица, чието поведение се криминализира.

Справка за авторите

Георги Петрунов:

Георги Петрунов е изследовател във фондация „РискМонитор“ и Института по социология при БАН. Преподавател към катедра „Социология“ в Софийски университет „Св. Климент Охридски“. Завършил е социология и глобалистика в СУ „Св. Климент Охридски“ и е доктор по социология. Член е на Постоянната работна група на Националната комисия за борба с трафика на хора към Министерския съвет.

Албена Стамболова:

Албена Стамболова работи като организационен и психологически консултант. Завършила е френска филология в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Има магистратура по клинична психология от университет Париж 7 „Жюсифо“. Притежава дългогодишен опит в работа с групи и индивидуално консултиране в социалната сфера.

Юлия Георгиева:

Юлия Георгиева работи от 2004 г. във фондация „Инициатива за здраве“ по предоставяне преки услуги за ХИВ превенция, намаляване на вредите и здравно образование на хора, употребяващи наркотици. Работила е в програма за превенция на ХИВ сред проституиращи жени и мъже и като оператор-доброволец в терапевтична общност за рехабилитация на зависими „Феникс“. През 2010 е оператор на гореща телефонна линия за наркотични зависимости към Националния център по наркомани. Бакалавър по психология в Нов български университет.

Анна Любенова:

Анна Любенова работи от 1999 г. във фондация „Инициатива за здраве“ по проекти в областта на превенцията на ХИВ и намаляване на вредите от употребата на наркотични вещества. Била е консултант, учител и съавтор на материали в редица проекти в областта на превенцията на ХИВ сред уязвими общности като употребяващи наркотици, проституиращи жени и мъже и ромски общности, както в дейностите на фондацията, така и към други институции и организации. Магистър по психология в Софийския университет.

Георги Ганев:

Георги Ганев е програмен директор по икономически въпроси в Център за либерални стратегии в София и асистент в Стопанския факултет на Софийския университет, където преподава курсове по макроикономика, пари и банки и нова институционална икономика. Интересите му са в областите на макроикономиката и паричната теория и политика, политическата икономия, прехода, икономическия растеж и развитие, новата институционална икономика, обществения капитал, предварителна оценка на въздействието на публични политики. Понастоящем е член на управителния съвет на Българската макроикономическа асоциация.

Ралица Илкова:

Ралица Илкова е преподавател по наказателно право в Юридическия факултет на Софийския университет. Има публикации в областта на наказателното и административнонаказателното право, съавтор е на сборници със съдебна практика и учебни помагала. Участва като експерт в работни групи към Народното събрание, Министерството на правосъдието и Министерството на вътрешните работи по въпроси на наказателното и административно-наказателното законодателство.

Наташа Добрева:

Наташа Добрева е адвокат със специалност „Международно право по права на човека“. Завършила е магистърска програма по тази специалност в Лунд, Швеция, и през последните пет години работи по дела пред Европейския съд по правата на човека, Страсбург. Член е на работната група, изготвила Националния механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик (2010).

ISBN 978-954-2914-08-2